

Západočeská univerzita v Plzni

FAKULTA PRÁVNICKÁ

DIPLOMOVÁ PRÁCE

**Ochrana státu v československém trestním právu
se zaměřením na Zákon na ochranu republiky
č. 50/1923 Sb. z. a n. v komparaci se zákonem
č. 231/1948 Sb., na ochranu lidově
demokratické republiky**

Zpracovala: Tereza Čížková

Plzeň, 2019

Prohlášení

„Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracovala samostatně a že jsem vyznačila prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpala, způsobem ve vědecké práci obvyklým.“

Plzeň, březen 2019

.....

Tereza Čížková

Poděkování

Děkuji JUDr. et Mgr. Vendulce Valentové, Ph.D., vedoucí mé diplomové práce, za cenné rady, věcné připomínky a vstřícný přístup při jejich udílení.

Obsah

Úvod.....	1
1. Historický exkurs do ochrany státu v letech 1848-1918	3
2. Zákon č. 50/1923 Sb. z. a n., na ochranu republiky	9
2.1. Historický kontext vzniku zákona – cesta ke státní samostatnosti	9
2.2. Atentát na Aloise Rašína.....	12
2.3. Projednání a přijetí zákona v poslanecké sněmovně.....	16
2.4. Analýza zákona na ochranu republiky	25
2.5. Judikatura.....	35
3. Zákon č. 231/1948 Sb., na ochranu lidově demokratické republiky.....	46
3.1. Historický kontext vzniku zákona – cesta k únoru 1948	46
3.2. Únor 1948	48
3.3. Analýza zákona na ochranu lidově demokratické republiky	52
3.4. Judikatura.....	62
4. Komparace obou zákonů	73
Závěr.....	76
Resumé	78
Seznam použité literatury a pramenů	79
Monografie	79
Odborné články.....	81
Materiály ze Státního oblastního archivu v Plzni	81
Internetové zdroje	81
Právní předpisy	82
Judikatura.....	83
Přílohy	84

Úvod

Předmětem mé diplomové práce je zaměřit se na ochranu státu a provést komparaci dvou zákonů, které tuto ochranu měly poskytovat. Tím prvním je zákon na ochranu republiky č. 50/1923 Sb. z. a n. a druhým je zákon na ochranu lidově demokratické republiky č. 231/1948 Sb., jenž nahradil již zmíněný zákon č. 50/1923 Sb. z. a n.

Pro ucelenější výklad problematiky ochrany státu se chci nejprve zabývat obdobím od roku 1848 do roku 1918, které je pro naše dějiny jedním z nejvlastenečtějších. Bojovali jsme za svou národní existenci, vytvořili jsme první samostatný Československý stát. Já se budu soustředit na naše snahy v oblasti trestního zákonodárství o jeho ochranu. Také připomenu trestní zákon z r. 1852 č. 117 z. ř., především ta jeho ustanovení, týkající se ochrany státu.

Dále rozeberu zákon na ochranu republiky z roku 1923, který byl nejvýznamnější trestněprávní normou prvorepublikového období. Část práce věnuji rovněž tragickému atentátu na Aloise Rašína, v jehož důsledku byl zmiňovaný zákon přijat. Proces projednávání tohoto zákona v poslanecké sněmovně, který je spojen s vášnivými debatami, nám přiblíží tehdejší politickou situaci ve státě. Podrobněji se budu věnovat dle mého názoru zajímavým ustanovením a uvedu příklady uplatňování tohoto zákona v praxi.

Zákon na ochranu lidově demokratické republiky oproti svému předchůdci pojímá problematiku ochrany státu ve zcela novém rozměru. To je ovlivněno především totalitním režimem, kterému byl zákon prostředkem k uskutečňování svých cílů. Stručně tedy připomenu události, které k jeho přijetí směřovaly, především události února 1948. Obdobně jako v případě prvního zákona uvedu příklady uplatňování zákona v praxi. Jak je známo, toto období je spjato s politicky vykonstruovanými procesy. Jedním z nejznámějších je bezpochyby proces s Miladou Horákovou.

Oba zákony se pokusím navzájem srovnat a vystihnout nejmarkantnější rozdíly mezi nimi.

Cílem mé práce je tedy porovnat zákony na ochranu republiky, a to i s ohledem na jejich historický a politický kontext.

1. Historický exkurs do ochrany státu v letech 1848-1918

Rok 1848 je rokem revoluce, vstupem habsburského soustátí do období moderního státu a práva. Zrušení poddanství, cenzury, zřízení obecní samosprávy. Charakterizuje ho boj buržoazie proti absolutistickému režimu a bývá trefně označován jako jaro národů. Feudální absolutismus padl a zákoníky začínají nově vyjadřovat potřeby nastupujícího měšťanstva, jež se chce angažovat v politické moci, vědomo si své ekonomické síly. Úprava trestního práva hmotného tohoto období byla roztržena do několika zákonů, existovalo mnoho tzv. *vedlejších zákonů*.

Trestní zákoník z r. 1852 č. 117 ř. z., byl v podstatě novelou proslulého Zákoníku o zločinech a těžkých policejních přestupcích z roku 1803.¹ Vešel v platnost dne 1. září 1852 a stal se jediným předpisem pro trestání činů v něm obsažených, přičemž zbavil platnosti všechny ostatní zákony, nařízení a zvyklosti, které do věcí tohoto zákona působily, s výjimkou oblasti vojenské, kde platil Vojenský trestní zákon, což uvádí článek I.

Zákoník platil i pro Uhry, ale jen do usnesení judexkuriální konference dne 23. července 1861.² Oproti svému předchůdci tento zákon pojednával již jen o právu hmotném a setkáváme se v něm kromě *zločinů* a *přestupků* nově i s *přečiny*. Toto dělení vychází z francouzského *Code pénal* z roku 1810. Systematicky je rozdělen na dva díly. První díl se věnuje zločinům a díl druhý přečinům a přestupkům; u zločinů je zlý úmysl pachatele předpokladem jeho trestní odpovědnosti. Každý z těchto dílů pak obsahuje vlastní obecná ustanovení a výčet jednotlivých skutkových podstat a odpovídajících trestů za jejich naplnění. Je poměrně rozsáhlým dílem, obsahuje celkem 532 §. Objevují se také některé nové skutkové podstaty, což se týká především zločinu „*veřejného násilí*“, pod který spadalo celkem 13 různých typů jednání.³

¹MALÝ, Karel. *České právo v minulosti*. 1.vyd. Praha: Orac, 1995. ISBN 80-85903-01-6., s. 159.

²JÁNOŠÍKOVÁ, Petra, Vilém KNOLL a Alena RUNDOVÁ. *Mezníky českých právních dějin*. 3. rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010. Vysokoškolské učebnice. ISBN 978-80-7380-251-6., s. 95.

³KUKLÍK, Jan a Petra SKŘEJPKOVÁ. *Kořeny a inspirace velkých kodifikací: příspěvek k aplikaci "Principů" E.F. Smidaka*. Vyd. 1. Praha: Havlíček Brain Team, 2008. Avenir edice. ISBN 978-80-87109-07-6., s. 132.

Za své činy nenesli odpovědnost nedospělí (do 14 let věku), osoby duševně nemocné a nepřítelny. Odpovědnost nenesly i osoby jednající v opilosti a ti, kdo byli nuceni jednat v nutné obraně, krajní nouzi, nebo omylu (skutkovém). Vedle osoby přímého pachatele byly za spáchaný čin odpovědné i osoby, které jej navedly, nadržovaly mu, napomáhaly mu, slíbily mu pomoc po spáchání skutku, případně ty, které chtěly mít podíl na zisku či užitku z trestného činu. Opět jako předchozí úprava posuzuje jako trestný i pokus trestného činu, jeho nedokonání se posuzovalo jako polehčující okolnost, přísněji se toto posuzovalo u trestných činů uvedených v hlavě VII – „*O zločinech velezrady, uražení Veličenstva a údiv domu císařského a rušení veřejného pokoje.*“ Hovoří rovněž o okolnostech přitěžujících.

Článkem II zaváděl možnost spáchat trestný čin dílem tiskovým. Těmito díly se měla rozumět i díla výtvarného umění a tzv. „*plody ducha*“. Zde samozřejmě narážíme na zločiny politické - například u zločinu *velezrady* – respektive písemné – tiskové výzvy k jejímu spáchání.⁴ „*Policejní a správní orgány na tisk pečlivě dohlížely, jak o tom svědčí spousta procesů v tiskových záležitostech.*“⁵ V jednotlivých ustanoveních zákona tedy můžeme spatřovat, jak se na něm odrazila doba, ve které byl přijat.

Zákon trestní o zločinech, přečinech a přestupcích ze dne 27. května 1852 č. 117 ř. z. odstranil feudální tresty, až na výjimku tělesného trestání, a zločiny trestal buď smrtí, nebo žalářem.

Článek IV uvádí zásadu *nullum crimen sine lege*: „*Podlé tohoto zákona trestního může se, počínajíc od toho dne, kteréhož nabude platnosti, jen to za zločin, za přečin nebo za přestupek pokládati a trestati, co se v něm výslovně za zločin, za přečin nebo za přestupek prohlašuje.*“ Článkem V ji ale záhy omezuje ve prospěch úřadů státu. Setkáváme se také se zásadou *nulla poena sine lege*, jež byla zakotvena v §§ 32-33. Paragraf 3 upravuje zásadu *neznalost zákona neomlouvá*.

Setkáváme se jak s delikty dolosními, tak kulposními. Přičemž *dolus indirectus* musí být zákonem přímo vysloven. Jak jsem již uvedla výše, dle § 12 je trestem za zločiny buďto smrt oběšením, nebo žalář. Paragraf 14 nám obdobně

⁴MALÝ, Karel. *České právo v minulosti*. 1. vyd. Praha: Orac, 1995. ISBN 80-85903-01-6., s. 199.

⁵VOJÁČEK, Ladislav, Karel SCHELLE a Vilém KNOLL. *České právní dějiny*. 3. upravené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016. ISBN 978-80-7380-575-3., s. 242.

jako předchozí úprava rozlišuje žalář na dva typy, a to na žalář prvního a druhého stupně. Těžký žalář je vykonáván s řetězy na nohou a v samovazbě. Výkon trestu žalářem lze opět zostřit a je spojen s povinností plnit přidělované práce. Dle § 17 je upravena doba trvání žaláře na doživotní a dočasný. Nejméně lze strávit v žaláři 6 měsíců a nejvíce až 20 let. Zákoník pojednává rovněž o trestu vypovězení, vypovězení ze země se opět vztahuje jen na cizince. Bití zůstává i nadále jednou z alternativ trestání.

Díl II se věnuje přečinům a přestupkům. Paragraf 240 nám klasifikuje druhy trestů za přečiny a přestupky – objevuje se propadnutí peněz, věcí, ztráta práv a povolení (hodností), vězení, tělesné kárání, vyhoštění. Vězení je opět rozděleno na vězení prvního a druhého stupně a § 246 pojednává o vězení domácím. Tělesné tresty (včetně ukování) byly v Rakousku později zrušeny zák. č. 131/1867 ř. z., byly nahrazeny vězením.⁶ Jednotlivé zločiny nám zákoník vyjmenovává v hlavě VI „*O rozličných druzích zločinů*“, kde se podle § 56 setkáváme se zločiny zasahujícími buďto do společné bezpečnosti – ve věcech státu, nebo se zločiny zasahujícími jednotlivce.

Zákoník je silně protidělnicky zaměřený. Osmdesátá léta se dokonce nesou ve znamení vydávání tzv. *protisocialistických zákonů*, mezi něž patří například zákon č. 98/1886 ř. z., o soudnictví ve věcech trestních, jež se zakládají na snahách anarchistických, a zákon č. 134/1885 ř. z., o opatřeních proti obecně nebezpečnému užívání třaskavin a obecně nebezpečnému zacházení s nimi, jež také potíral anarchistickou činnost.⁷ Tyto zákony se měly zaměřovat na zastrášení dělnické vrstvy, která se snažila upevňovat svůj status ve společnosti. Jak jsem již uvedla, trestní zákoník z roku 1852 nebyl výlučným zákoníkem, trestněprávní ustanovení obsahoval rovněž zákon tiskový č. 6/1863 ř. z., zákon o ochraně osobní svobody č. 88/1862 ř. z., zákon o policejním dohledu č. 108/1873 ř. z., jež umožňoval stíhat tuláctví a žebrotu.⁸

Stávky a účast na nich stíhá jako zakázané koalice. Přísnějšími tresty postihuje delikty zaměstnanců proti zaměstnavatelům – například krádež je

⁶MALÝ, Karel. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 4. přeprac. vyd. Praha: Leges, 2010. Student (Leges). ISBN 978-80-87212-39-4., s. 277.

⁷JÁNOŠÍKOVÁ, Petra, Vilém KNOLL a Alena RUNDOVÁ. *Mezníky českých právních dějin*. 3., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010. Vysokoškolské učebnice. ISBN 978-80-7380-251-6., s. 98.

⁸VOJÁČEK, Ladislav, Karel SCHELLE a Vilém KNOLL. *České právní dějiny*. 3. upravené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016. ISBN 978-80-7380-575-3., s. 495.

zločinem, když ji spáchají osoby služebné na svých pánech. Tajné společnosti stihá zákoník jako přečin, což se později vztahuje i na ilegální politické strany.⁹

Předmětem této kapitoly je ale uvést nás do ochrany státu v tomto období, dle povahy chráněného předmětu se tedy budeme soustředit na trestné činy, jež jsou spáchány proti celku. Trestní zákoník z roku 1852 poskytoval zvýšenou ochranu právě státu a jeho orgánům. Tuto ochranu přináší především §§ 58–67. Mezi zvláštní druhy zločinů dle § 57 patří zločin *velezrady*, *urážení Veličenstva* a *urážka údů domu císařského*. Také se objevuje zločin *veřejného násilí*, který poskytuje ochranu především policii a četnictvu, zločin *zbouření a pozdvižení*, kde hrozí i trest smrti a zločin *rušení veřejného pokoje*. Zákon poskytuje ochranu „vrchnostenským osobám“, jimiž jsou míněny především veřejné orgány a úřady.

Velezrady dopustí se ten, „*kdo si předsevezme něco, čímž se má osobě Císaře Pána na těle, na zdraví, neb na svobodě ublížiti.*“¹⁰ Jako velezrada je posuzováno rovněž uvedení osoby císaře do nebezpečí a různé pokusy o překažení jeho vladařských práv. Paragraf 58 poskytuje ochranu také proti násilné změně vlády, což se vztahuje i na násilnou změnu ústavy říše. V písmeně c) zakotvuje požadavek na celistvost císařství rakouského a pojednává o občanské válce, za trestné označuje i jakékoli svádění k činu zde uvedeném, byť by zůstalo bezvýsledné. Dokonaný zločin velezrady zakládají také jednání přípravná čelící k cílům, jež jsou v § 58 uvedena.¹¹ Za zločin velezrady se ukládal trest smrti – jak uvádí § 59 a), opět i v případě, že by čin zůstal bez účinku. U těch, jež se činu dopustili vzdálenějším způsobem, nastoupí trest žaláře, od 10 do 20 let, pokud je pachatel zvláště nebezpečný – doživotní žalář. Spoluvínkem velezrady se stane ten, kdo ji úmyslně opomine překažit, trestní sazba je zde od 5 do 10 let těžkého žaláře. Dle § 61 je spoluvinným z velezrady i ten, kdo ji opomine oznámit. Zde se setkáváme s odkazem na § 216, možný pachatel je tedy zbaven povinnosti překažení velezrady či opominutí oznámení, pokud přináší nebezpečí pro jeho rodinné příslušníky zde uvedené, samozřejmě i pro něj samotného. Spoluvinou velezrady se trestá rovněž ten, kdo obchoduje s papíry revoluční propagandy či ji

⁹MALÝ, Karel. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 4. přeprac. vyd. Praha: Leges, 2010. Student (Leges). ISBN 978-80-87212-39-4., s. 277.

¹⁰§ 58 písm. a) zákona č. 117/1852 ř. z., o zločinech, přečinech a přestupcích.

¹¹KALLAB, Jaroslav, ed. a HERRNRITT, Vilém, ed. *Trestní zákony československé platné v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Praha: Československý kompas, 1923. Komentované zákony Československé republiky; Sv. VIII., s. 49.

jinak rozšiřuje. Paragraf 62 zajišťuje úplnou beztrestnost pro ty, jež splní podmínky pro projev účinné lítosti.

Zajímavým je § 63, který se věnuje uražení Veličenstva. Císař je tímto ustanovením chráněn dokonce proti verbální urážce. „*Kdo poruší úctu k Císaři, nechť se to stane osobním uražením, pronešeným veřejně nebo před více lidmi haněním, rouháním neb posmíváním, díly tiskovými, sdělováním, nebo rozšiřováním vyobrazení nebo spisů, dopustí se zločinu uražení Veličenstva, a potrestati se má těžkým žalářem od jednoho až do pěti let.*“ Zkrátka císař je chráněn proti veškerým projevům ponižujícím jeho vážnost. Stejná ochrana se vztahuje i na příslušníky císařské rodiny: „...*jestliže se činění taková, nebo skutkem uražení vezmou předse proti jiným údům domu císařského.*“¹² Tato ochrana se vztahuje i na ochranu památky dávno zesnulých.

Za zločin rušení veřejného pokoje se považuje jakékoli popuzení k opovrhování osoby císaře, jednotného státního svazku císařství, formy vlády či státní správy. „*Každý okázalý skutek, jímž nelibost k vládě aneb nevážnost jejich nařízení na jevo se dává, má býti policejně trestán, nehodí-li se k řízení před soudem trestním.*“¹³ Písmeno b) § 65 přináší povinnost respektu vůči zákonům, nařízením, nálezům nebo opatřením soudů či jiných úřadů. Za tento zločin je uložen trest těžkého žaláře od jednoho až do pěti let. Tato ustanovení rovněž chrání před opovrhováním ústavou.

Paragraf 66 stanoví, že zločinu rušení veřejného pokoje se dopustí rovněž ten, jenž spáchá některý z činů uvedených v § 58 proti některému německému státu spolkovému nebo proti hlavě některého z těchto států.

Paragraf 67 se věnuje *vyzvidání (špehěrství) a jiným dorozuměním s nepřítelem*. Při vyzvidání věcí, vztahujících se na vojenské hájení státu nebo operace jeho armády, s úmyslem jejich vyžrazení nepříteli, bude vyšetřován a potrestán soudy vojenskými dle předpisů o tom zvláště vydanými.

Co se týče zločinu rušení náboženství dle § 122, stále přežívá delikt rouhání.

¹²§ 64 zákona č. 177/1852 ř. z., o zločinech, přečinech a přestupcích.

¹³ŠKARDA, Jakub. *Sbírka ZÁKONŮ RAKOUSKÝCH*. Svazek první: Obecný zákon trestní [online]. Praha: I. L. Kober, 1875., s. 44 [cit. 17. 10. 2018]. Dostupné z: <https://books.google.cz/books?id=M7iuqUu1PSsC&printsec=frontcover&hl=cs#v=onepage&q&f=false>

„Přechiny a přestupky zákonodárce rozčlenil do tří skupin, tj. na činy namířené proti veřejné bezpečnosti (to znamená proti veřejnému pokoji a řádu, proti veřejným zřízením a opatřením, proti opatřením ke společné bezpečnosti a proti povinnostem veřejného úřadu), proti bezpečnosti jednotlivců a proti veřejné mravopověstnosti.“¹⁴

¹⁴VOJÁČEK, Ladislav, Karel SCHELLE a Vilém KNOLL. *České právní dějiny*. 3. upravené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2016. ISBN 978-80-7380-575-3., s. 498.

2. Zákon č. 50/1923 Sb. z. a n., na ochranu republiky

2.1. Historický kontext vzniku zákona – cesta ke státní samostatnosti

Zákon na ochranu republiky č. 50/1923 Sb. z. a n. je bezesporu jednou z nejvýznamnějších trestněprávních norem v československé právní historii, jeho vznik úzce souvisí se vznikem Československé republiky jako samostatného státu. Konečně byla zaplněna mezera v právním řádu, který zatím postrádal ustanovení o ochraně československého státu a jeho ústavních představitelů.¹⁵

Rok 1918 začal signalizovat, že se blíží pád ústředních mocností – též známých jako Trojspolek – nastala krize habsburské monarchie a postupně její rozklad. Konečně dochází k odstranění silných feudálních přežitků. Dílčí národy na území bývalého Rakouska-Uherska se začaly ubírat k vidině samostatnosti a nového začátku, nicméně v souvislosti s tím se objevovaly první neshody uvnitř českého politického života.¹⁶ Masaryk se soustředil na požadavek republikánské státní formy, zatímco například Bohumír Šmeral zastával negativní pohled na možnost vytvoření samostatného českého státu s třetinou německého obyvatelstva. „*Tento pokus o státní samostatnost českého národa mohl by se velice snadno stát hazardním pokusem o existenci českého národa.*“¹⁷ Ze sčítání obyvatel z roku 1921 víme, že ČSR měla 13,61 milionů obyvatel, z toho 8,67 milionu národnosti „československé“, 3,12 milionu Němců.¹⁸ Zastánci Šmerala, který viděl budoucnost v možnosti vnitřní přeměny rakouského státu, se nesetkávali se sympatiemi ze strany českého proletariátu a stahovali se z politické scény. Je na místě ještě zmínit Karla Kramáře, jenž se opíral o nově vytvořenou politickou stranu Českou státoprávní demokracii.

Situace na Slovensku byla podstatně horší, především kvůli maďarskému vlivu – maďarské zákony vůbec nepřipouštěly existenci samostatných slovenských politických stran. I zde se řešila otázka samostatnosti slovenského

¹⁵MALÝ, Karel. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 4. přeprac. vyd. Praha: Leges, 2010. Student (Leges). ISBN 978-80-87212-39-4., s. 400.

¹⁶OLIVOVÁ, Věra. *Dějiny první republiky*. 1. vydání. Praha: Nakladatelství Karolinum. ISBN 80-7184-791-7., s. 53.

¹⁷Tamtéž, s. 54.

¹⁸KLIMEK, Antonín a ZELENKA, Jaromír, ed. *Velké dějiny země Koruny české*. Svazek XIII., 1918-1929. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2000. ISBN 80-7185-328-3., s. 64.

národa, která se postupně přikláněla k vytvoření samostatného československého státu.

V červenci dochází k vytvoření nového reprezentačního orgánu – Národního výboru, jehož hlavním cílem je vybudování samostatného státu. Mezitím dne 4. října 1918 požádaly obě ústřední velmoci – Německo i Rakousko-Uhersko o zastavení bojů. Rakouský císař Karel učiní ještě několik pokusů o záchranu Rakouska-Uherska, ale zbytečně. Dojde k odtržení Uher a vyhlášení jejich samostatnosti.

Dne 27. října rakouská vláda odpoví prostřednictvím Andrásyho nóty, že přijímá podmínky Wilsonova míru. Válka skončila a v Praze začal převrat. „Muži 28. října“, tedy Antonín Švehla, Stříbrný, Soukup, Šrobár a Antonín Rašín postupovali jednotně, převzali úřady a odpoledne plénem Národního výboru vydalo slavné svolání *Lide československý!*, jímž ohlásilo, že Československo je jedním ze samostatných kulturních národů světa. „*Na domech se začaly objevovat české vlajky, střed města už před polednem zaplnily desetitisíce manifestantů, jejichž průvody jásavě kráčely Prahou, volaly slávu Wilsonovi, Masarykovi a Československu, odstraňovaly symboly mocnářství a německé nápisy.*“¹⁹ Začal se projednávat návrh prvního zákona státu – zák. č. 11/1918 Sb. z. a n., o zřízení samostatného československého státu, tedy tzv. *recepční zákon*. Jeho přijetím se z Národního výboru stává nejvyšší zákonodárný sbor našeho nového státu. Podle jeho ustanovení byly veškeré dosavadní zemské a celorakouské zákony a nařízení stále v platnosti. Alois Rašín, jenž je jeho autorem, chtěl tímto zamezit bezprávnímu stavu a všeobecnému chaosu, jenž by jinak určitě nastal. Rovněž byl schválen *Manifest k národu*, jenž slavnostní formou oznamuje vznik státu, jehož správu převzal Národní výbor „jako jediný a oprávněný a odpovědný činitel“.²⁰ Později byly pravomoci Národního výboru předány Národnímu shromáždění, kde bylo na jeho prvním zasedání dne 14. listopadu 1918 za jednomyslného souhlasu všech poslanců prohlášeno sesazení Habsburků, došlo k svolání nového státu republikou a T. G. Masaryk byl jednomyslně zvolen jejím prvním prezidentem. První řádná vláda byla vedena Karlem Kramářem – byla pětící hlavních československých stran – tzv.

¹⁹KLIMEK, Antonín a ZELEŇKA, Jaromír, ed. *Velké dějiny země Koruny české*. Svazek XIII., 1918-1929. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2000. ISBN 80-7185-328-3., s. 16.

²⁰Tamtéž, s. 18.

všenárodní koalice. Co se týče Karla Kramáře, ráda bych zmínila, že byl prvním, na koho byl spáchán atentát. Jeho štěstím bylo, že kulku z revolveru zbrzdil kabát, peněženka, pouzdro na cvikr a přezka šlí. Stalo se tomu tak již 8. ledna 1919 a Kramář si k tomu jen povzdechl:

„Nečekal jsem, že já, který ušel rakouské šibenici, budu první, po kom se u nás bude střílet.“²¹

Stěžejním okamžikem poválečného světa se stalo jednání mírové konference v Paříži v roce 1919 v zrcadlové síni versailleského paláce. Dosud ovládané národy chtěly využít situace k vytvoření samostatných národních států. Vítězné velmoci - Spojené státy americké, Francie, Anglie a Itálie, které měly na konferenci rozhodující slovo, měly mezi sebou hluboké rozpory a tak se konference zasekla na mrtvém bodě. Až mohutným rozmachem bolševického hnutí po celé Evropě se začalo usilovat o rychlé podepsání mírových smluv, čímž se právně konsolidují evropské poměry. Došlo tedy k dohodnutí základních podmínek mírových smluv a 28. června byla ve Versailles podepsána nejdůležitější z nich – mírová smlouva s Německem, následovala smlouva s Rakouskem v Saint-Germain-en-Laye, smlouva s Maďarskem v Trianonu a smlouva s Tureckem v Sèvres.²² Součástí těchto smluv se stal i Pakt Společnosti národů, který členské země zavazoval k respektování mezinárodního práva a dodržování pravidel mezinárodní bezpečnosti. Československo bylo jako samostatný stát plně uznáno všemi dohodovými velmocemi již v době války. Požadavky, které vznášelo, se týkaly především hranic nového státu, většinu z nich se podařilo prosadit.²³

Postupně se však začala objevovat hnutí požadující revizi versailleského systému – tyto pokusy o jeho zrušení pocházely především ze dvou center, kterými bylo Maďarsko a Německo. Revoluční krize byly nakonec překonány prostřednictvím malodohodového bloku. Vytvoření Malé dohody jako spolupráce Československa, Jugoslávie a Rumunska umožnilo obranu proti komunistickým hnutím uvnitř těchto států.

²¹KLIMEK, Antonín a ZELEŇKA, Jaromír, ed. *Velké dějiny země Koruny české*. Svazek XIII., 1918-1929. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2000. ISBN 80-7185-328-3., s. 58.

²²OLIVOVÁ, Věra. *Dějiny první republiky*. 1. vydání. Praha: Nakladatelství Karolinum. ISBN 80-7184-791-7., s. 87.

²³Tamtéž, s. 88-89.

Když opadla prvotní radost spojená se vznikem nového státu, začaly se objevovat první problémy, a to především hospodářského, politického a sociálního rázu. V politickém vývoji Československa se zrcadlily národnostní bouře. Především hospodářská situace byla kritická – nedostatek mouky, masa, vnitřní trh byl naprosto rozvrácen. Stát trpěl velkým nedostatkem pracovních sil, přičemž vracející se vojáci nemohli najít práci. Všechno toto vyvolávalo rozpor uvnitř lidových vrstev mezi skutečností a jejich představami a nadějemi a ve svém souhrnu vedlo k vydání zákona na ochranu republiky.²⁴

2.2. Atentát na Aloise Rašína

Zákon na ochranu republiky začal být projednáván v únoru a březnu roku 1923 v souvislosti s atentátem na ministra financí Aloise Rašína. Dne 5. ledna 1923 byl dr. Rašín cestou do svého úřadu střelen do zad jedním mladíkem. Kulka uvízla v páteři, poranila míchu a v důsledku toho Rašín ochrnul. Lékaři se okamžitě shodli, že jeho stav je beznadějný. Atentát byl spáchán 19letým bankovním úředníkem Šoupalem, Alois Rašín nakonec svým zraněním po 14 dnech podlehl. Útočník se při výslechu označil za anarchokomunistu a prohlásil, že čin spáchal ve prospěch proletariátu.

Antonín Rašín byl nejméně populární ze všech členů vlády. Odsudky vůči němu sílily i z hradu. T. G. Masaryk měl britskému vyslanci G. Clerkovovi říct: „*Dr. Rašín je špatný nejen teoreticky, ale svým tvrdohlavým setráváním na udržení koruny na uměle vysoké hodnotě, která neodpovídá její reálné kupní síle v zemi, vede stát do katastrofy.*“²⁵

Díky prováděné deflaci si nadělal spousty nepřátel, tento muž, často označovaný jako rozhodný a neústupný prvorepublikový politik, věřil, že tato jím uplatňovaná opatření posílí národ. Vláda si byla jeho neoblíby vědoma a tušila, že jeho život je v ohrožení. Ministr národní obrany po něm dokonce pár dní před incidentem požadoval, aby s sebou nosil revolver. Incidentem byla vláda

²⁴OLIVOVÁ, Věra. *Dějiny první republiky*. 1. vydání. Praha: Nakladatelství Karolinum. ISBN 80-7184-791-7., s. 79.

²⁵KLIMEK, Antonín a ZELENKA, Jaromír, ed. *Velké dějiny země Koruny české*. Svazek XIII., 1918-1929. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2000. ISBN 80-7185-328-3., s. 372.

šokována a začala si připouštět nebezpečí, které jí hrozí. V posmrtném provolání nazvala Rašína „jedním ze základních sloupů našeho osvobození.“²⁶

Prohlášení Rašínova vraha, jež přečetl jeho obhájce před soudem, odráží vnímání událostí této doby českou mládeží: Rašína viděli jako reprezentanta kapitalismu, jenž ničí jejich ideje života osvobozeného národa. S ohledem na tento případ můžeme cítit silnou spojitost problematiky ochrany státu, již popisují, s mocí tisku. Mnohé z novin psaly články namířené přímo proti Rašínovi a možná i to mělo svůj podíl na Rašínově tragickém konci.

V Praze začaly protesty proti spáchané vraždě. Na veřejnosti se objevuje hnutí, jež se zapáleně hlásí k fašismu v Itálii. Stojí proti sobě především hradní skupina podporovaná socialistickými stranami a strana národně demokratická. Výsledkem mnohých jednání byla nakonec dohoda vládních stran, která představovala návrh na vydání zákona na ochranu republiky. Současně s jeho přijetím byl zřízen zákonem č. 51/1923 Sb. z. a n. nový typ soudu – *Státní soud* – příslušný právě pro projednávání nejzávažnějších skutků stíhaných podle zákona na ochranu republiky.²⁷ Vznikl především v důsledku slábnoucí důvěry v dosud fungující poroty. Zasedat v něm měli odborní soudci spolu s přísedícími, jimiž byli právníci. Jak jsem již nastínila v předchozí kapitole, z pohledu trestního práva bylo zapotřebí překlenout mezery, jež způsobila změna státní formy. „*Na ochranu republikánské formy státu nebylo totiž možno používat normy, které chránily monarchistický režim.*“²⁸

Zákon byl připraven již předešlý rok, nicméně jeho přijetí se nesetkávalo s pozitivními ohlasy. Jak uváděl např. profesor Kallab ve svém článku pro Lidové noviny:

²⁶PEROUTKA, Ferdinand. *Budování státu*. Vyd. 4. Praha: Academia, 2003. ISBN 80-200-1122-6., s. 828.

²⁷MALÝ, Karel. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 4. přeprac. vydání. Praha: Leges, 2010. Student (Leges). ISBN 978-80-87212-39-4., s. 401.

²⁸BALÍK, Stanislav aj. *Kodifikace - mezníky právních dějin*. 1. vyd. Praha: Právnická fakulta Univerzity Karlovy, 1994. Prameny a nové proudy právní vědy; Sv. 14. ISBN 80-85889-00-5., s. 89.

„Varuji od toho, aby som se nedali zase ukolébati ilusí, že nějakým zákonem můžeme čeliti zjevům republiku ohrožující, jakým byl útok na dra Rašina.“²⁹

Zdeněk Nejedlý, který se v některých názorech ztotožňoval s Kallabem, zastával názor, že „...až bude zákon vydán, bude se podle něho řídit až hrůza. Detektivní schopnost probudí se v našich byrokratech i demokratech úžasnou měrou, každý druhý občan bude jistě v podezření, že spáchal něco aspoň proti desíti těm hrozným paragrafům.“³⁰

Vina za atentát se přikládala komunistické straně, která se začala setkávat s ostrou negativní propagandou. To připomněl rovněž dr. Meissner při projednávání zákona poslaneckou sněmovnou, kdy se nechal slyšet:

„Komunistická strana zůstává duševně odpovědná za tuto vraždu.“³¹

Zákon měl za cíl především upevnění pluralitní parlamentní demokracie a stability státu.³² Ochrana československé demokracie spočívala v zakotvení protifašistických a protikomunistických tendencí, snažila se distancovat od politiky sovětského Ruska. Zároveň Slovenská ľudová strana usiluje o autonomii Slovenska, což je také považováno za odpor proti demokratické formě státu. V lednu roku 1922 dokonce ľudová strana předložila návrh na změnu ústavní listiny, který publikoval Vojtech Tuka, profesor bratislavské univerzity. Prosazoval v něm opětovné připojení Slovenska k Maďarsku. Později, v soudním procesu s Tukem, byla na vypracování návrhu prokázána účast maďarské vlády. Hmotněprávním podkladem pro tento proces byl právě zákon na ochranu republiky.³³ Slovenská ľudová strana stále patrněji sympatizovala s fašistickým hnutím a tento nový směr jejího zaměření oslaboval vnitřní stabilitu naší nově vzniklé republiky. Časopis hlinkovských slovenských nacionalistů Slovák, jehož

²⁹KALLAB, Jaroslav. Zákon na obranu republiky. *Lidové noviny*. 1923, roč. 31, č. 10 (8. 1. ráno), s. [1]. ISSN 1802-6265.

³⁰NEJEDLÝ, Zdeněk. Ochrana republiky. *Var*. 1923, roč. 2, č. 6, s. [163]. ISSN 2336-8632.

³¹Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna. *Stenoprotokol ze 194. schůze poslanecké sněmovny ze dne 6. 3. 1923* [online]. © 1995 – 2018. Poslanecká sněmovna, Stenoprotokoly [cit. 14. 2. 2019]. Dostupné z:

<http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/stenprot/194schuz/s194007.htm>

³²OLIVOVÁ, Věra. *Dějiny první republiky*. 1. vydání. Praha: Nakladatelství Karolinum. ISBN 80-7184-791-7., s. 133.

³³ILLÝOVÁ, Zuzana a Michal MALATINSKÝ. *Dva procesy s Vojtechom Tukom*. Praha: Wolters Kluwer, 2017. ISBN 978-80-7552-896-4., s. 29.

šéfredaktorem byl právě Tuka, dokonce s nadšením vítal Mussoliniho nástup k moci a opatření, jež zaváděl. Spory mezi ľudovou stranou a pročeskoslovensky orientovanými politiky a tábory se stále prohlubovaly. Spojením s horthyovským režimem v Maďarsku se ve straně utvářelo silné fašistické jádro uvnitř republiky. Zákon na ochranu republiky byl tedy zaměřen proti této politické linii ľudové strany, nicméně představoval pro ni spíše hrozbu než základ pro samotné zakročení.³⁴ Byl namířen také proti určitým směrům v politice německých stran v republice. Zde se nejvíce angažoval Rudolf Lodgman, jenž byl představitelem části sudetoněmecké veřejnosti, která byla trvale kritická k československému státu. Většina z jejich akcí ale nekončila úspěchem. Roku 1923 se do vedení prosazuje Německá nacionálně socialistická strana – DNSAP, jejímž programem byla tzv. „národní revoluce“. Hnutí začalo stále více ovládat negativistický proud německé politiky. (Dokonce, v prosinci roku 1922 se její vídeňské zasedání konalo pod prapory s hákovými kříži, byla úzce spojována s konkrétními přípravami Hitlerova fašistického puče v Mnichově.³⁵) Později se základem německé politiky v Československu stalo demokratické křídlo a vydání zákona na ochranu republiky upevnilo spolupráci českých a německých demokratických stran.

Jak jsem již uvedla, po atentátu si osoby ve vládnoucích postech začaly uvědomovat, jaká příkoří s sebou samotné vládnutí přináší, a že i na ně může čekat stejný osud, který stihl Rašína. Cítily, že nový stát se nejeví v očích svých obyvatel jako dostatečně silný. Přišel čas, aby ukázaly, že si umí zjednat pořádek ve státě. Zákon na ochranu republiky tedy vznikal v takovéto náladě – nebezpečným lidem je třeba nahnat strach, provinilce tvrdě potrestat.³⁶ Již na schůzi V Myjavě v srpnu v roce 1922 se vznášely požadavky na vypracování návrhu takového zákona. Jeho přijetí se nesetkávalo s přílišnou podporou ze strany veřejnosti, ale po nešťastné smrti Rašína chtěla vláda o to víc ukotvit své postavení. Návrh zákona samotný se nakonec opíral o předlohu německého

³⁴OLIVOVÁ, Věra. *Dějiny první republiky*. 1. vydání. Praha: Nakladatelství Karolinum. ISBN 80-7184-791-7., s. 135.

³⁵Tamtéž, s. 136.

³⁶PEROUTKA, Ferdinand. *Budování státu*. Vyd. 4. Praha: Academia, 2003. ISBN 80-200-1122-6., s. 846.

zákona, paradoxně se k němu kriticky stavěli zrovna němečtí sociální demokraté, kteří předlohu, jež byla projednávána v Německu, hájili.³⁷

Zákon se orientoval především na důraznou ochranu státní samostatnosti, ústavy, celistvosti státu a demokraticko-republikánské formy. Zostřeny byly tresty za vyzrazení státního tajemství a zvýšená ochrana byla poskytována ústavním činitelům. Ochrana nespočívala jen v jejich tělesné bezpečnosti, zákon poskytoval ochranu i vůči „hrubé neposlušnosti“ proti jejich osobě. Urážka prezidenta byla nově veřejným přečinem. Zákon na ochranu republiky byl navržen jako trvalá součást právního řádu. Zostřoval tresty za tzv. *politické zločiny*, za akce směřující proti jednotě, bezpečnosti a charakteru státu, včetně jejich pouhé přípravy. Za distanci od západních demokracií můžeme považovat již zmíněné zřízení neporotních státních soudů či přípustnost zastavení periodického tisku.³⁸

2.3. Projednání a přijetí zákona v poslanecké sněmovně

Vládní návrh zákona byl Národnímu shromáždění předložen dne 12. února a dne 6. března roku 1923 byl již zákon projednáván sněmovnou na její 194. schůzi. Tato schůze byla zahájena ve čtvrt na tři odpoledne a skončila až padesát pět minut po půlnoci dalšího dne. Projednávání bylo přítomno 242 poslanců. Ze stenoprotokolu ze schůze můžeme vypožorovat, jaká ve sněmovně panovala nálada. Hlučný odpor, spojený s různými výkřiky, bušením do pultů, pískáním a zvoněním, pocházel především z řad komunistických poslanců. Zpravodajem se stal poslanec dr. Medvedecký, který hned při udělení slova přednáší:

„Naše československá republika první podmínku pokojného státního života – účast všech občanů na všech národních a politických právech – zabezpečila základními zákony o ústavě a jazykovým zákonem. Republika nesmí zapomínat na další podmínku pokojného státního života: na zabezpečení státního organismu, na ochranu svých vedoucích činitelů a svých obranných prostředků, stejně jako na

³⁷Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna. *Stenoprotokol ze 194. schůze poslanecké sněmovny ze dne 6. 3. 1923* [online]. © 1995 – 2018. Poslanecká sněmovna, Stenoprotokoly [cit. 14. 2. 2019]. Dostupné z:

<http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/stenprot/194schuz/s194007.htm>

³⁸KLÍMEK, Antonín a ZELENKA, Jaromír, ed. *Velké dějiny země Koruny české*. Svazek XIII., 1918-1929. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2000. ISBN 80-7185-328-3., s. 385.

ochranu pokojné nálady svého obyvatelstva. Tohle všechno má zabezpečit zákon na ochranu republiky.“³⁹

Dr. Medvedecký za neustálé vřavy přítomných pokračoval a ve své řeči se snažil poukázat na fakt, že v důsledku války, se ideje mnohých revolučních hnutí sousedních států přenesly přes hranice i k nám:

„Systematicky připravovaná a specializovaná protistátní činnost ukázala potřebu obnovení, přesnějšího označení, dosavadních zákonných předpisů a ukázala potřebu specializovat prostředky obrany proti této protistátní činnosti a zločinům s tím souvisejícím.“⁴⁰ (za stále vřavy komunistických poslanců)

Upozorňoval na revoluční činnost skupin v Rusku, hnutí spartakovců v Německu a na červený teror v Maďarsku.

Řeč zpravodaje poslance Medvedeckého byla přerušena, předseda Tomášek musel vyzvat několik pánů poslanců k opuštění zasedací síně, jelikož mařili jednání takovým způsobem, že v něm nebylo možné pokračovat. Vyloučení páni poslanci nechtěli uposlechnout výzvy k opuštění zasedací síně, a tak museli být dokonce vyvedeni pomocí sněmovní stráže. Schůze byla ze stejných důvodů ještě několikrát přerušena. Poslanci Tausik, Blažek, Mikulíček a Haken byli vyloučeni na 8 schůzí této sněmovny. Páni poslanci Toužil a Koutný dokonce na 10 schůzí, protože mařili sněmovní jednání.

Dr. Medvedecký byl požádán, aby pokračoval:

„Zákon na ochranu republiky nebude zákonem výjimečným, jak ho opozice označuje, ale bude obsahovat speciální, ale trvalé dispozice o trestných činech, směřujících proti základům státu, proti bezpečnosti jeho ústavních činitelů, jeho armádě a pokojné náladě jeho obyvatelstva.“⁴¹

³⁹Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna. *Stenoprotokol ze 194. schůze poslanecké sněmovny ze dne 6. 3. 1923* [online]. © 1995 – 2018. Poslanecká sněmovna, Stenoprotokoly [cit. 14. 2. 2019]. Dostupné z:

<http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/stenprot/194schuz/s194001.htm>

⁴⁰Tamtéž.

⁴¹Tamtéž.

Odkazoval na okolní státy, i na ty válkou nedotknuté, jako Norsko a Švýcarskou republiku, které již zvláště kodifikovaly tuto oblast trestního práva, neb to ochrana státní bezpečnosti vyžadovala.

„Dosavadní zákonné ustanovení nestačily nejen proto, že některé trestné činy nebyly postihnutelné a některé právní hodnoty nebyly chráněné, ale také proto, že základní motiv trestních zákonů rakouských a uherských neodpovídá demokraticko-republikánskému směru našeho státu.“⁴²

... za výkřiků poslanců slovenské strany Ľudové,

„Opoziční strany obviňují vládu, že se odklonila od demokratických zásad, stanovených v ústavě, a že je tento zákon namířený proti demokracii a politické svobodě opozičních stran. Všechny tyto výtky jsou neopodstatněné – návrh stojí na základě ústavy.“⁴³

K tehdejší situaci ve státě Medvedecký ještě konstatoval, že to nebyla vláda, kdo se odklonil od společně přijatých základů republiky, ale politické strany. Německé a maďarské strany se odmítaly přizpůsobit novému státnímu zřízení. Stejně tak zmínil Slovenskou Ľudovou stranu, která se snažila podryvat jednotu a samotné základy nově vzniklé republiky, a komunisty, kteří se po příkladu Ruska snažili o nový převrat. Svou řeč ukončil tím, že jménem ústavně-právního výboru doporučuje vládní návrh k přijetí tak, jak byl předložen.

Dále se projednával vládní návrh zákona o státním soudu, zpravodajem ústavně-právního výboru byl v tomto případě poslanec dr. Matoušek. Dle § 36 osnovy zákona na ochranu republiky, budou určité delikty proti státu, především ty závažnější, projednávány před státním soudem, který tedy bylo zapotřebí konstituovat. Jak je stanoveno v samotném § 36, státní soud, jeho složení a řízení před ním má být upraveno zvláštním zákonem. Předložená osnova zákona o státním soudu měla být kompromisem – zmíněné trestné činy budou odňaty porotám, aniž by byly postoupeny tehdejšímu úřednickým soudům. Byla pro ně vytvořena zvláštní instance.

⁴²Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna. *Stenoprotokol ze 194. schůze poslanecké sněmovny ze dne 6. 3. 1923* [online]. © 1995 – 2018. Poslanecká sněmovna, Stenoprotokoly [cit. 14. 2. 2019]. Dostupné z:

<http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/stenprot/194schuz/s194001.htm>

⁴³Tamtéž.

Kampaně odehrávající se před podáním těchto vládních návrhů měly působit na veřejnost takovým způsobem, že vláda republiky Československé a Národní shromáždění mají zájem na okleštění občanské svobody ve státě. Uskutečňovaly se štvavé útoky proti vládě, různé veřejné schůze, všechny za účelem pobouřit větší vrstvu lidu proti zákonu. Řeč náměstka předsedy vlády, ministra vnitra Malypetra, se již setkávala s pozitivnějšími reakcemi:

„Nejsou skutečnými a upřímnými demokraty ti, kdo usilují o rozvrat veřejného života a administrativy státní.“⁴⁴

Za dlouhotrvajícího potlesku vyslovil, že jménem vlády republiky prosí, aby Národní shromáždění dalo předloženým osnovám ústavní souhlas.

Na straně druhé proti návrhu zákona postupně vystoupilo na protest několik poslanců. Vytýkali osnově především její rozpor s demokratickými zásadami, omezení svobody tisku, slova, shromažďování a spolčování. Jako příklad uvedu výroky některých poslanců, které považuji za zajímavé.

Prvním protestujícím byl poslanec Rouček, který se odvolával na slavné české dějiny:

„Tato předloha trhá na kusy naši ústavní listinu a zašlapává do bláta pařížskou deklaraci. Posmívá se našim republikánským majestátům, posmívá se slavným slibům presidentovým.(...) Předloha tato je prosycena duchem šílené nenávisti k celé třídě dělnictva. Chce jí vyraziti všechnu zbraň z rukou, zbaviti tisku, zbaviti svobody slova a práva shromažďovacího, práva na stávkou, práva na lidové soudnictví a vydati ji úplně bezbrannou v ruce kapitalistických násilníků, ozbrojených až po zuby.(...) Poplivali jste slavné jméno Husovo, Jana Žižky i Prokopa Holého.(...) Poplivali jste celé životní dílo Komenského, zhanobili jste tu slavnou českou minulost, bojující na život a na smrt s celým světem za svobodu přesvědčení a občanskou rovnost.(...) Místo ústavou slibované vlády lidu nastolili jste samozvanou libovládu, tyranii koaliční pětky.(...) Pod záminkou upevnění státu snažíte se upevniti svoji nespravedlivě uchvácenou a proto také

⁴⁴Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna. *Stenoprotokol ze 194. schůze poslanecké sněmovny ze dne 6. 3. 1923* [online]. © 1995 – 2018. Poslanecká sněmovna, Stenoprotokoly [cit. 14. 2. 2019]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/stenprot/194schuz/s194002.htm>

*neudržitelnou třídní nadvládou.(...) Zaslepení nenávistí proti vítězným ideám komunismu, pášete to, co jste dříve sami odsuzovali a proklínali.*⁴⁵

Dále mluvil například dr. Czech, poslanec německé sociální demokratické strany:

*„Veškerý německý proletariát tohoto státu vidí jasně před sebou další vývoj a je jednotný ve svém rozhodnutí: ohlásiti této předloze stálou válku. I když se stane zákonem, i když nás její drakonická tvrdost stihne v našich dalších bojích sebe nemilosrdněji, budeme bojovati proti této předloze dále a vytrváme tak dlouho, až bude náš politický život očištěn od této hanebné skvrny a až bude odstraněno zneuctění, jehož se nám dostalo.(...) Jak uboze dopadly ve skutečnosti všechny ty sliby, jimiž byl český národ v radostném revolučním opojení ošálen. Kde zůstalo uskutečnění garančních projevů, jež právně závazně učinil prezident Masaryk, ministr Beneš a Štefánik v prohlášení ze dne 18. října 1918, že bude zajištěna úplná svoboda svědomí, slova a tisku?(...) V tomto státě se nezměnilo nic, starý zákon jen změnil svého pána.(...) Toto prohlášení činím, dámy a pánové, jménem německé sociálně demokratické strany dělnické a tak maďarské sociálně demokratické strany dělnické.*⁴⁶

Slovenský poslanec Bobok:

*„Například, chcete-li odstranit nespokojenost Slovenska, dejte Slovákům v rámci společné republiky to, co jim podle uzavřené pittsburské smlouvy jako osobitému národu patří, proveďte vtělení pittsburské dohody do ústavní listiny.(...) Předložený návrh zákona může dát vládním stranám neomezenou moc hrůzovlády nad celou československou republikou, když úplně umlčí opoziční tisk. Že tomu je tak, postačí se nám odvolávat na výpověď pana dr. Šrobára uveřejněnou v novinách, dle které on od toho návrhu zákona očekává úplné zaniknutí tzv. slovenské otázky, speciálně slovenské autonomie.*⁴⁷

⁴⁵Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna. *Stenoprotokol ze 194. schůze poslanecké sněmovny ze dne 6. 3. 1923* [online]. © 1995 – 2018. Poslanecká sněmovna, Stenoprotokoly [cit. 14. 2. 2019]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/stenprot/194schuz/s194002.htm>

⁴⁶Tamtéž.

⁴⁷Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna. *Stenoprotokol ze 194. schůze poslanecké sněmovny ze dne 6. 3. 1923* [online]. © 1995 – 2018. Poslanecká sněmovna, Stenoprotokoly [cit. 14. 2. 2019]. Dostupné z:

Obdobně jako poslanec Bobok vyjadřoval se poslanec Szentiványi, že podle návrhu zákona mají být tresty na Slovensku a Podkarpatské Rusi vyšší.

Slova se ujal rovněž poslanec Patzel jménem německé národně sociální strany dělnické:

„Ve státě, jehož vrchní hlava označila kdysi pojem velezrady jako zastaralý a dobově už nemístný, hrozí se snahám po změně vnitřního uspořádání státu trestem.(...) Pod názvem zákon na ochranu republiky skrývá se pronásledování každého po svobodě dychtícího hnutí.(...) Nezúčastníme se dalšího projednávání tohoto předmětu.“⁴⁸

Poslanec Klein komentoval návrh zákona z pohledu dělnické třídy:

„Je pravda, že zákon znamená liberální se novelisaci starého trestního zákona rakouského. Nechci také o detailech mluvit a kladu jen jednu otázku: je-li vhodné právě v této době krise hospodářské přinášeti tento zákon a jestli se tím sleduje účel, aby republika byla posílena.(...) Já jako odborář mám jen tu obavu - a přál bych si, aby se nesplnila - že možnost volného vývoje a volného pohybu odborových organizací je tímto zákonem podlomena.(...) Není nám možno pro tento zákon hlasovati.“⁴⁹

Poslanec Mlčoch, vystupující jménem klubu poslanců strany živnostensko-středostavovské, tlumočil názory tohoto klubu, který sic byl pro přijetí těch ustanovení, jež chrání republiku Československou, nicméně ohrazoval se proti §§, které dle jeho názoru ohrožovaly demokracii. Jak jsme již zmiňovali, opět jde především o ustanovení omezující volnost projevu či svobodu tiskovou.⁵⁰

Rozsáhle se vyjádřil rovněž poslanec Burian:

„Persekuční zákon má dělnictvu spoutat ruce. Obnovit kapitalismus je možno jen takovými prostředky, aneb aspoň hrozbou takových prostředků, jakých

<http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/stenprot/194schuz/s194003.htm>

⁴⁸Tamtéž.

⁴⁹Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna. *Stenoprotokol ze 194. schůze poslanecké sněmovny ze dne 6. 3. 1923* [online]. © 1995 – 2018. Poslanecká sněmovna, Stenoprotokoly [cit. 14. 2. 2019]. Dostupné z:

<http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/stenprot/194schuz/s194004.htm>

⁵⁰Tamtéž.

*používali Habsburkové proti všem nepohodlným. Persekuční zákon na ochranu republiky, to je návrat habsburských metod do Československa.(...) Kdybych byl spiritistou, věřil bych, že duchové Habsburků obcházejí tajně jednotlivé členy koaliční vlády a že je navádějí, jak to mají proti nepohodlnému dělnickému hnutí nastrojít.(...) Víme, že zákon z velmi nízkých a mizerných pohnutek fanatických našich odpůrců směřuje proti komunistům.*⁵¹

„Když r. 1878 Bismarck v Německu prosazoval persekuční, výjimečný zákon, promluvil k předloze sociálně-demokratický poslanec Brocke. Ve stenografickém protokolu je zaznamenáno, že poslanec Brocke na tuto předlohu odpověděl: "Wir pfeifen auf das Gesetz" - My pískáme na ten zákon. Ale v dějinách Möhringových o sociální demokracii v Německu můžete se dočísti, že Möhring to opravil a praví: "Do stenografického protokolu dostala se tato slova jedině zakročením presidenta říšského sněmu německého, který zakázal do protokolu dáti ostřejší slovo, které bylo promluveno, aby občané z říše dobrých mravů nevěděli, že takovýmto způsobem o předloze bylo mluveno. Tedy Brocke řekl na onen výjimečný zákon, který Bismarck tam chystal: "Wir scheißen auf das Gesetz".“

*„Pánové, dnes dělnické hnutí, které chcete znovu pronásledovati, i komunistická strana může opětně s Brockem prohlásiti: "Wir scheißen auf das Gesetz" - My na ten zákon – pískáme.*⁵²

Poslanec dr. Patejdl připomínal potřebu přijetí zákona, jímž se chrání demokraticko-republikánská forma státu proti pokusům o návrat k předválečným poměrům. Připomněl, že ústavně-právní výbor neodmítal podněty, které směřovaly ke zlepšení návrhu zákona, celá řada takových návrhů byla dokonce přijata, nicméně opozice upustila od podávání opravných návrhů ve speciální debatě výboru, která k jejich zkoumání slouží.

⁵¹Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna. *Stenoprotokol ze 194. schůze poslanecké sněmovny ze dne 6. 3. 1923* [online]. © 1995 – 2018. Poslanecká sněmovna, Stenoprotokoly [cit. 14. 2. 2019]. Dostupné z:

<http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/stenprot/194schuz/s194005.htm>

⁵²Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna. *Stenoprotokol ze 194. schůze poslanecké sněmovny ze dne 6. 3. 1923* [online]. © 1995 – 2018. Poslanecká sněmovna, Stenoprotokoly [cit. 14. 2. 2019]. Dostupné z:

<http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/stenprot/194schuz/s194006.htm>

Za Pětku mluvil dr. Kramář: „Což Rašínova smrt nebyla dost velkým důvodem, abychom si řekli, že si nedáme odstřelovat nejlepší lidi?(...) Jde o to, aby cizina viděla, že my chceme a dovedeme hájit svého státu.“⁵³

„Ještě jednou opakuji: Ničí svobody nechceme omezovati, to nás ani nenapadne. Ale řeknu: Já jsem si nikdy pod slovem "svoboda" nepředstavoval zvlášť a nepořádek.“⁵⁴

Poslanec dr. Meissner narážel na legitimaci těch stran, které podávaly kritiku:

„Jsou opravdu mezi kritiky ti, kteří chtějí demokracii za každou cenu a kteří vytýkají domněle nedemokratický ráz předlohy proto, že kdyby oni byli u moci, podali by předlohu demokratičtější?(...) Tím méně jsou odůvodněny výtky, jako by předloha měla ráz protisocialistický a protidělnický.(...) Demokracie se nesmí stát tím, čím nás chtějí mítí opoziční strany. Opoziční strany z nás chtějí mítí slabochy, ony chtějí, abychom neměli dosti pevné odvahy zachovati v republice pořádek. A tu pravím zcela jasně a nepokrytě: Na tuto cestu nás nedostanou.“⁵⁵

Poslanec dr. Vanovič jménem republikánské strany:

„Zákon není namířený proti žádné politické straně, proti žádné společenské třídě, proti žádnému stavu, je namířený proti vnitřním, zločiny nebo přečiny páchajícím nepřátelům právního pořádku.(...) Šibeniční tento zákon být nemůže, protože tam ani slovíčka o šibenici není a vůbec všechny tresty jsou mírnější než v dosavadních trestních zákonech.(...) Pořádný a statečný člověk se trestního zákona nemá vůbec co bát, protože si může být jistý, že pokud se vůči němu neprohřeší, nemůže se mu nic stát. Právě proto se ptám těch pánů, kteří tomuto zákonu tak ztuhla odporují, či snad oni sami chtějí páchat ty skutky, ty zločiny, o kterých je v tomto zákoně řeč.(...) Zajisté ani vládu ani nikoho z nás nenapadá ohrožovat svobodu tisku. Ale co se děje v některých časopisech,

⁵³PEROUTKA, Ferdinand. *Budování státu*. Vyd. 4. Praha: Academia, 2003. ISBN 80-200-1122-6., s. 848.

⁵⁴Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna. *Stenoprotokol ze 194. schůze poslanecké sněmovny ze dne 6. 3. 1923* [online]. © 1995 – 2018. Poslanecká sněmovna, Stenoprotokoly [cit. 14. 2. 2019]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/stenprot/194schuz/s194007.htm>

⁵⁵Tamtéž.

*jmenovitě u nás na Slovensku, co se píše, to jsou jednoduše nenávist a rozbroje vyvolávající štvaniče.*⁵⁶

K doslovu bylo opět uděleno slovo zpravodaji dr. Medvedeckému, poté druhému zpravodaji, dr. Matouškovi. Medvedecký se k řečníkům opozice vyjádřil tak, že nevedli proti návrhu skoro nic nového a jednotlivé výtky svými argumenty vyvrátil:

*„Tón debaty je však nejlepším důkazem, že zákon na ochranu republiky vážně potřebujeme.“*⁵⁷

O osnově zákona na ochranu republiky se vedla podrobná rozprava.

Nakonec celá opozice, již představovali Němci, Maďaři, komunisté a ľudová strana, odešla za různých výkřiků z ústavně-právního výboru, kde se návrh zákona projednával. Komunisté se tedy snažili strhnout lid na svou stranu tím, že se prohlašovali za přímo zrozené z dějin českého národa, Němci zas označovali zákon za prostředek k vyhlazení zbytku politické svobody ve státě a podobně se k zákonu stavila i ľudová strana a živnostníci. Nakonec byl přijat s mnohými změnami proti původnímu vládnímu návrhu, k hlasování a přijetí zákona koalice zavázala všechny vládní strany povinnou účastí.

Zákon na ochranu republiky č. 50/1923 Sb. z. a n. vchází v účinnost již osmý den po jeho vyhlášení, které se událo dne 31. března 1923. Následkem událostí podstatně mění trestní represe politických deliktů – *„úprava trestní represe proti útokům na stát, majícím za úkol změnu státního zřízení, je vždy jedním z nejchoulostivějších úkolů trestního zákona.“*⁵⁸ Ústavně-právní výbor poslanecké sněmovny ve své důvodové zprávě k zákonu uvedl, že *„útoky na bezpečnost státu musí být odráženy silně a mužně a stíhat a trestat se může jen taková činnost, ze které vyplývá skutečné nebezpečí pro stát.“*⁵⁹ Zřizoval neporotní státní soudy pro zvláště těžké činy proti bezpečnosti země, připouštěl

⁵⁶Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna. *Stenoprotokol ze 194. schůze poslanecké sněmovny ze dne 6. 3. 1923* [online]. © 1995 – 2018. Poslanecká sněmovna, Stenoprotokoly [cit. 14. 2. 2019]. Dostupné z:

<http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/stenprot/194schuz/s194008.htm>

⁵⁷Tamtéž.

⁵⁸LEPŠÍK, Josef. *Zákon na ochranu republiky s důvodovou zprávou*. 1. vyd. Praha: Fr. Borový, 1923., s. 7.

⁵⁹Tamtéž.

zastavení periodického tisku, pokud jeho psaní ohrožovalo bezpečnost státu a jeho činitelů. Zákon měl za úkol na jedné straně poskytnout účinnou ochranu státnímu zřízení, na straně druhé nesměl zajít za hranici a ztížit politický boj. Měl být koncipován tak, aby každý občan věděl, kam až může v takovém boji zajít. Oproti rakouskému trestnímu zákonu se snažil především o to, aby trestní represe nebyla přehnaná, aby nedocházelo k trestnímu stíhání pro pouhé politické projevy, jimiž není bezpečnost státu přímo ohrožena, nicméně některá z jeho ustanovení byla koncipována nejasně a nesla s sebou možnost značně volného výkladu.

2.4. Analýza zákona na ochranu republiky

Zákon měl 43 paragrafů a byl rozdělen na čtyři hlavy.

První hlava zákona se věnovala postihu zločinů, jimiž se ukládalo o republiku. Mezi ně patřila především násilná jednání, znemožňující ústavní činnost prezidenta republiky a dalších nejvyšších orgánů státu, či pokusy připojit násilím území republiky k cizímu státu. Hlava I. tedy upravovala nejtěžší zločiny, které ohrožují nejdůležitější právní statek všech občanů nově vzniklého státu – politický útvar, jenž poskytoval svým občanům bezpečnost, ochranu a možnost jejich politického a kulturního života. Tyto činy byly dosud označovány pod pojmem „velezrada“. Tomu se snaží návrh zákona vyhnout, jelikož v souvislosti s dřívějším rakouským zákonodárstvím s sebou tento pojem nesl špatné vzpomínky. K tomu se vyjádřili i prof. Miříčka a prof. Milota: „*Pojem velezrady bývalého práva rakouského, pověstný svou pružností, byl v osnově rozložen v několik skutkových podstat přesněji vymezených. To se stalo ve shodě s požadavky novodobé vědy trestně-právní, jež právem vytýká přílišnou neurčitost trestních zákonů, stíhajících právě delikty politické.*“⁶⁰ Odkaz na pojem „velezrada“ nalezneme v § 41 č. 1 „*Kde jiné zákony mluví o velezradě, rozumí se tím trestné činy uvedené v § 1 až 3 tohoto zákona.*“ Takovéto ustanovení bylo zapotřebí zejména vzhledem k § 67 úst. lis., jenž stanoví, že prezident republiky může být trestně stíhán toliko pro velezradu, což s sebou neslo pochybnosti, zda nedochází tímto zákonem ke změně ústavní listiny, poněvadž trestné činy

⁶⁰MIRIČKA, [August] a MILOTA [Albert]. Zákon na ochranu republiky. *Národní listy*. 1923, roč. 63, č. 52 (23.2), s. [1]. ISSN 1214-1240.

obsažené v § 1 až 3 se neztotožňují s dosavadním zákonným pojmem velezrady. Vymezení tohoto pojmu bylo ale ponecháno zákonům trestním, a je tudíž možné změnami těchto zákonů měnit i pojmovou náplň pojmu velezrada.

Na prvním místě je tedy chráněna ústava republiky, jejímž prostřednictvím se tvoří základ státu v té formě, v jaké je. Vytyčeny jsou stěžejní principy naší ústavy, jimiž je samostatnost, jednotnost a především demokraticko-republikánská forma.

Dále jsou chráněni ústavní činitelé, kterými jsou prezident republiky, jeho náměstek, zákonodárny sbor, vláda a guvernér Podkarpatské Rusi. Ochrana se poskytuje proti násilnému úplnému znemožnění jejich ústavní činnosti – výkonu moci zákonodárné a výkonné. Pokud šlo o pouhé bránění ve vykonávání moci podle ústavy, její maření či nucení, aby byla vykonávána určitým způsobem, nestíhá se takové jednání jako úklad o republiku, nýbrž jako násilí proti ústavním činitelům dle § 10 č. 1 návrhu.⁶¹ Pro posouzení hranice mezi úplným znemožněním a pouhým mařením jejich činnosti byl stěžejní úmysl pachatele. Vedle úmyslu pachatele je ale nutno, jak uvádí důvodová zpráva, přihlížet také k prostředkům, jichž bylo pachatelem užito – aby se vyloučil pokus absolutně nezpůsobilý. Ochrana byla dosud poskytována trestním zákonem z roku 1852 v § 58 písm. a).

Posledním chráněným zájmem je celistvost republiky. Trestá se ten, „*kdo se pokusí násilím přivtěliti cizímu státu území republiky nebo odtrhnouti od něho jeho část.*“⁶² Dosud upraveno § 58 písm. c) tr. zák. o zločinech, přečinech a přestupcích č. 117/1852 ř. z.

Všeobecně bylo uznáno, že úklady o republiku je třeba postihnout před jejich ukončením, tedy ve stadiu pokusu, poněvadž, podaří-li se pokus dokonat, dostane se pachatelům zpravidla takové moci, že budou schopni se trestu uchránit.⁶³ Nicméně pokud skutečně dojde k dokonání činu a nové mocenské poměry nebudou schopny pachatele trestu uchránit, použije se rovněž ustanovení § 1. Návrh zákona tedy používal spojení „*kdo se pokusí*“ a mínil tím pokus ve

⁶¹LEPŠÍK, Josef. *Zákon na ochranu republiky s důvodovou zprávou*. 1. vyd. Praha: Fr. Borový, 1923., s. 15.

⁶²§ 1 zákona č. 50/1923 Sb. z. a n., na ochranu republiky.

⁶³LEPŠÍK, Josef. *Zákon na ochranu republiky s důvodovou zprávou*. 1. vyd. Praha: Fr. Borový, 1923., s. 16.

smyslu § 8 platného tr. z. Zákon rovněž zakotvuje podmínku užití násilí (viz § 39 č. 1 tohoto zákona), jež vede ke skutečnému dosažení zamýšleného výsledku a je bezprostředně nebezpečné pro stát. Nebude tedy trestné takové násilí, bylo-li použito prostředků, které jsou zcela nezpůsobivé k tomu, aby mohly přivodit výsledky, jež uvádí § 1.⁶⁴ Pouhé velezrádné projevy, dříve postihované jako velezrada, nyní v hlavě I nemají své místo. Stejně tak nepřekažení a neoznámení úkladů. Důvodem je menší nebezpečnost těchto činů, není tedy nutné je klasifikovat jako přímé úklady o republiku, návrh zákona je nicméně postihuje v §§ 12, 15 č. 3 a 16 č. 2. Trest smrti za úklady o republiku se oproti předchozí úpravě vypouští. Trestem byl těžký žalář od pěti do dvaceti let, nejvyšším přípustným trestem byl doživotní těžký žalář.

Dle § 36, jenž se věnuje příslušnosti soudu a obžalobě, se koná hlavní přelíčení o zločinech uvedených v § 1 u státního soudu. To platí rovněž pro osoby vojenské, výjimkou jsou jejich činy spáchané za války, kdy zůstávají v platnosti přísnější trestní sazby stanovené trestními zákony vojenskými. Dojde-li k odsouzení, je vyloučeno snížení dočasného trestu na svobodě pod dolní hranici trestní sazby, jež činí 5 let, a záměna trestu za trest mírnější.⁶⁵ Stíhán může být dle § 38 i cizinec, jenž se dopustil v cizině trestného činu uvedeného v § 1. Pokud byl takový zločin spáchán prostřednictvím periodického tisku a je obava, že se bude páchání takového činu opakovat, může dojít k zastavení jeho vydávání. Takováto opatření proti tisku jsou odůvodněná tím, že „*tisk, jmenovitě u lidu kulturně méně vyspělého, je vhodným prostředkem k tomu, aby jej v jeho smýšlení zavedl v nezdravý směr.*“⁶⁶ Dle § 27 není trestaný pro trestné činy uvedené v § 1 ten, kdo dobrovolně od jednání směřující k trestnému činu upustí a učiní včas oznámení v době, kdy je ještě možné, aby bylo škodlivému výsledku zamezeno nebo jemu sám zamezí či jej napraví.

Příprava úkladů o republiku je postihována § 2. Přípravné jednání může být trestné jen tehdy, pokud jednotlivec opatřuje branné nebo pomocné síly, cvičí je či organizuje, nebo opatřuje či poskytuje zbraně, střelivo a jiné prostředky.

⁶⁴LEPŠÍK, Josef. *Zákon na ochranu republiky s důvodovou zprávou*. 1. vyd. Praha: Fr. Borový, 1923., s. 18.

⁶⁵Tamtéž, s. 19.

⁶⁶Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna. *Stenoprotokol ze 194. schůze poslanecké sněmovny ze dne 6. 3. 1923* [online]. © 1995 – 2018. Poslanecká sněmovna, Stenoprotokoly [cit. 14. 2. 2019]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/stenprot/194schuz/s194008.htm>

Pomocnými silami jsou zde chápány především takové skupiny, jež slouží jen k podpoře bojových sil, například prostřednictvím zásobování, dopravy apod. Spolčením alespoň dvou osob se předpokládá nebezpečí konkrétnější formy a trestní represe je odůvodněná. Jako zvláštní případ spolčení je uváděno navazování styků s cizí vládou nebo s cizími činiteli, ať již navazování styků přímých či nepřímých.⁶⁷ Jako tito cizí činitelé jsou uvedeni především činitelé vojenští či finanční. Z hlediska subjektivní stránky je vyžadován úmysl. Oproti ustanovení § 1, jež postihuje trestem teprve takové jednání, které dospělo do stadia pokusu, § 2 prohlašuje za trestná již jednání přípravná. Příslušným soudem ke konání hlavního přelíčení je sborový soud I. stolice, při užití vyšší trestní sazby nad 5 let soud porotní.

Trestné činy ohrožení bezpečnosti republiky dle § 3 návrhu nejsou namířeny proti podstatě státu samého, nýbrž proti jeho vnější bezpečnosti.⁶⁸ Trestně byl stíhán ten, kdo v úmyslu poškodit republiku vydal ji v nebezpečí války nebo nepřátelského činu cizí moci či ozbrojeného napadení nebo takové nebezpečí zvýšil. Postihována jsou i jednání přípravná. K projednávání těchto činů je vzhledem k jejich závažnosti příslušný státní soud. Druhým případem ohrožení bezpečnosti je vyvolání nebo podporování ozbrojeného povstání v republice v úmyslu ohrozit tím její bezpečnost zvenčí. Pod číslem 3 je uvedeno spolčení a navazování styků za účelem uvedeným pod číslem 1. Obdobně jako v případě § 1 může dojít k zastavení periodického tisku, pokud byl jeho obsahem spáchán některý z činů uvedených v tomto §. Tato ustanovení se vztahují rovněž na cizince. Za okolností zvláště přitěžujících je zde možné uložit trest těžkého žaláře na doživotí.

Druhá hlava se zaměřila na ochranu bezpečnosti ústavních činitelů a cti prezidenta republiky. Rovněž chrání republiku proti poškozování jejích nejdůležitějších zájmů. Ústavní činitele označuje jako „*hybné živé síly republiky*“. Setkáváme se zde se zločiny vyžrazení státního tajemství či vojenské zraedy.

§ 4 nás seznamuje s pojmem *prorada*, jenž byl převzat ze starší mluvy a vyjadřuje zradu důvěry. U prorady je vyžadováno vědomí viníka o tom, že

⁶⁷ § 2 zákona č. 50/1923 Sb. z. a n., na ochranu republiky.

⁶⁸ LEPŠÍK, Josef. *Zákon na ochranu republiky s důvodovou zprávou*. 1. vyd. Praha: Fr. Borový, 1923., s. 23.

poškozuje důležité zájmy republiky. Trestnost činu byla odlišena v závislosti na tom, zda byl čin spáchán z hrubé nedbalosti či zde byl přímý úmysl poškodit republiku. Při hrubé nedbalosti se jednalo o přečin a trestem bylo tuhé vězení od jednoho měsíce do jednoho roku, jinak byl trestem těžký žalář od pěti do deseti let. K naplnění skutkové podstaty nebylo nutné, aby škoda pro důležité zájmy republiky skutečně nastala, ustanovení se použije, i když škoda bude přičiněním jiného odvrácena.

§ 5 se věnuje zradě státního tajemství – setkáváme se s vyzrazením státního tajemství a vyzvídáním státního tajemství za účelem jeho vyzrazení cizí moci.⁶⁹ Musí se jednat o zvláště významná tajemství, aby se zabránilo postihu uveřejňování věcí pro zájmy republiky z hlediska její ochrany nedůležitých.⁷⁰ Toto vyzrazení nemuselo pocházet přímo od pachatele, k naplnění skutkové podstaty postačovalo například vyzrazení veřejnosti, pokud byl prokazatelný úmysl pachatele, že se o tajemství měla zprostředkovaně dozvědět cizí moc. Pachatel si rovněž musel být vědom, že se jedná o státní tajemství. Trestnost hrubé nedbalosti je zde omezena na osoby, jež mají zvláštní povinnost tajemství uchovat, zejména tedy osoby v určitém veřejném postavení nebo ty, jimž byla povinnost uložena v souvislosti s jejich služebním či smluvním poměrem (například tedy zřizenci tiskárny, v níž se provádí tisk důležitých státních dokladů). Tresty byly opět rozlišeny podle stupně subjektivního zavinění, přičemž zde hrálo roli, jakým způsobem se pachatel o státním tajemství dozvěděl, stupeň jeho inteligence apod. Úmysl, aby se cizí moc dozvěděla o tajemství, mohl být jak přímý, tak nepřímý.

Vojenská zrada, upravena § 6, byla společným názvem pro různé skutkové podstaty, jež se vesměs týkaly poškození branné moci republiky. Uvádí se válečná zrada, u níž, jak vyplývá z jejího názvu, je předpokladem trestnosti její spáchání za války. Výklad pojmu válečná doba nalezneme v § 39 č. 3, z něžž můžeme dovodit i výklad pojmu nepřítel, jenž bude pro toto ustanovení důležitý. Pod č. 2–4 upravuje se obdobně jako v § 5 zrada vojenského tajemství. Ustanovení jsou však v tomto § doplněna tak, že za trestné prohlašují i určité formy přípravného jednání (například komplot a konspirace s cizí mocí nebo s cizími

⁶⁹LEPŠÍK, Josef. *Zákon na ochranu republiky s důvodovou zprávou*. 1. vyd. Praha: Fr. Borový, 1923., s. 31.

⁷⁰Tamtéž.

činiteli).⁷¹ Skutečnost se nicméně nemusí vskutku tajit, rozhodná je jen ta okolnost, že její utajení obrana státu vyžaduje: předmětem trestného činu mohou tedy být rovněž okolnosti v tuzemsku snadno přístupné, jako pohyby vojska. Vojenskými podniky jsou zde chápány reálné vojenské operace. Obdobu spatřujeme v § 67 tr. z., jenž se věnoval vyzvídání (špehěrství).

§§ 7-11 poskytují ochranu ústavním činitelům. Již jsme byli obeznámeni s atentátem na Aloise Rašína, tato ustanovení jsou tedy především reakcí na poválečné politické atentáty, jež v této poválečné době nebyly ojedinělé. Atentát se opět častěji stal užívanou zbraní k dosažení politických cílů, zejména odstraněním význačnějších politiků, zákon tedy považuje za nutné zvýšit trestní ochranu ústavních činitelů tam, kde je zvláště nedostatečná.⁷² Například v červnu roku 1922 byl zavražděn německý ministr zahraničí W. Rathenau, došlo k atentátu na polského prezidenta, k pokusu o zabití rumunského krále.⁷³

Odstavec 2 a 3 § 7 vyjmenovává, komu je ochrana poskytována. Dle ustanovení našeho platného práva a taktéž uherského práva mohli být pachatelé těchto trestných činů, kteří nedosáhli v době činu věku 20 let, postihnuti pouze dočasným trestem na svobodě. V následku toho byly k takovýmto trestným podnikům tedy často zneužívány osoby mladší 20 let. Návrh v odstavci 5 tohoto § zvyšuje trestnost osob mladších 20 let a starších 18 let a stanovuje, že účastník na takovém činu spáchaném osobou mladší 20 let nemůže být potrestán jinak než doživotním žalářem.

§ 7 nezavádí žádné nové skutkové podstaty a ani nemění ty dosavadní, změna se týká pouze dosavadních trestních sazeb. Problémy zde přinášela především značně roztržitá úprava trestního práva hmotného; například pojem vraždy byl v uherském trestním zákoně koncipován užším způsobem než v trestním zákoně z 27. května 1852 č. 117 ř. z. a vojenském trestním zákoně ze dne 15. ledna 1855 č. 19 ř. z. Na dokonanou vraždu podle platného trestního zákona z roku 1852 se stále uplatňuje trest smrti. Soudit veškeré tyto zločiny přísluší státnímu soudu.

⁷¹LEPŠÍK, Josef. *Zákon na ochranu republiky s důvodovou zprávou*. 1. vyd. Praha: Fr. Borový, 1923., s. 37.

⁷²Tamtéž, s. 43.

⁷³KLIMEK, Antonín a ZELENKA, Jaromír, ed. *Velké dějiny země Koruny české*. Svazek XIII., 1918-1929. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2000. ISBN 80-7185-328-3., s. 384.

Vražedný úmysl se nepodaří vždy dokázat, a již proto je nutno osobám uvedeným v § 7 poskytnout zvýšenou ochranu. „*Ochrana bezpečnosti ústavních činitelů byla by neúplná, kdyby nebylo pamatováno též na ochranu proti tělesnému poškození.*“⁷⁴ Doplnující ochranu poskytuje § 8, který se věnuje tělesnému poškození ústavních činitelů, hovoří také o skutkových podstatách. Tyto skutkové podstaty ovšem nejsou komplexní, a tak se i nadále budou uplatňovat ustanovení příslušných trestních zákonů. Trestnost závisela na výsledku samotného trestného činu: poškození lehké, poškození těžké, nebezpečí těžkého poškození nebo smrti a smrt, úmyslu pachatele a samozřejmě jeho věku. Okruh osob, jež požívají ochranu, se oproti předchozímu § zužuje, zvýšené ochrany nepožívají členové zákonodárných sborů, pouze jejich předseda.

K tomu, aby byly již v zárodku potlačeny chystané útoky proti životu a tělesné bezpečnosti zmiňovaných osob sloužilo ustanovení § 9. Návrh uvádí komplot – spolčení k provedení určitého trestného činu a tlupu – spolčení k páchání předem ještě neurčitých trestných činů. Jím je naroveň postaveno také podporování spolčení nebo jeho účastníků.

Ustanovení § 10 chrání ústavní činitele před násilím proti nim použitým v souvislosti s výkonem jejich pravomoci. Ústavní činitelé měli být chráněni před bráněním nebo mařením výkonu jejich pravomoci, před nátlakem na jejich svobodnou vůli při výkonu jejich pravomoci a do třetice před akty násilí za výkon jejich pravomoci. Toto ustanovení se nevztahuje na činy, jimiž má být výkon pravomoci pouze rušen. V č. 2 se poskytuje ochrana před osobováním si pravomoci ústavního činitele nebo sboru vykonávajícího veřejnou správu či trestní soudnictví.

Dle Kallaba, „...to, že ústavní činitelé mají být chráněni od útoků nejen při výkonu své pravomoci nebo pro tento výkon, nýbrž i od útoků >vůbec pro jejich veřejnou činnost<, zní grostekně. Tak bude podle zákona na ochranu republiky odpovědna i manželka poslancova, jež poněkud temperamentněji vyjádří svou nespokojenost nad tím, že její manžel každou neděli odjíždí na schůze. Zároveň se osnova vůbec nezmiňuje o vyšší odpovědnosti ústavních činitelů (například za

⁷⁴LEPŠÍK, Josef. *Zákon na ochranu republiky s důvodovou zprávou*. 1. vyd. Praha: Fr. Borový, 1923., s. 50.

*zneužití moci), ač jde o činy, jimiž bezpečnost republiky může velmi citelně být zasazena.*⁷⁵

Bohužel několikaleté zkušenosti dokázaly, že prezident republiky jako hlava státu je předmětem velmi častých a neomalených útoků, namířených ani ne tak proti jeho vlastní osobě jako proti republice samé. „*Proti takovému snižování republiky v osobě prezidenta musí se však stát co nejúčinněji brániti, ježto vyvolává oprávněné rozhořčení v širokých vrstvách obyvatelstva.*“⁷⁶ Urážce prezidenta republiky se věnoval § 11. Trestné činy proti cti prezidenta republiky jsou kvalifikovány jako přestupky a ve zvláště těžkých případech jako přečiny. Přečin je poté dvojího druhu. Buďto jde o jednání obsahující skutkové znaky přestupku a k nim přistupuje moment, že čin byl spáchán veřejně, tedy například tiskopisem, nebo tváří v tvář prezidentu republiky nebo opětovně před dvěma či více lidmi. V druhém případě půjde o tzv. „tělesné ztýrání“. Pro urážku prezidenta se vyžaduje, aby mu bylo ublíženo na cti výhružkou zlého nakládání nebo jiným zneuctívajícím projevem (postačí například posunek). Trestného činu se dopustí také ten, kdo jej uvede ve veřejný posměch. Je zde podmínka, že tak musí být provedeno alespoň před dvěma nebo více lidmi, což s sebou nese příslušnou požadovanou míru nebezpečnosti. Jako další způsob urážky cti prezidenta republiky se uvádí pronesení obvinění proti prezidentu, kterým se vážně ohrožuje jeho čest. Takové obvinění se může týkat téměř čehokoli, ať již jeho vlastnosti nebo jednání. Ze znění zákona je patrné, že i zde se mají postihovat činy vážnější a slušné a věcné kritice nemá být bráněno. Stejně tak neurážející a neškodné satire, například prostřednictvím karikatur. Důležitým je č. 3 – *Důkaz pravdy i přesvědčení o pravdě je vyloučen*. V důsledku toho nebylo možné se vyvinít prokázáním pravdivosti, či přesvědčení o pravdivosti, výroku týkajícího se prezidenta. Stejná ochrana jako prezidentu republiky se poskytuje náměstkovi prezidenta republiky. Urážky bývalého prezidenta republiky či náměstkovi pod ustanovení § 11 nespádají.

Ustanovení § 12 přináší změnu: dosud bylo nepřekážení a neoznámení trestného činu trestné jen v tom případě, že se jednalo o velezradu. Nyní se tato povinnost vztahuje rovněž na trestné činy úkladů o republiku, jejich přípravu,

⁷⁵KALLAB, Jaroslav. Zákon na ochranu republiky. *Lidové noviny*. 1923, roč. 31, č. 78 (14. 2. ráno), s. [1]. ISSN 1802-6265.

⁷⁶LEPŠÍK, Josef. *Zákon na ochranu republiky s důvodovou zprávou*. 1. vyd. Praha: Fr. Borový, 1923., s. 59.

vojenskou zradu, útoky na život a tělesnou bezpečnost ústavních činitelů a na spolčení k takovým útokům. Je povinností každého občana, aby takové nebezpečné činy překazil, jestliže tak mohl učinit snadno a bez nebezpečí pro sebe a osoby sobě blízké. Zvláštní požadavky byly kladeny na osoby, které vzhledem k svému postavení dokonce mají takovou povinnost – je pro ně navrhována i vyšší trestnost. Povinnost oznámit takové trestné činy se omezuje pouze na podniky chystané. Tuto povinnost také nemá ten, kdo se dověděl o chystaném podniku z nevěrohodných zdrojů, například pouze z doslechu. Beztrestnost oznamovatele je spojena s tím, že jeho oznámení nesmí být učiněno anonymně. Oznámení může směřovat vůči úřadu nebo přímo vůči ohroženému. V některých případech je dokonce vhodnější učinit oznámení přímo ohroženému, například pokud se jedná o útoky proti životu či tělesné bezpečnosti ústavních činitelů. „Právě z tohoto lze souditi, že toto ustanovení nemá starého rázu policejního, nýbrž sleduje účely čistě ochranné hlavně pro ohroženého.“⁷⁷ Oznamovací povinnost byla ještě rozšířena u § 6 č. 2-3, kde se vztahovala také na činy již spáchané, nikoli pouze chystané.

Hlava třetí, jejíž ustanovení byla v praxi nejvíce uplatňována, se týkala ohrožování míru v republice a její vojenské bezpečnosti. Setkáváme se s trestnými činy Nedovolené ozbrojování (§ 13), Výzva k neplnění zákonných povinností nebo k trestným činům (§ 15), Sdružování státu nepřátelské (§ 17), Šíření nepravdivých zpráv (§ 18), Hrubá neslušnost (§ 20), Svádění nebo pomáhání k vojenským zločinům nebo nadržování jim (§ 21), Nedovolené najímání vojska (§ 22), Nedovolené zpravodajství (§ 23), Ohrožování obrany republiky (§ 24), Ohrožování veřejné správy orgánem moci veřejné (§ 25).

Ráda bych více rozebrala § 14 *Rušení obecného míru*, k němuž se budu vyjadřovat i v kapitole následující, která je věnována judikatuře. V čísle prvním tohoto § je postihováno pobuřování proti státu pro jeho vznik nebo proti třem stěžejním principům naší ústavy: státní samostatnosti, ústavní jednotnosti a demokraticko-republikánské státní formě. Tento přečin trestá se tuhým vězením od jednoho měsíce do dvou let. Paragraf pojednává o popuzování k násilnostem nebo jiným nepřátelským činům proti jednotlivým skupinám obyvatel pro jejich

⁷⁷LEPŠÍK, Josef. *Zákon na ochranu republiky s důvodovou zprávou*. 1. vyd. Praha: Fr. Borový, 1923., s. 64.

národnost, jazyk, rasu nebo náboženství nebo proto, že jsou bez vyznání.⁷⁸ Právě náboženské a především národnostní boje se po válce přiosťřily. Trestá se rovněž ten, kdo hanobí republiku, národ nebo národní menšinu tak, že to může snížit vážnost republiky nebo ohrozit obecný mír v republice nebo její mezinárodní vztahy – mělo by se tak stát surovým nebo štvavým způsobem. Postihována je jen taková tato činnost, která je prováděna veřejně. Trestnost je zde kvalifikována tak přesně, že můžeme vyloučit postih pouhých výrazů, které mohou být neslušné, nikoli však státu nebezpečné.

Schvalování trestných činů je postihováno § 16. Ustanovení tohoto § mají být doplňkem k § 15. Opět je tu podmínka, že činnost musí být provedena veřejně. Trestáno je rovněž odměňování pachatele za čin, jakož i ulehčování snášet trest rozsudkem trestního soudu uložený. Za zvláštní ustanovení můžeme považovat č. 3: *„Kdo do jednoho roku po spáchání zločinu uvedeného v § 7 nebo 8 v tiskopise nebo rozšířeném spise uveřejní, veřejně předvádí, vystavuje nebo rozšiřuje obraz pachatelův, trestá se, nestalo-li se to k účelům vědeckým nebo na žádost úřadu k účelům trestního řízení, za přestupek trestem peněžitým od 50 Kč do 10 000 Kč nebo vězením od tří dnů do jednoho měsíce.“* Skutková podstata je proti dosavadnímu stavu značně zúžena.

Ustanovení, které dle mého dobře odráží poválečnou atmosféru, je § 19. Tímto ustanovením bylo zakázáno členům bývalé panovnické rodiny Habsbursko-lotrinské a jejich potomkům vstup na území republiky bez svolení vlády. Rovněž se ukládá zákaz člena zmíněné rodiny podporovat při nedovoleném vstupu a nedovoleném pobytu na našem území. Kdo se o takovém zatajovaném pobytu dozví, je povinen to bezodkladně oznámit úřadům. Podobným je § 26 *Neodstranění nebo zřízení nedovolených pomníků.*

Hlava IV. obsahuje závěrečná ustanovení. Pojednává především o trestech.

Politická situace se postupem času stále zhoršovala a stálo by pravděpodobně za zmínku, že novelou z roku 1936 byl zaveden trest smrti za vyzrazení a vyzvídání vojenského tajemství.⁷⁹

⁷⁸ § 14 č. 2 zákona č. 50/1923 Sb. z. a n., na ochranu republiky.

⁷⁹ Zákon č. 130/1936 Sb., jímž se mění a doplňuje zákon na ochranu republiky.

2.5. Judikatura

Nyní bych se ráda pozastavila nad uplatňováním zákona v praxi. Jak jsem procházela uspořádané sbírky Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních od profesora Vážného, je z nich patrné, že některá ustanovení nebyla prakticky používaná skoro vůbec, oproti tomu pár z nich se objevuje velmi často, především §§ 11, 14 a 15 zákona na ochranu republiky a některá další. Tato svá stanoviska Nejvyšší soud vydával ve vztahu ke zmatečným stížnostem na rozhodnutí soudů krajských. V některých případech bylo zmatečným stížnostem vyhověno, v některých byly zamítnuty. Často se jednalo o případy, kdy došlo k prvotně právně špatnému posouzení věci a následnému použití vhodnějšího ustanovení zákona.

Připomenu, že za zločin přípravy úkladů podle § 2 odst. 1 a 3 zákona na ochranu republiky a zločin vojenské zrady dle § 6 č. 2 odst. 3 byl obžalovaný Vojtech Tuka, o kterém již byla řeč. Krajský soud v Bratislavě jej svým rozsudkem z 5. listopadu 1929 uznal vinným z obou zločinů uvedených v obžalobě a odsoudil jej k trestu odnětí svobody na 15 let a ztrátu občanských práv po dobu tří let.⁸⁰

Rovněž jsem navštívila Státní oblastní archiv v Plzni, kde jsem měla možnost seznámit se s několika zajímavými spisy, některé přikládám jako přílohu, je ale bohužel třeba poznamenat, že často nebyly ucelené a čitelné. Nicméně musím říci, že i zde jsme se nejčastěji setkávali s přečiny dle § 14 zákona, který se věnuje *rušení obecného míru*.

Ve Státním oblastním archivu jsem se seznámila například s případem Ondřeje Hassolda a jeho syna Josefa Viktora ze Stříbra.⁸¹ Oba spolu vlastnili tiskárnu. V noci ze dne 6. na 7. září 1923 bylo v Nýrsku a okolních německých vesnicích neznámým pachatelem rozházeno po ulicích několik stovek kusů protičeských letáků s obsahem: *Svůj k svému! Trotz auf Trotz! Deutsche!*... Leták byl okresní politickou správou zabaven, jelikož z jeho obsahu shledala skutkovou podstatu přečinu dle § 14 zákona na ochranu republiky. Proti Ondřeji a Josefovi bylo poté dne 23. února 1924 u okresního soudu ve Stříbře učiněno oznámení pro

⁸⁰ILLÝOVÁ, Zuzana a Michal MALATINSKÝ. *Dva procesy s Vojtechom Tukom*. Praha: Wolters Kluwer, 2017. ISBN 978-80-7552-896-4., s. 99.

⁸¹Státní oblastní archiv v Plzni, fond KS Plzeň, Spisová značka TkX 144/24.

přečin podle § 14 č. 4 zákona na ochranu republiky a přestupek zákona tiskového a zahájeno trestní řízení. Viktor Hassold ve své výpovědi uvedl, že s případem nemá nic společného a řízení bylo nakonec zastaveno.

Dále bych ráda uvedla řízení v trestní věci proti Janu Grömmerovi pro přečin podle § 14 č. 5 zákona na ochranu republiky.⁸² Jan Grömmer měl veřejně hanobit a zesměšňovat republiku československou, tím, že zpíval kuplet, jehož obsahem mohl snížit vážnost československé republiky. Stalo se tak dne 1. března 1924, kdy pořádal hostinský Jan Lenk z Eisendorfu koncert, při kterém bylo přítomno asi kolem stovky osob. Mezi nimi bylo přítomno rovněž několik státních zaměstnanců, především několik četníků. Při této příležitosti Jan Grömmer z Waldorfu zpíval kuplet *“Die Republik nach 100 Jahren“*, což vyvolalo bouřlivé ohlasy u obecnostva německé národnosti. Kuplet obsahoval text, že republika bude ležet ve špíně. Ze spisu můžeme však vyčíst, že *„nad troufalostí Grömmera a jím předneseným drzým kupletem pozastavovali se a kritisovali přítomní státní zaměstnanci.“* Grömmer ke svému ospravedlnění vypověděl, že kuplet *„Die Republik“* zpíval pouze na přímé vybidnutí a přání lesního správce Františka Stökla. Vyšetřujícímu strážmistru Šimkovi napsal poté Grömmer kuplet v pozměněném slohu. Dodatečné šetření ukázalo, že Grömmer zpíval tento kuplet také při silvestrovské zábavě v Eisendorfu, k této události byl také uveden svědek.

Pro přečin dle § 14 č. 5 zákona na ochranu republiky se vedlo řízení také ve věci Josefa Polaneckého, který měl dne 28. října 1924 u brány Škodových závodů v Plzni pronést výrok: *„Tohle je nějaká republika, takovou republiku patří rozstřílet.“*⁸³ Tento výrok, kterým potupil jméno republiky, Polanecký doznal a uvedl, že jej nedovede žádným způsobem omluviti.

Podobně byl rozsudkem krajského soudu v Plzni ze dne 4. listopadu 1942 uznán vinným Martin Štych, že *„veřejně způsobem surovým a štvavým hanobil republiku tak, že to mohlo snížit vážnost republiky, čímž spáchal přečin dle § 14 č. 5 zákona ze dne 19. března 1923 č. 50 Sb. z. a n.“*⁸⁴ Byl odsouzen do vězení na 5 dnů. Obžalovanému byl povolen podmíněný odklad trestu se zkušební dobou 2 let. Nakonec bylo Vrchním zemským soudem v Praze dne 7. ledna 1925

⁸²Státní oblastní archiv v Plzni, fond KS Plzeň, Spisová značka TkX 187/24.

⁸³Státní oblastní archiv v Plzni, fond KS Plzeň, Spisová značka TkX 793/24.

⁸⁴Státní oblastní archiv v Plzni, fond KS Plzeň, Spisová značka TkXI 2097/24.

rozhodnuto o odvolání státního zastupitelství v Plzni do výroku o trestu a podmíněném odsouzení tak, že trest se zvyšuje na vězení 8 dnů a podmíněný odklad se nepovoluje. Státní zastupitelství v Plzni se odvolávalo, že „z preventivního stanoviska nutno zastávat zásadu, že podobné výroky z důvodu veřejného zájmu mají být trestány bezpodmínečně.“

Dalším příkladem je trestní věc proti Josefu Kraftovi pro zločin dle § 16 a přečin dle § 14 č. 2 zákona na ochranu republiky.⁸⁵ Skutková podstata hovoří o tom, že dne 13. března 1924 bylo důvěrně oznámeno na stanici v Holejšově č. 28, že „dne 12. března 1924 asi kolem 23. hodiny v hostinci Jana Wienera v Holejšově č. 4 nějaký monter, zaměstnaný u fy. Bellanovy v Plzni, pracující nyní na montáži ve sklárně v Holejšově, vychvaloval komunismus a veřejně nadával na republiku a český národ.“ Šetřením bylo zjištěno, že danou osobou je kotlár Josef Kraft z Plzně. Dle výpovědi nočního hlídače Josefa Landštoffa mu kotlár Kraft dal připít, když přisedl k jejich stolu a vyjádřil se vůči němu následovně: „Vy máte od Němců dobře a od Čechů špatně, Češi jsou prasata, republika musí chcípnout.“ Podle výpovědi Landštoffa dále vyprávěl, že „byl důvěrníkem komunistické mládeže, že měl se Šoupalem také nějaké tahání, že musel všechny komunistické spisy odevzdati a projevil také radost nad tím, že se Šoupalovi podařilo Rašína odpravit.“ Kotlár Kralovec měl jej upozornit, zdali ví, co mluví – Kraft odpověděl, že si je toho vědom a že je mu vše jedno, že deset let že to vydrží. Kotlár František Kralovec, který s Kraftem také seděl u jednoho stolu, vypověděl v přítomnosti strážníka Josefa Niedermeiera, že slyšel, jak Kraft řekl, že „republika musí chcípnout a Češi že jsou prasata, že si nemůže pomoci, kdyby z toho třeba deset roků koukalo.“

Podobně svědčil i kotlářský učeň Karel Šesták, rovněž sedící s Kraftem u téhož stolu. Kralovec dále udal, že Kraft ony výroky vykřikoval tak, že musely být slyšeny i ven a dle výpovědi Šestákovy, tyto výroky také u vedlejšího stolu hosté slyšeli a smáli se jim. Kovář Lischka, sedící u vedlejšího stolu, vypověděl, že mu Kraftovy řeči sice vhod nebyly, ale nevěnoval jim větší pozornost, neboť hrál karty. Spis ale uvádí, že z jeho výpovědi je však patrné, že řeči Kraftovy přece jen sledoval a slyšel. Ostatní přítomní, sedící u vedlejšího stolu, vypověděli, že vůbec nic takového neslyšeli, což však odporuje výpovědi učně

⁸⁵Státní oblastní archiv v Plzni, fond KS Plzeň, Spisová značka TkX 199/24.

Šestáka a nočního hlídače Landštöffa, kteří udali, že Kraftovy řeči dobře sledovali a dokonce se jim smáli. Jejich záporná výpověď má mít asi takový účel, aby se vyhnuli svědectví před soudem. Josef Kraft poté dne 13. března 1924 vypověděl, že si již nepamatuje, co předchozího dne v hostinci mluvil, omlouval se opilostí, připustil však, že popisované výroky v opilosti mohl pronést. Také uvedl, že toho večera vypil v hostinci asi 20 půllitrů piva, syn hostinského toto potvrdil, a dokonce uváděl ještě větší množství. Ze spisu: *„poněvadž Kraft veřejně republiku a národ český hanobil a čin Šoupalův spáchaný na ministru Rašínovi schvaloval a při svém zadržení vůbec žádných osobních průkazů neměl, v Holejšově pouze dočasně zaměstnán byl, zde jen přechodně bydlel a ježto také byla obava, že by na svědky – kteří jsou jeho spoludělníky – působiti a tím vyhledávání pravdy stížiti mohl, byl pro rušení obecného míru a schvalování trestných činů zatčen a dne 13. března 1924 o 18 hodině okresnímu soudu ve Stodě dodán.“*

Z výslechu obviněného ze dne 15. března 1924 u okresního soudu ve Stodě:

„Necítím se vinen a nepamatuji se, že jsem udánlivě dne 12. března 1924 veřejně v hostinci Jana Wienera v Holejšově vychvaloval komunismus a nadával na republiku a český národ. Jest pravda, že jsem byl svého času členem komunistické organizace.(...) Nemohu si pamatovat, že jsem při stole zmíněného hostince buď vůči Kralovci nebo Landštöffovi nebo někomu jinému vyslovil, že Češi jsou prasata, že republika musí chcípnout a že jsem udánlivě také projevil radost nad tím, že se Šoupalovi podařilo Rašína odpravit. Uvádím, že jsem zmíněného dne v kritické době byl v podnapilém stavu, ježto jsem asi 20 půllitrů piva vypil, což mně dokáže hostinský i sám svědek František Kralovec. Podotýkám, že vůbec nemám příčiny na naši republiku nadávat, a že vůbec ve střízlivém stavu nikdy nemluví o politických otázkách.“

Na Josefa Krafta byla uvalena vazba. Josef Kraft i po předestření svědeckých výpovědí všech slyšených nezměnil svou výpověď. Jen navíc uvedl, že měl těžký pracovní úraz, a když poté narukoval, byl uznán nemocným a nezpůsobilým pro vojenskou službu. Také se zmínil, že svůj duševní stav nezná, ale je alkoholikem a výroků, jež pronesl, lituje – byl v podnapilém stavu nepřičetný.

Ve znaleckém posudku se soudní lékaři vyjadřují k dané věci tak, že „*Josef Kraft následkem značného požitku alkoholu 22 půllitrů, nalézal se ve stavu úplné napilosti a že tudíž dopustil-li se inkriminovaného činu, spáchal tento ve stavu nepřičetnosti.*“ Soud nakonec shledal, že není důvod k dalšímu stíhání a řízení zastavil.

Ze sbírek pana profesora Vážného uvedu několik příkladů, které mě zaujaly. Tím prvním je Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 2. září 1925, Zm II 264/25⁸⁶, kde nejvyšší soud jako soud zrušovací zavrhl po ústním líčení zmateční stížnost obžalované do rozsudku zemského soudu v Opavě ze dne 30. března 1925, jímž byla stěžovatelka uznána vinnou přečinem podle § 11 čís. 2 zák. ze dne 19. března 1923, čís. 50 sb. z. a n. V důvodech rozsudku je uvedeno, že obžalovaná, zaměstnaná jako ošetřovatelka léčebného ústavu, projevila nevoli nad chystanou oslavou čs. národního svátku. Nemocní tohoto ústavu se svolením ředitele vyzdobili jídelnu, pozornost věnovali především obrazu prezidenta republiky. Obžalovaná vstoupivší do jídelny vzala a odnesla dva hrnky s květinami, postavené u obrazu pana prezidenta, a přitom pronesla: „*Ty krásné květiny nedám, těch je pro něho škoda.*“ Z toho soud shledává, že „*tak učinila v úmyslu, by projevila presidentu republiky nevážnost, by mu ublížila na cti a uvedla ho ve veřejný posměch.*“ Stížnost namítala, že pod trestní sankci § 11 lze pokládat jen opravdu hrubé porušení úcty a vážnosti k prezidentu, což mají být podle zprávy ústavního výboru například různé nadávky a pošklebky, nebo jež klade zákon sám v druhém odstavci § 11 na roveň tělesnému ztýrání hlavy státu. Zjištěný výrok obžalované nemá jít v žádném případě podřadit pod ustanovení tohoto §, jelikož nedosahuje intenzity zákonem předpokládané. Důvody rozhodnutí ale připomínají, že trestní ustanovení § 11 zákona na ochranu republiky mají chránit nejen osobní čest prezidenta republiky, ale především také jeho obecnou vážnost, které požívá jako hlava státu. Za hrubě zneuctívající projev je tedy nutno pokládat každý projev, který se může jeho obecné vážnosti dotknout. Pod trestní sankci § 11 tedy nespadá pouze to, co pouze jako příklad uvádí zpráva ústavního výboru, ale „*také všechny projevy, dotýkající se nepříznivě obecného vědomí vážnosti a úcty k presidentu republiky.* První soud právem shledal v jednání a výroku obžalované skutkovou podstatu urážky

⁸⁶Vážný, čís. 2071.

presidenta republiky podle § 11 druhý odstavec, poněvadž čin obžalované hrubě se dotkl obecné vážnosti presidentovy a veřejně ho sesměšnil jako hlavu státu.“

Podobným je Rozhodnutí Nejvyššího soudu, Zm I 592/25, ze dne 3. března 1926⁸⁷, kdy opět jako soud zrušovací zamítl po ústním líčení zmateční stížnost obžalovaného do rozsudku krajského soudu v Mostě ze dne 18. června 1925, pokud jím byl stěžovatel uznán vinným přečinem urážky presidenta republiky podle § 1 čís. 2 zákona na ochranu republiky. Po skutkové stránce bylo zjištěno, že obžalovaný se zúčastnil maškarního plesu v černém smokingu se škraboškou na hlavě, nosíc velký vous, bílou paruku a zlatě nabarvenou papírovou korunu. Později se jej jiný účastník plesu otázal, koho to má vlastně představovat, zda krále, císaře či šlechtice, a obžalovaný hlasitě před asi 50 lidmi odpověděl: „*Masaryka*“. Dle důvodů rozhodnutí nalézací soud správně shledal urážku prezidenta republiky ve smyslu § 11 čís. 2 zákona na ochranu republiky. Jednání obžalovaného, že se ve značně podnapilém stavu, oděn jako maškarní král, ztotožnil s Masarykem, je bezpochyby jednáním způsobilým zesměšnit a ve veřejném mínění snížit význam příslušející osobě prezidenta republiky. Část přítomných měla být tímto jeho srovnáním zaražena, nicméně v ostatních přítomných to vyvolalo smích a veselost, což je důkazem, že se zesměšnění podařilo. Odpověď obžalovaného spolu s oním zevnějškem postačovala k tomu, aby došlo k naplnění skutkové podstaty daného §.

Za zajímavé jsem shledala rovněž Rozhodnutí Zm I 42/27 ze dne 21. července 1927⁸⁸. Nejvyšší soud jako soud zrušovací vyhověl po ústním líčení zmateční stížnosti státního zastupitelství do rozsudku krajského soudu v Jičíně ze dne 16. prosince 1926, pokud jím byl obžalovaný uznán vinným přečinem podle § 16, čís. 1 zákona na ochranu republiky, místo zločinem podle § 16, čís. 2 zákona, zrušil tedy napadený rozsudek jak ve výroku o vině, tak o trestu a uznal obžalovaného vinným, že „*dne 1. září 1926 na ulici v Ch. veřejně výslovně schvaloval zločin vraždy presidenta republiky a členů vlády, čímž spáchal zločin podle § 16, čís. 2 zákona na ochranu republiky.*“ Obžalovaný se dle zjištění, dne 1. září 1926 vyjádřil veřejně, že „*kdyby na místo presidenta Masaryka měl přijít Šrámek, našlo by se v komunistické mládeži více takových Šoupalů, a že by takového Šoupala dělal i sám, dále, že, kdyby komunističtí poslanci vstoupili do*

⁸⁷Vážný, čís. 2304.

⁸⁸Vážný, čís. 2850.

vlády, by on byl první, který by vzal revolver a všechny je postřílel.“ Tyto zjištěné výroky nalézací soud shledal přečinem podle § 16, čís. 1, což bylo odůvodněno tak, že se § 7 nevztahuje na ústavní činitele *podmíněně snad budoucí*. Obžalovaný totiž schvaloval vraždu jen pro ten případ, kdyby se Šrámek stal prezidentem republiky nebo kdyby komunističtí poslanci vstoupili do vlády. V daném případě se ale má posuzovat pouze to, zda obžalovaný svými výroky schvaloval tento zločin, vraždu na ústavních činitelích. V tomto případě, kdy *„schvalován byl čin dosud nespáchaný, je jeho kvalifikace odvislou od úmyslu jeho schvalovatele, přičemž arci směrodatným je především celkový doslov a smysl jeho projevu.*“ Podstatou § 16, čís. 2 zákona na ochranu republiky je chránit nejen činitele v § 7 uvedené, nýbrž i právní a mravní cesty obecnstva. Pro naplnění skutkové podstaty tedy stačí, že *„in abstracto zločin v §u 7 blíže označený vůbec byl vychvalován.*“

Rozhodnutím ze dne 12. května 1934, Zm I 221/34⁸⁹, nejvyšší soud jako soud zrušovací zamítl zmateční stížnost mateřské poručnice obžalovaného do rozsudku krajského soudu v Chebu ze dne 15. ledna 1934, jímž byl obžalovaný uznán vinným zločinem přípravy úkladů podle § 2 zákona na ochranu republiky. *„Členství československého státního příslušníka v pracovním táboře v Německu v době, kdy se stala strana NSDAP⁹⁰ nositelkou státní moci v Německu, je po případě vejítím ve styk s cizím činitelem po rozumu § 2 zákona na ochranu republiky.*“ Z tohoto vyplývá, jak je třeba podle poměrů v Německu mít za nepochybné, že pracovní tábory sloužily cílům této strany; rozsudek toto vyjádřil zjištěním, že pracovní tábor byl pomocnou složkou branné výchovy strany NSDAP, v Německu. O straně NSDAP je na základě jejího vlastního programu a jeho rozbořem známo, že *„programovým cílem tohoto politického hnutí je mimo jiné též uskutečnění úkladů o Československou republiku ve směru § 1 al. 3 zákona na ochranu republiky.*“ O těchto pracovních táborech v Německu je zjištěno, že jsou vojenského rázu, provádí se v nich zakuklený polní výcvik a v podstatě celá „pracovní povinnost“ v nich vykonávaná je pomocnou složkou branné výchovy strany NSDAP, jejichž výsledků lze použít k uskutečnění onoho cíle strany, směřujícího proti územní celistvosti Československé republiky. Účast našeho státního příslušníka v takové pracovní organizaci tedy po objektivní stránce naplňuje znaky vejítím ve styk s cizím činitelem, popřípadě je tím naplněn

⁸⁹Vážný, čís. 5015.

⁹⁰NSDAP - Národně socialistická německá dělnická strana

znak vejítí v nepřímý styk se samotnou cizí mocí. V důvodech rozhodnutí se dokonce odkazuje na proces Volkssport, který jako první upozornil na protistátní činnost některých spolků a o politické trestné činnosti DNSAP⁹¹. Této strany byl obžalovaný členem a jak o ní bylo zjištěno a soudu je tedy obecně známo, organizovala německé obyvatelstvo v Československé republice za účelem propagace a realizace stejných cílů jako NSDAP v Německu, rovněž pracovala na uskutečnění násilného odtržení části území od Československé republiky a jeho přivtělení k německé říši. Obžalovaný do pracovního tábora vstoupil dobrovolně, vešel v přímý styk s cizími činiteli, které jsou způsobilé vydatně podporovat úklady o republiku, navíc tak učinil jako člen německé národně socialistické strany, přičemž dříve byl u spolku „Jungvölkischer Bund“, což byla organizace polovojenská s politickým programem velkého Německa; z tohoto je dostatečně odůvodněn závěr o pachatelově úmyslu projeveném vstupem do zmíněného pracovního tábora, a to úmyslu, směřujícímu k tomu, aby „*svojí činností pracoval též ve směru zmíněného již úkladu podle § 1 al. 3 zákona na ochranu republiky.*“ Bylo však vyhověno zmáteční stížnosti státního zastupitelství, dle které byl trest snižen pod dolní hranici trestní sazby. Obžalovaný byl odsouzen pro zločin dle § 2 al. 2 zákona na ochranu republiky k trestu těžkého žaláře v mezích první sazby § 2 zákona na ochranu republiky a podle § 32 téhož zákona ke ztrátě práv občanských.

Nemohu nezmínit alespoň stručně proces s generálem Heliodorem Píkou, který bývá označován jako první poúnorová justiční vražda. Generál Heliodor Píka byl československým vojákem a legionářem a především významným představitelem zahraničního československého protinacistického odboje. Prezidentem, jako vrchním velitelem armády, mu byla udělena hodnost divizního generála. Do této své funkce nastoupil roku 1945. Po vítězství v parlamentních volbách začala KSČ⁹² svými členy obsazovat vlivná místa, zvláště nápadně tuto svou činnost prosazovala v SNB a armádě. Heliodor Píka se tak pro ni stal nepohodlným, neboť zastával názor, že „*čs. armáda by neměla být ovlivňována stranickými zájmy, že má být zachován její celonárodní charakter.*“⁹³ Nastávající události byly zajisté ovlivněny i tím, že Píka dříve svědomitě a poctivě pracoval

⁹¹DNSAP – Německá národně socialistická strana dělnická

⁹²KSČ – Komunistická strana Československa

⁹³BENČÍK, Antonín a Karel RICHTER. *Vražda jménem republiky: tragický osud generála Heliodora Píky*. 2. vyd. Praha: Krutina Jiří - Vacek, 2014. ISBN 978-80-87493-65-6., s. 21.

pro londýnskou vládu v exilu. Píka byl od roku 1946 při svých pracovních cestách do zahraničí sledován, jeho hovory byly přesně zaznamenávány a byla mu kontrolována pošta.

Dne 28. ledna 1949 dospělo neveřejné přelíčení v síni Státního soudu v Praze po třech dnech ke svému závěru, který byl jen dovršením záměrů organizátorů celého procesu.⁹⁴ Píka sice neúnavně vyvracel jednotlivé body obžaloby, věděl, že je zcela nevinný, rovněž obhajoba se snažila podávat návrhy a námítky, aby byli například předvoláni další svědci, vše bylo zamítnuto. Rozsudkem byl divizní generál Heliodor Píka uznán vinným, že:

„1/ koncem roku 1940 v Istanbulu, od r. 1941 do konce roku 1945 v Moskvě, na jaře roku 1946 v Londýně a konečně v období 1945 až 1948 v Praze vyzradil exponentům Intelligence Service, tedy cizí moci, přímo skutečnosti, opatření a předměty, jež měly zůstat utajeny pro obranu republiky a za těmito účely vešel s jmenovanými ve styk přímý, tj. s cizí mocí a s činiteli vojenskými, ačkoli mu povinnost uchovávatí uvedené skutečnosti v tajnosti byla výslovně uložena hledíc na jeho služební poměr. 2/ V době od roku 1941 do konce května 1945 v Moskvě a Kujbyševě v SSSR jako náčelník Československé vojenské mise v SSSR ve svých zprávách podávaných československým vládním činitelům do Londýna záměrně uváděl nepravdivé skutečnosti o činnosti velvyslance Fierlingera v Moskvě, o československé jednotce v SSSR a poměrech v SSSR, vnitřní i vojenské situaci v SSSR v úmyslu, aby poškodil zájmy ČSR i bojové úsilí druhého odboje a jejího spojence SSSR. 3/ V době od r. 1941 v Moskvě a Kujbyševě jako náčelník Československé vojenské mise v SSSR úmyslně systematicky kladl překážky organizaci boje za osvobození ČSR, a to jednak brzděním jejího materiálního vybavování, jednak odkládáním a mařením odesílání československých parašutistů na území ČSR sovětskými orgány, tudíž za války způsobil škodu branné moci, vojenským podnikům republiky a jejímu spojenci, tím spáchal:

Ad 1) zločin vojenské zrady podle § 6:2 odst. 1. zák. č. 50/1923 Sb.,

Ad 2) zločin zneužití služební moci podle § 380 v.tr. z.,

⁹⁴BENČÍK, Antonín a Karel RICHTER. *Vražda jménem republiky: tragický osud generála Heliodora Píky*. 2. vyd. Praha: Krutina Jiří - Vacek, 2014. ISBN 978-80-87493-65-6., s. 48.

Ad 3) zločin vojenské zrady podle § 6:1 zák. č. 50/1923 Sb.,

odsuzuje se podle § 6:2 /II s. zák. č. 50/23 Sb. za použití §§ 45, 96 v. tr. z. kromě kasace, vyloučení z čs. armády a ztráty čestných odznaků a vyznamenání, k trestu smrti provazem. Podle § 32 zák. č. 50/1923 Sb. vyslovuje se ztráta čestných práv občanských na dobu 10 roků.“⁹⁵

Proti byla podána rozsáhlá 48 stránková zmateční stížnost, která byla Nejvyšším soudem dne 8. dubna 1949 zamítnuta, trest byl shledán „*přiměřený provinění*“.

Na protest a obranu se za Píku postavil generál Faucher, bývalý náčelník francouzské vojenské mise v Československu, který adresoval dopis v této věci přímo Gottwaldovi. U prezidenta se za něj přimluvil také tehdejší ministr národní obrany generál Ludvík Svoboda. Žádosti o milost byly zamítnuty, o osudu Heliodora Píky už bylo dávno rozhodnuto, a tak byl dne 21. června 1949 v Plzni na Borech popraven.

Dle historiků se komunisté potřebovali Píky zbavit proto, že měl mít jako šéf československé vojenské mise v Moskvě dokonale zmapované desítky sovětských koncentračních táborů a především nelidské poměry, které v nich panovaly; jeho údajná velezrada pro ně byla pouhou zástěrkou.⁹⁶

Z iniciativy generálova syna Milana Píky a jeho obhájce Rastislava Váhaly byl v roce 1968 proces obnoven a Heliodor Píka byl v plném rozsahu zproštěn obžaloby. Nezávislý vojenský soud dospěl k závěru, že neexistuje žádný důkaz o vyzrazení zvláště důležitého státního tajemství generálem Píkou, především korunní usvědčující důkaz, což měla být zpráva o Píkově spolupráci s britskou rozvědkou, byla jasným falzifikátem. Proces byl zkonstruován tak, aby jen dokázal předem přijaté závěry a rozhodnutí politických organizátorů. Obdobné politické čistky postihly většinu generálů.

Zde bych ráda znovu připomněla postavu Vojtěcha Tuky. Ne snad proto, že bych chtěla tyto dvě osobnosti srovnávat, ale chtěla bych poukázat na rozdílný

⁹⁵BENČÍK, Antonín a Karel RICHTER. *Vražda jménem republiky: tragický osud generála Heliodora Píky*. 2. vyd. Praha: Krutina Jiří - Vacek, 2014. ISBN 978-80-87493-65-6., s. 50.

⁹⁶KREJČÍŘÍK, Milan. Proces s Heliodorem Píkou - První poúnorová justiční vražda. In: *Totalita.cz* [online]. [cit. 13. 12. 2019]. Dostupné z: http://www.totalita.cz/proc/proc_pikah.php

průběh těchto dvou procesů, byť byli oba souzeni na základě stejného zákona. V soudním procesu s Vojtěchem Tukou bylo vyslechnuto více než 120 svědků a byla mu dána možnost vypovídat na svou obhajobu. V procesu s Heliodorem Píkou nebyli předvoláni žádní svědci, byl odkázán jen na čtení svědeckých výpovědí, také uložené tresty jsou v naprostém nepoměru. Vojtech Tuka se nakonec dočkal amnestie od prezidenta Beneše, oproti tomu Píka, který se zasloužil o osvobození vlasti a byl mnohokrát vyznamenán, byl odsouzen na smrt. Je zcela evidentní, že proces Heliodora Píky byl v režii tehdejšího totalitního režimu.

3. Zákon č. 231/1948 Sb., na ochranu lidově demokratické republiky

3.1. Historický kontext vzniku zákona – cesta k únoru 1948

Komunistická strana Československa byla ze všech politických stran, které od roku 1945 v Československu vyvíjely svou činnost, tou nejsilnější. Komunistům se podařilo do myslí lidí zaset myšlenku, že oni jediní byli v roce 1938 ochotni republiku skutečně bránit. Důležitým byl také fakt, že Sovětská vojska byla ta, která v roce 1945 osvobodila větší část československého území.⁹⁷ Její pozice se tedy po válce ještě zlepšila – pro příklad, ke dni 3. července 1945 vykazovala 475 304 členů, dne 15. března 1946 měla již 1 007 834 členů, ke dni 25. února 1948 dokonce 1 519 900 členů.⁹⁸ Díky schopným členům ve svých řadách se jí dařilo ovládat stále více důležitých pozic, jako například ministerstvo vnitra, ministerstvo informací, zemědělství, díky čemuž mohli zásadně působit na veřejné mínění.

„Dokonalý státní převrat spočívá v uchvácení moci ve státě jednou stranou, která pomocí úřadů, jež legálně získala, využije některých státních orgánů, zatímco druhé ochromí, a zmobilizuje část lidu na svou podporu, kdežto té druhé části jakoukoli politickou akci znemožní. Tento problém nebyl nikdy úplněji a úspěšněji rozřešen tak jako v únoru 1948 v Československu.“⁹⁹

Komunistická strana Československa začala vydávat deník Rovnost. Dne 6. února 1946 se před budovou tiskárny sešlo kolem dvou stovek studentů, kteří na adresu novin pokřikovali posměšné poznámky. Posléze se seřadili do průvodu, smekli klobouky a v hlubokém předklonu odcházeli pryč. Později uvedli, že se tak chovali proto, aby „ukázali, že si uvědomují, že komunistická strana může v tomto státě už všechno.“¹⁰⁰ Demonstrace byla samozřejmě rozehnána, což ale neznamenal konec. K redakci dorazilo na základě anonymního telefonátu na 5 000 pobouřených dělníků (denní tisk prý uváděl počet nejméně dvakrát tak

⁹⁷KOČIAN, Jiří, Jiří PERNES a Oldřich TŮMA. *České průšvihy, aneb, Prohry, krize, skandály a aféry českých dějin let 1848-1989*. Vyd. 1. Brno: Barrister & Principal, 2004. ISBN 80-86598-87-X., str. 221.

⁹⁸Tamtéž, str. 165.

⁹⁹PACNER, Karel. *Osudové okamžiky Československa*. Čtvrté, doplněné a rozšířené vydání. Praha: Plus, 2018. ISBN 978-80-259-0871-6., str. 296.

¹⁰⁰KOČIAN, Jiří, Jiří PERNES a Oldřich TŮMA. *České průšvihy, aneb, Prohry, krize, skandály a aféry českých dějin let 1848-1989*. Vyd. 1. Brno: Barrister & Principal, 2004. ISBN 80-86598-87-X., str. 168.

velký), kteří pokračovali k budově Vysoké školy technické s výkřiky typu: „Hanba studentům!“, „Udělejte čistku mezi studenty!“ a „Studenty zavřít, profesory do dolů!“¹⁰¹ Tuto studentskou demonstraci posléze odsoudily rovněž demokratické noviny a časopisy, což jen poukazuje na slabost našeho systému tzv. lidové demokracie, který jen otevíral dveře totalitnímu režimu. V té době však nebylo mnoho těch, kteří to dokázali prohlédnout. Jedním z nich byl Ferdinand Peroutka, jehož literatury jsem při psaní této práce několikrát využila a ráda bych jej citovala:

*„Jak brzy po tomto říjnu přišel tento únor. Jak brzy po tom, co bylo velebeno jako národní hrdina, bylo studentstvo haněno jako národní nebezpečí.“*¹⁰²

Již po volbách roku 1946 bylo jasné, že komunisté chtějí získat moc ve státě za každou cenu. Předvolební propaganda byla pro Československo něčím nevídaným, široce ji pojaly všechny strany. Ulicemi projížděly tramvaje popsané hesly typu: „Volte číslo 1 – KSČ“, ústřední sekretariát Komunistické strany Československa zdobil nápis: „Republice více práce, to je naše agitace“ apod. KSČ měla navíc k dispozici státní rozhlas, protože jej řídilo jimi ovládané ministerstvo informací. Komunistická strana z těchto svobodných voleb vyšla jako naprostý vítěz, v novém Národním shromáždění získali komunisté 114 míst. Klement Gottwald se stává předsedou vlády a jeho soudruzi obsazují významná ministerstva, to vše vede k nadcházejícím událostem února roku 1948.

Komunistická strana, úzce spolupracující se stalinistickým Sovětským svazem, se snažila stále častěji narušovat činnost ostatních stran. Vztahy mezi nimi začínaly být stále více vypjaté a Krčmaňská aféra z roku 1947, kdy bylo odhaleno, že na 3 demokratické ministry, jmenovitě Zenkla, Drtinu a Masaryka, měl být spáchán atentát ze strany sekretariátu KSČ, situaci jen vyhrotila. Komunističtí funkcionáři nicméně prohlašovali, že atentát byl zinscenovaný, aby je pošpinil. Komunistický ministr vnitra a bezpečností složky se navíc postaraly o to, aby k procesu s údajnými pachateli nikdy nedošlo, jejich stíhání bylo nakonec zastaveno po únorovém převratu. Takových případů, kdy bylo po státním

¹⁰¹KOČIAN, Jiří, Jiří PERNES a Oldřich TŮMA. *České průšvihy, aneb, Prohry, krize, skandály a aféry českých dějin let 1848-1989*. Vyd. 1. Brno: Barrister & Principal, 2004. ISBN 80-86598-87-X., s. 169.

¹⁰²Tamtéž, s. 172.

převratu znemožněno vyšetřování, bychom našli samozřejmě několik. Své pozice využívala k porušování zákonů a ke zbavování se jí nepohodlných osob. Komunistická strana plně ovládala složky policie a ve státě pro ni neexistovala opozice.

Dle některých historiků byl Marshallův plán poslední nadějí pro Československo vymanit se z vlivu Sovětského svazu. Československé oslabené hospodářství potřebovalo naléhavě pomoc, která mu mohla být prostřednictvím Marshallova plánu poskytnuta. Stalin ovšem jednoznačně vyložil, že považuje Marshallův plán za nástroj k izolaci SSSR a československá účast na něm je pro Sověty nepřijatelná. V důsledku toho nakonec Československo plán odmítlo a tento okamžik se stal rozhodující pro jeho další vývoj.

3.2. Únor 1948

Dne 20. února 1948 podalo 12 ministrů tří nekomunistických stran demisi v očekávání toho, že komunisté ustoupí, nebo prezident jmenuje přechodnou vládu a dojde k novým parlamentním volbám. „*Bezprostředním cílem demise se měla stát okamžitá náprava poměrů v bezpečnostních složkách – jednalo se o ukončení personálních přesunů ve prospěch komunistů.*“¹⁰³

Na schůzi vlády, která se konala dne 13. února 1948, ministr spravedlnosti Prokop Drtina vylíčil svůj kritický postoj k praktikám, které komunistická strana zavádí v policii. Zde se řešila otázka chystaného odvolání velitelů SNB v osmi pražských obvodech. Výsledkem schůze mělo být usnesení, kterým by vláda uložila nepřítomnému ministrovi vnitra Noskovi tento rozkaz odvolat. Ministři nekomunistických stran nakonec pro toto usnesení získali potřebnou většinu. Strany následně začaly jednat o tom, jak postupovat v případě, že usnesení vlády ze dne 13. února nebude splněno, začalo se uvažovat o demisi. Při jednání o demisích pravděpodobně došlo mezi prezidentem a ministry k nedorozumění. Ministři nabyli pocitu, že prezident jejich postup schvaluje a ujišťuje je svou podporou. Prezident ale poté uváděl, že demisi neschvaloval.

¹⁰³KOČIAN, Jiří, Jiří PERNES a Oldřich TŮMA. *České průšvihy, aneb, Prohry, krize, skandály a aféry českých dějin let 1848-1989*. Vyd. 1. Brno: Barrister & Principal, 2004. ISBN 80-86598-87-X., s. 209.

Ministři podávající demisi chtěli zachránit demokracii v zemi, ale komunisté demisi využili k rozhodnutí mocenské otázky. KSCČ chtěla vytvořit podmínky pro to, aby prezident Beneš neměl jinou možnost, než přijmout její požadavky a umožnit Gottwaldově vládě i nadále držet se u moci.

Dne 21. února proběhla komunistická demonstrace na Staroměstském náměstí, která měla vést k doplnění vlády Gottwaldovými kandidáty; zde vyzíval prezidenta, aby přijal rezignace ministrů, kteří budou nahrazeni politiky, jež zůstali věrní duchu Národní fronty. Klement Gottwald se ujal slova a připomněl, že komunistická strana tuto vládní krizi nevyvolala, že se jedná o protistátní spiknutí reakčních sil a že ani on, ani strana, v jejímž čele stojí, nepřipustí, aby se zrádní ministři vrátili zpět do vlády.¹⁰⁴ Gottwald ve svém projevu neustále opakoval, že není jeho cílem změnit politický systém v zemi, ale chce jej jen očistit od zrádců. Jeho argumenty byly nadšeně přijímány českou veřejností a předáci nekomunistických stran si stále neuvědomovali, jaké nebezpečí hrozí.

Komunisté začali vytvářet tzv. akční výbory Národní fronty, jež tvořily v ústředních institucích, úřadech, závodech i na místní úrovni – v podstatě řádily úplně všude. Členové těchto výborů nebyli voleni, ale jmenováni, a jejich „čistky“, které představovaly odstraňování novému režimu nepohodlných osob, byly zlegalizovány zákonem č. 213/1948 Sb. z 21. července 1948, o „úpravě některých poměrů na ochranu veřejných zájmů“. Těmito svými čistkami lámaly demokratické struktury našeho státu a pomáhaly soustředit moc do rukou komunistické strany. „*Ministerstvo vnitra zajistilo koordinaci činností AVNF a národních výborů zvláštním oběžníkem z 24. února 1948. Všichni předsedové národních výborů měli vejít ve styk s AVNF, dbát „jejich podnětů“, neboť AVNF měli pokládat za „tlumočnický vůle lidu“.*“¹⁰⁵ Ti, jimž bylo ukřivděno, neměli žádnou šanci na dovolání se svých práv. Právě akční výbory byly těmi, které znemožnily v tiskárnách tisk Slova národa či Lidové demokracie. V důsledku toho byli lidé prostřednictvím důmyslné komunistické propagandy o československé cestě k socialismu obelháváni.

¹⁰⁴KOČIAN, Jiří, Jiří PERNES a Oldřich TŮMA. *České průšvihy, aneb, Prohry, krize, skandály a aféry českých dějin let 1848-1989*. Vyd. 1. Brno: Barrister & Principal, 2004. ISBN 80-86598-87-X., s. 216.

¹⁰⁵KUKLÍK, Jan a kol. *Vývoj československého práva 1945-1989*. Praha: Linde, 2009. ISBN 978-80-7201-741-6., s. 109.

KSČ vytvářela i další orgány – ozbrojené lidové milice, což byly dělnické bojové jednotky, nazývané též jako „ozbrojená pěst dělnické třídy“.

Sjezd závodních rad, který se konal dne 22. února v Průmyslovém paláci v Praze, byl plně v režii KSČ. Kromě předsedy Ústřední rady odborů měl největší ohlas na sjezdu Gottwaldův projev, ve kterém vyjádřil přesvědčení, že „naše uvědomělá dělnická třída“ zmaří pokus „reakce“ zvrátit vývoj k předmnichovskému společenskému řádu.¹⁰⁶ Bylo požadováno další znárodňování a byla schválena hodinová stávka ve všech továrnách, ke které mělo dojít 24. února a jíž se zúčastnilo 2,5 milionu pracujících. Nekomunističtí ministři se ocitli v bezvýchodné situaci. Nakonec jediná podpora pocházela od více než deseti tisíc vysokoškolských studentů, kteří uspořádali pochody Prahou na Hrad. Nerozhodnou pozici stále zaujímal sociální demokracie, kterou se komunisté stále snažili přesvědčit ke společnému vstupu do nové vlády. Sociální demokracie kritizovala postoj nekomunistických ministrů a podání jejich demise, ale rovněž KSČ. Nakonec předseda strany Laušman rozhodl, že sociální demokracie jako celek demisi nepodpoří a bude spolupracovat s KSČ. Prezident Beneš se snažil čelit nátlaku komunistické strany a odmítal jmenovat vládu, v níž nebudou zastoupeny všechny strany.

Dne 25. února se KSČ podařilo zorganizovat masové shromáždění na Václavském náměstí, kde měla být vyhlášena generální stávka za předpokladu, že prezident nepřijme Gottwaldovy nároky. Beneš byl nakonec nucen kapitulovat. Následovala schůzka s Gottwaldem, na které pod nátlakem přijal rezignaci ministrů a Gottwaldovy požadavky. Gottwald na Václavském náměstí triumfálně oznámil:

„Právě se vracím z Hradu od prezidenta republiky. Dnes ráno jsem panu prezidentu republiky podal návrh na přijetí demise ministrů, kteří odstoupili 20. února tohoto roku, a současně jsem panu prezidentu navrhnul seznam osob, kterými má být vláda doplněna a rekonstruována. Mohu vám sdělit, že pan prezident všechny mé návrhy přesně tak, jak byly podány, přijal.“¹⁰⁷

Prezidentovi byl spád těchto událostí posléze vyčítán. Podáním demisí měl být vytvořen nekomunistickým stranám prostor pro postavení se na odpor a měla

¹⁰⁶KUKLÍK, Jan a kol. *Vývoj československého práva 1945-1989*. Praha: Linde, 2009. ISBN 978-80-7201-741-6., s. 110.

¹⁰⁷Tamtéž, s. 112.

se zapojit demokratická veřejnost, avšak jediným, kdo se o něco podobného pokusil, byli vysokoškolští studenti.

Únor roku 1948 představoval státní převrat; KSČ se ocitla u moci a vyhlásila období nové, tzv. lidově demokratické republiky, která se měla soustředit na budování socialismu. Je připojením k sovětskému mocenskému bloku, přechodem od demokracie k totalitárnímu systému, který u nás bude nastolen na více než čtyři desetiletí.

Gottwaldova vláda v březnu roku 1948 předstoupí před Ústavodárné shromáždění s tzv. „Akčním programem“, který má zrcadlit změny v duchu „lidové demokracie“. Představuje zestátnění a centrální plánování ekonomiky. „Očista“ nadále probíhala, byl vytvořen Akční výbor parlamentní Národní fronty. Poslanci emigrovali, vzdávali se svých mandátů a někteří byli dokonce zatčeni. Situace poté již nabírala rychlého spádu, hranice se zavíraly, většina uprchlíků byla zadržena Pohraniční stráží. Proti těm, kteří se pokusili o útěk, režim vystupoval velmi tvrdě, tresty se stále zostřovaly, někteří jedinci skončili dokonce v koncentračních táborech. Nutno podotknout, že ztráty na našich občanech, kteří se většinou už do vlasti nikdy nevrátili, byly markantní.

Komunistická strana dala slib, že kolchozy se v Československu zakládat nebudou. Poté, co se dostala k moci, na to ale pravděpodobně zapomněla. Roli zde hrál určitě také nátlak Stalina, který si přál, aby i českoslovenští komunisté bezvýhradně přejali sovětský politický a hospodářský model. Živnostníci, především zemědělci, se s vyvlastňováním odmítali smířit, ale režimu nemohli oponovat. Kdo se tomu postavil na protest, byl obviněn z „*nepřátelského postoje k lidově demokratickému zřízení*“ a posléze potrestán. Aby postih takových osob měl legální podobu, schválilo Národní shromáždění již 6. října 1948 zákon č. 231/1948 Sb., na ochranu lidově demokratické republiky, podle nějž byly na dlouhou dobu do vězení odsuzovány desetitisíce lidí.¹⁰⁸ Projevy nesouhlasu se objevovaly stále častěji. Většina z osob odsouzených podle tohoto zákona putovala do koncentračních táborů, kde lidé umírali většinou hlady nebo otročením. Existovala i instituce „táborů nucených prací“, kam se lidé dostávali pouze na základě rozhodnutí národního výboru.

¹⁰⁸KOČIAN, Jiří, Jiří PERNES a Oldřich TŮMA. *České průšvihy, aneb, Prohry, krize, skandály a aféry českých dějin let 1848-1989*. Vyd. 1. Brno: Barrister & Principal, 2004. ISBN 80-86598-87-X., str. 231.

3.3. Analýza zákona na ochranu lidově demokratické republiky

Jak jsem již zmínila výše, události února 1948 byly v podstatě základem pro přijetí nechvalně proslulého Zákona na ochranu lidově demokratické republiky. Nové poměry měly být chráněny prostřednictvím vydávání zákonů s výrazně represivním zaměřením.¹⁰⁹ Ty nejdůležitější zájmy republiky měl chránit právě mnou rozebíraný zákon, jenž nahrazuje dosavadní zákon č. 50/1923 Sb. z. a n., na ochranu republiky. Podobně, jak tomu bylo u zákona z roku 1923, i zde byl pro trestní řízení o těchto deliktech zákonem č. 232/1948 Sb. zřízen Státní soud a Státní prokuratura. Tento soud samozřejmě ale nesplňoval ani požadavek nezávislosti a ani nestrannosti, ve své podstatě byl výkonným orgánem Komunistické strany Československa. Právní úprava zákona na ochranu lidově demokratické republiky byla později převzata do nového trestního zákona. Důležité je zmínit, že *„základním vodítkem pro použitelnost předúnorového práva se stalo ustanovení § 173 odst. 2 Ústavy 9. května 1948, podle kterého všechny zákony odporující ustanovením ústavy a zásadě lidově demokratického zřízení anebo upravující věci odchylně od ústavy ztrácejí platnost.“*¹¹⁰

Zpravodaj k nutnosti přijmout nový zákon na ochranu republiky v Národním shromáždění prohlásil mimo jiné následující:

*„Jsou lidé, kteří se ptají, proč vlastně Národní shromáždění projednává nový zákon na ochranu lidově demokratické republiky, když máme starý zákon na ochranu republiky z roku 1923? Na tuto otázku možno odpovědět takto: Protože stát v roce 1923 byl jinou republikou s jiným státním zřízením a jinou hospodářskou soustavou, než je lidová demokracie v roce 1948, a není proto možné zákonem vytvořeným k ochraně buržoasní demokracie a kapitalistického pořádku chránit lidovou demokracii socializující.“*¹¹¹

Již z toho je patrné, jaký byl pravý účel tohoto zákona - stíhání odpůrců komunistické totality. Nicméně zákon poměrně často vycházel z předešlé úpravy

¹⁰⁹BOBEK, Michal, Pavel MOLEK a Vojtěch ŠIMÍČEK. *Komunistické právo v Československu: kapitoly z dějin bezpráví*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2009. ISBN 978-80-210-4844-7., s. 559.

¹¹⁰Tamtéž, s. 561.

¹¹¹Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna. *Stenoprotokol ze 13. schůze Národního shromáždění ze dne 6. 10. 1948* [online]. © 1995 - 2018. Poslanecká sněmovna, Stenoprotokoly [cit. 28. 2. 2019]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/013schuz/s013001.htm>

ze zákona z roku 1923. Oproti předešlé úpravě se ochrana nově poskytuje nejen samotnému státu a jeho územní celistvosti, ale rovněž i „lidově demokratickému“ zřízení. Důvodová zpráva konstatuje, že ochrana státu poskytovaná zákonem č. 50/1923 Sb. z. a n. není dostatečná, především kvůli snahám nepřátelům republiky, kteří zneužívají dosavadní trestní ochrany státu.

Výraznou změnou je znovuzavedení pojmu *velezrada*, o kterém jsem hovořila v první kapitole v souvislosti se trestním zákonem z r. 1852 č. 117 z. ř. Stejně jako v této poněkud už nemoderní úpravě je velezrada trestána smrtí. Jak se vyjádřil plk. JUDr. Juraj Vieska: „*Právě velezrada, vyzvědačství a sabotáž byly oficiálním, někdy jen málo maskovaným a zatajovaným, jinde dobře skrývaným programem vedoucích špiček předúnorových reakčních stran.*“¹¹² Trest smrti hrozí i za zločiny útoku na život ústavních činitelů, vyzvědačství, válečného škůdnictví a tělesného poškození ústavních činitelů. Došlo k výraznému zvýšení trestních sazeb u většiny skutkových podstat. Ochrana lidově demokratického režimu se zrcadlí v nových zločinech, jako je například podpora a propagace fašismu a podobných hnutí, zneužití úřadu duchovního. Objevují se také nová ustanovení ochraňující hospodářské zřízení nově nastoleného režimu. Čtvrtá hlava zákona se věnovala úpravě zločinů proti mezinárodním vztahům republiky, nově koncipovanými skutkovými podstatami je zejména: neoprávněné opuštění území republiky, neuposlechnutí výzvy k návratu a poškozování zájmů republiky v cizině. To umožnilo komunistickému režimu trestat narůstající emigraci nespokojených vrstev obyvatelstva.¹¹³ Zločiny jako hanobení spojeneckého státu, vyzvědačství proti spojenci vyjadřovaly naši příslušnost k sovětskému mocenskému bloku. Hojně využívanými tresty bylo především propadnutí celého jmění, peněžní tresty, tresty propadnutí občanských práv a vysokoškolských titulů, vojenských hodností. Právě majetkové tresty měly sloužit jako obrana proti kapitalistům.

Státní soud, zřízený zákonem č. 232/1948 Sb., se stal nejdůležitějším soudním orgánem pro provádění politicky motivovaných procesů.¹¹⁴ Státnímu soudu náleželo projednávat ty věci, kde hrozil trest smrti či trest odnětí svobody

¹¹²VIESKA, Juraj. *Ochrana lidově demokratické republiky: (Komentář k par. 78-129 trestního zákona č. 86/50 Sb.)*. 1. vyd. Praha: Orbis, 1950. Komentované zákony., s. 6.

¹¹³KUKLÍK, Jan. *Dějiny československého práva 1945-1989*. Vyd. 1. Praha: Auditorium, 2011. ISBN 978-80-87284-17-9., s. 108.

¹¹⁴Tamtéž, s. 111.

delší než deset let, nebo ty, u kterých to navrhl veřejný žalobce. Tato veřejná žaloba byla reprezentována tzv. státní prokuraturou, v jejímž čele stál státní prokurátor, který byl podřízen přímo ministru spravedlnosti. U státního soudu mohl obhajobu vykonávat pouze takový advokát, který byl zapsaný ve zvláštním seznamu vedeného ministerstvem spravedlnosti.

Projev ministra JUDr. A. Čepičky učiněný v Národním shromáždění dne 6. října 1948 nám připomíná, jak bouřlivě se před 25 lety projednával v poslanecké sněmovně zákon na ochranu republiky.

„Na půdě sněmovny byl tak sveden jeden z těch zápasů, které vedla dělnická třída o svá práva, o právo na život, na práci, proti vykořisťování a za mír.(...) Česká buržoazie záhy vystihla, že by mohla po roce 1948 přistoupit k uskutečnění svých dávných tužeb, totiž zmocnit se vlády a vybudovat svůj stát, který by jí umožnil z bezpracných zisků zajistit sobě a svým potomkům blahobytný a bezstarostný život.(...) Užívala k tomu falešných hesel, klamání, šíření pověr a legend o svých odpůrcích, a když ani tyto prostředky nestačily potlačit odpor dělnické třídy, sáhla k brutálnímu násilí, jímž lámala stávky a demonstrace nezaměstnaných.(...) Díky zrádné politice vládních socialistů mohla soustředit své síly k potírání svého zásadního a neohrožené odpůrce, proti Komunistické straně Československa. Byl to nerovný zápas, v němž zneužívala buržoazie zejména státního aparátu a státní moci, již se zmocnila, aby vybuodovala co nejrychleji nadvládu buržoazie, bývalé šlechty, vysoké rakouské byrokracie, vysokého důstojnictva, velkostatkářů a velkokapitalistů proti pracujícím lidu.“¹¹⁵

Ministr JUDr. A. Čepička osočoval buržoazii, že využila atentátu na Rašína jako záminku pro rozpoutání nenávisti proti komunistické straně. Že vydávala svůj třídní zájem, za zájem národa a že každého, kdo se tomu postavil do cesty, potírala všemi prostředky.

Připomínal výroky, které na schůzi sněmovny zazněly ze strany komunistické, které měly již tehdy odhalit pravé úmysly předmnichovských vládců. Uváděl příklady protidělnického zaměření zákona, kdy více než 80 % z celkového počtu odsouzených podle tohoto zákona pocházelo z řad dělnické třídy – například v Plzni v letech 1924–1926 jsou mezi odsouzenými jen dělníci

¹¹⁵Projev v Národním shromáždění dne 6. října 1948. VIESKA, Juraj. *Zákon na ochranu lidově demokratické republiky*. Praha: Naše vojsko, 1949. 103, [1] s., s. 3-4.

a redaktoři dělnických listů. V roce 1932 bylo pro politické delikty odsouzeno 16 916 osob, v roce 1935 již přes 21 000 osob. Judikatura Nejvyššího soudu dle jeho projevu odsuzovala veškerou kritiku kapitalistického státního aparátu a prostřednictvím zákona na ochranu republiky mělo dojít k perzekuci dělnického tisku a jeho novinářů. Odkazoval rovněž na konfiskaci článků, které měly odhalovat spojení české buržoasní reakce s fašistickými hnutími.

„Přestože byla buržoasie varována a z naší strany bylo učiněno vše, aby byla odvrácena od svých nekalých záměrů, dopustila se téže tragické chyby, již se až do našich dnů dopouštěla reakce kdekoliv a kdykoli, kde byla poražena. Sahala k přípravám o puč, zvolila jako prostředek svého boje o návrat k moci velezradu.(...)Nový zákon je výrazem síly lidové demokracie, stejně jako výrazem síly byla amnestie. My jej přijímáme proto, abychom neztráceli zbytečně ani minutu na úkor budování. Čím dříve a v zárodku zmaříme ohniska štvanic, tím lépe pro blaho státu i občanů.“¹¹⁶

Zákon na ochranu lidově demokratické republiky je rozčleněn do 5 hlav.

Hlava I. zákona se věnuje trestným činům proti státu. *„V této hlavě je chráněna ta část právního řádu lidové demokracie, jež znamená podle ústavy z 9. května 1948 přímo základ existence státu, tj. samostatnost, ústavní jednotnost, lidově demokratické zřízení, společenská a hospodářská soustava a národní povaha republiky, dále její vrcholné ústavní orgány: prezident republiky, zákonodárny sbor a vláda jako takové.“¹¹⁷* Setkáváme se s trestným činem velezrady, sdružování proti státu, pobuřování proti republice a hanobení republiky.

Velezrada pod § 1 měla chránit základy existence státu proti hrozbám nejnebezpečnějším, především zničení samostatnosti republiky, rozbití její ústavní jednotnosti, k okleštění jejího území apod.¹¹⁸ Dle důvodové zprávy je *„pod trestní ochranu postaveno nejen lidově demokratické zřízení, nýbrž i společenská*

¹¹⁶Projev v Národním shromáždění dne 6. října 1948. VIESKA, Juraj. *Zákon na ochranu lidově demokratické republiky*. Praha: Naše vojsko, 1949. 103, [1] s., s. 17-20.

¹¹⁷VIESKA, Juraj. *Zákon na ochranu lidově demokratické republiky*. Praha: Naše vojsko, 1949., s. 21.

¹¹⁸§ 1, odst. 1 zákona č. 231/1948 Sb., na ochranu lidově demokratické republiky.

*a hospodářská soustava (znárodnění) republiky, zaručené ústavou.*¹¹⁹ Nejzákladnější útoky proti lidově demokratickému zřízení jsou úklady proti národním výborům. Rovněž vysvětluje, že znovuzavedení pojmu velezrada lépe odpovídá povaze tohoto činu a terminologii v cizích zákonodárstvích. Toto ustanovení navazuje na dosavadní úpravu v §§ 1 a 2 zákona č. 50/1923 Sb. z. a n. Na rozdíl od předchozí úpravy, kde byl trestný pokus o násilnou změnu ústavy, není podle nové úpravy třeba, aby šlo vždy o pokus o změnu „násilnou“.

Odstavcem prvním je stíhán pokus jako čin dokonaný, a to pro zavrženíhodnost takového pouhého pokusu o útok na tyto základní složky právního řádu lidové demokracie.¹²⁰ Dle odstavce druhého § 1 bude stejně potrestán ten, kdo se spolčí nebo vejde ve styk ať už přímý či nepřímý s cizí mocí nebo s cizími činiteli k účelu, uvedeném v odstavci 1. Žádné další jednání nemusí být podniknuto. Trestem byl těžký žalář od deseti do pětadvaceti let, nebo těžký žalář na doživotí.

Trest smrti může být uložen, pokud je tu nějaká zvlášť přitěžující okolnost, tou může být například to, dopustí-li se někdo takového činu za branné pohotovosti státu či jakákoli skutečnost, že čin byl spáchán v době, kdy je stát zvýšeně ohrožen.

§ 2 rovněž chrání tytéž části právního řádu lidové demokracie jako § 1. Navíc chrání také národní povahu republiky¹²¹ proti útokům menší síly, tj. *proti podvracení*.¹²² K dokonání trestného činu dochází, jakmile došlo ke spolčení. Pokud k takovému spolčení došlo v době, kdy byl stát zvýšenou měrou ohrožen nebo došlo-li k založení podvratné organizace dle 3. odstavce, čin se stává zločinem a je trestán těžkým žalářem od jednoho roku do pěti let, popřípadě od pěti do deseti let. Dle důvodové zprávy je „za zvláště nebezpečné považováno založení organizace sledující velezrádné cíle.“ Oproti úpravě poskytované zákonem č. 50/1923 Sb. z. a n. se nemluví o organizaci, jejímž účelem je podvracetí atd., nýbrž o *založení organizace v úmyslu podvracetí* atd.; tato změna

¹¹⁹Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna. *Důvodová zpráva k Zákonu na ochranu lidově demokratické republiky*. [online]. © 1995 – 2018. NS RČS 1948-1954, Tisky [26. 2. 2019]. Dostupné z: http://www.psp.cz/eknih/1948ns/tisky/t0094_01.htm

¹²⁰VIESKA, Juraj. *Zákon na ochranu lidově demokratické republiky*. Praha: Naše vojsko, 1949., s. 23.

¹²¹Vyjádřena v čl. II ústavy, podle níž je Československá republika jednotným státem dvou rovnoprávných slovanských národů, Čechů a Slováků.

¹²²VIESKA, Juraj. *Zákon na ochranu lidově demokratické republiky*. Praha: Naše vojsko, 1949., s. 28.

má vyloučit pochybnosti o subjektivní stránce tohoto činu. Postižen má být i úmysl označený jako *dolus eventualis*. Ustanovení tohoto § se použijí jen v případě, že čin není trestný dle § 1.

Ke skutkové podstatě pobuřování podle § 3 se vyžaduje, aby se pobuřování událo *veřejně* nebo před více lidmi nebo vůči více lidem. Tímto § se rovněž chrání základy existence státu proti projevům směřujícím k tomu, aby byla vyvolána *nepřátelská nálada* vůči tomuto právnímu řádu, dle komentáře JUDr. Juraje Viesky. Toto ustanovení má navazovat na ustanovení § 14, č. 1 zákona na ochranu republiky – výpočet chráněných právních statků je však širší a trestně má být postiženo i umožňování a usnadňování hromadného šíření pobuřujícího projevu. „*Veřejně je čin vykonán, je-li spáchán obsahem tiskopisu nebo rozšiřovaného spisu, rozhlasem, filmem, na shromáždění nebo před zástupem anebo na místech a v místnostech přístupných veřejnosti bez omezení.*“¹²³ Pobuřování proti republice bylo možné projevy jakéhokoli způsobu, stejně tak trestný čin hanobení republiky dle § 4 stíhal projevy různého druhu, jimiž došlo ke zneuctění republiky. Ustanovení navazuje především na § 14, č. 5 zák. č. 50/1923 Sb. z. a n. Oproti předchozí úpravě se nevyžaduje, aby se republika hanobila veřejně. Veřejné hanobení republiky je přečinem, neveřejné hanobení je přestupkem. Je odstraněna podmínka, aby se hanobení stalo *způsobem surovým nebo štvavým a tak, že může snížit vážnost republiky nebo ohrozit obecný mír v republice nebo její mezinárodní vztahy*. Dle důvodové zprávy se tímto hromaděním znaků skutkové podstaty jen zatemňoval přirozený obsah pojmu hanobení republiky jakožto sprostého a surového snižování její vážnosti.

Ustanovení hlavy druhé jsou určena k vnější ochraně státu, především chrání brannou zdatnost státu v užším smyslu.

Oproti zákonu na ochranu republiky č. 50/1923 Sb. z. a n., který rozlišoval mezi státním a vojenským tajemstvím, objevuje se již pouze pojem státní tajemství, přičemž takovým tajemstvím je vše, co vláda tají v důležitém zájmu republiky nebo co má v takovém zájmu zůstat utajeno před cizí mocí nebo před cizími činiteli. Příkladně je uvedeno, že takovými tajemstvími jsou především tajemství politická, vojenská a hospodářská. Utajení průmyslového potenciálu má důležitý význam pro obranu státu před nepřítelem. Paragraf 5 opět připouští trest

¹²³VIESKA, Juraj. *Zákon na ochranu lidově demokratické republiky*. Praha: Naše vojsko, 1949., s. 30.

smrti v odstavci 2. V § 5, odst. 2 písm. e) se hovoří dokonce o spáchání činu *po výdělečném způsobu*; dle důvodové zprávy se tímto termínem vyjadřuje totéž, co se v jiných zákonech rozumí výrazem „*po živnostensku*“, tedy páchaní trestného činu s úmyslem opatřit si tím alespoň na čas zdroj příjmů. Tím se tedy mají postihovat nebezpeční vyzvědači z povolání. Důležitým je zde úmysl státní tajemství vyradit, není tedy zapotřebí, aby státní tajemství bylo už vyzraženo. Jako cizí moc je zde chápán každý jiný stát i spojenecký. K trestnosti činu podle § 5, odst. 1 stačí vejít ve styk s organizací zde uvedenou, není tedy podmínkou členství v takové organizaci. Dle důvodové zprávy stačí, že „*pachatel ví, že jde o vyzvědačskou organizaci, je však lhostejné, zda ví, k jakému účelu tato organizace vyzvídá státní tajemství.*“

§ 6 upravuje trestný čin Vyzvědačství proti spojenci. Zde se nám zrcadlí především vliv sovětského bloku: zájem republiky může být poškozen, jelikož se může jednat o společné státní tajemství nebo oslabení branné zdatnosti republiky.

§ 8 se věnuje Ohrožení obrany republiky, přičemž oproti předchozí úpravě poskytované § 6, č. 3 zákona č. 50/1923 Sb. z. a n. upouští od požadavku „*vědomého ohrožení republiky*“.

§ 10 pojednává o Válečném škůdnictví. I zde je připuštěn trest smrti, pokud se jej viník dopustí *po výdělečném způsobu* nebo je-li tu jiná zvláště přitěžující okolnost. Paragraf pojednává o opatření prospěchu nepříteli, jako takový prospěch má být chápána jakákoli podpora nepřítelů, nejen hmotná, ale i morální. Vojenským podnikem ve smyslu § 10, odst. 1 má být obdobně jako v předchozí úpravě vojenská akce jakéhokoli druhu.

§ 11 se věnuje Válečné zradě, stihá Československého občana, který „*za branné pohotovosti státu nebo v době ozbrojeného napadení republiky koná službu v nepřátelském vojsku nebo v nepřátelském ozbrojeném sboru.*“

Dle důvodové zprávy je v §§ 11 a 10 trestnost rozšířena též na činy spáchané *v době ozbrojeného napadení republiky* a v § 10 i na činy spáchané v době, kdy se konají *zvýšená bezpečnostní opatření pro obranu státu*. To je odůvodněno tím, že republika může být napadena cizím státem i bez vypovězení války, a v době, kdy se konají zvýšená bezpečnostní opatření pro obranu státu tím,

že právě v této době mohou býti snáze než za války samé způsobeny škody branné moci republiky nebo jejího spojence.

Nedovolené zpravodajství je upraveno § 12, na rozdíl od předchozí úpravy, kterou poskytoval § 23 zákona na ochranu republiky je nynější formulace tohoto ustanovení obecnější, pro její lepší praktické využití. Tedy aby se pod tuto skutkovou podstatu mohlo vejít více činů.

Třetí hlava se soustředí na trestné činy proti vnitřní bezpečnosti státu. Postiženy jsou především útoky na vnitřní řád státu, na tělesnou integritu a čest ústavních činitelů. Jednalo se o nejrozsáhlejší hlavu zákona.

Zvýšená ochrana ústavních činitelů, především ochrana jejich života, zdraví a tělesné bezpečnosti je poskytována §§ 14–17. Oproti dosud platnému právu se trestní sazby za činy zde uvedené zvyšují. Dle důvodové zprávy zejména proto, aby příliš nízké trestní sazby nespáděly k používání násilí v politickém životě. Útoky na život ústavních činitelů jsou trestány smrtí. Obdobně jako u předchozí úpravy je tato zvýšená ochrana odůvodněná nebezpečím spojeným s jejich funkcí. Kdo se dopustí činu tělesného poškození ústavních činitelů, jestliže takový čin bude mít za následek smrt, bude potrestán rovněž smrtí. Stejně jako v předchozí úpravě preventivně se stíhá spolčení ke spáchání činů uvedených v §§ 14–16, dále stíhá též jakoukoli podporu tomuto spolčení poskytovanou.

Rovněž je chráněn *výkon jejich pravomoci a funkce* ustanovením § 18 a 19. Zde nutno zmínit, že užití násilí proti prezidentu republiky, zákonodárnému sboru nebo vládě v úmyslu přímo *znemožnit jejich ústavní činnost*, je stíháno jako velezrada.¹²⁴ Mezi těmito skutkovými podstatami a trestnými činy dle § 10 zákona na ochranu republiky není velkého rozdílu. V případě uvedeném v § 19 dochází ke zvýšení trestní sazby.

Paragrafy 20, 21 a 22 poskytují ochranu veřejným sborům a veřejným funkcionářům před násilím namířeným proti výkonu jejich pravomoci. Sbory jsou zde míněny jednak národní výbory, jednak veřejné úřady. Veřejnými funkcionáři

¹²⁴VIESKA, Juraj. *Zákon na ochranu lidově demokratické republiky*. Praha: Naše vojsko, 1949., s. 48.

mají být členové národních výborů, jejich zaměstnanci a zaměstnanci veřejných úřadů.¹²⁵

Ochranu cti prezidentu republiky poskytuje § 23. Oproti předchozí úpravě se trestnost zvyšuje a skutková podstata je koncipována značně širěji. Ublížení na cti může mít jakoukoli formu, ať už se tak stalo slovem, posunkem, vyobrazením atp. Ve srovnání s následujícím §, jenž chrání čest ostatních ústavních činitelů, je rozdíl v pojmech; používá se pojmu „hanobení“, z čehož vyplývá, že „zákonodárce měl na mysli intensivnější ochranu cti u presidenta republiky než u ostatních zákonodárných činitelů, a proto se používá v tomto paragrafu pojmu „ublížení na cti“.¹²⁶ Co se týče presidenta republiky nebo jeho náměstka, *Důkaz pravdy ani důkaz omluvitelného omylu není přípustný.*

Následující §§ 25–28 poskytují ochranu morální jednotě lidu. Zákon stíhá propagátory a podporovatele fašismu všech odrůd. Taková propagace je možná jak slovem, tiskem nebo jakýmkoli jiným způsobem, za podporu se považuje jak podpora hmotná, tak morální.

Podobnost můžeme spatřovat mezi § 14 zákona na ochranu republiky a § 26 nynější úpravy. Navíc jsou před popuzováním chránění stoupenci lidově demokratického řádu republiky – těmi je myšlena především komunistická strana.

Zajímavý je především § 36 a 37 Sabotáž. Dle tohoto ustanovení se stíhá maření *jednotného hospodářského plánu*. Pod ustanovení § 36 patří ku příkladu vědomé zanedbávání služebních povinností veřejného úředníka v úmyslu ztížit provádění plánu či vědomé a úmyslné neplnění pracovní normy u dělníků.¹²⁷ Sankcí mohl být při přitěžujících okolnostech těžký žalář od pěti do deseti let. Na § 36 navazoval § 38 Ohrožování jednotného hospodářského plánu z nedbalosti. Zde se jednalo pouze o přečin a hrozil trest tuhého vězení od jednoho měsíce do jednoho roku.

Hlava čtvrtá zákona chrání stát proti útokům na jeho mezinárodní vztahy. Důvodová zpráva zmiňuje, že nedostatek těchto ustanovení byl v praxi velmi nemile pocíťován. Ráda bych se zastavila u § 39 *Prorada*. Zákon na ochranu

¹²⁵VIESKA, Juraj. *Zákon na ochranu lidově demokratické republiky*. Praha: Naše vojsko, 1949., s. 43.

¹²⁶Tamtéž, s. 51.

¹²⁷Tamtéž, s. 67.

republiky nás s tímto pojmem seznamuje v § 4. K naplnění skutkové podstaty se vyžaduje, aby byl jednáním pachatele ohrožen důležitý zájem republiky, přičemž nezáleží na tom, o jaký konkrétní zájem má jít. Postihuje se jednání jak úmyslné, dle odstavce 1, tak jednání z hrubé nedbalosti, dle odstavce 2.

§ 40 stíhá neoprávněné opuštění území republiky a neuposlechnutí výzvy k návratu. *„Československý občan, který v úmyslu poškodit zájem republiky opustí neoprávněně území republiky nebo ve stejném úmyslu neuposlechne výzvy úřadu, aby se v přiměřené lhůtě, kterou mu úřad určí, na území republiky vrátil, bude potrestán pro zločin těžkým žalářem od jednoho roku do pěti let.“* Ustanovení tohoto § stíhá každé neoprávněné opuštění území republiky, tedy každý pokus o ilegální přechod hranic. Má se tak stát v úmyslu poškodit zájem republiky. I když tento důkaz jest někdy dosti obtížný, ve většině případů lze z okolností případu dovést, zda jde o ilegální přechod hranic v takovém úmyslu. Zájem republiky bude poškozovat například ten, kdo zběhne ze služby neb před služební povinností, kdo uteče do zahraničí, aby vstoupil do cizích služeb apod. – bude záležet na vyšetřujících orgánech, aby z předchozího chování pachatele, z jeho postoje k republice atd. dokázaly tímto § zakázaný úmysl.¹²⁸

Dalším zajímavým trestným činem je dle § 42 Hanobení spojeneckého státu. Spojeneckým státem je chápán stát, se kterým máme spojeneckou smlouvu. Takové útoky na naše spojenecké svazky mají většinou nepřímou službu k pobuřování proti vlastnímu státu nebo vytvořit rozkol mezi republikou a jejími spojenci. Tento § postihuje hanobení spojeneckého státu jako takového, ale rovněž jeho výsostné znaky či představitele. Dle důvodové zprávy *„představitelem spojeneckého státu může být i osoba, která nemá oficiální funkce, která však symbolizuje spojenecký stát nebo jeho národ.“*

Hlava V. obsahuje Ustanovení společná a závěrečná. Paragraf 44 se věnuje stíhání zločinců. Obdobně jako v předchozí úpravě je upraveno § 60 Zastavení periodického tiskopisu.

Dle Zákona na ochranu lidově demokratické republiky lze uložit sankci vězení, tuhého vězení, žaláře, těžkého žaláře, rovněž trest peněžité (§ 47), konfiskaci jmění (§ 48), zabránění (§ 49), propadnutí (§ 50), dále ztrátu čestných

¹²⁸VIESKA, Juraj. *Zákon na ochranu lidově demokratické republiky*. Praha: Naše vojsko, 1949., s. 69.

práv občanských (§ 52), vypovězení (§ 55). Oproti Zákonu na ochranu republiky se však objevují nové vedlejší tresty: trest ztráty živnostenského oprávnění a ztráty oprávnění vykonávat povolání (§ 51), ztrátu státního občanství (§ 53), uveřejnění rozsudku (§ 54), zákaz pobytu (§ 56) a přikázání do donucovací pracovny dle § 57. Trest smrti bylo možné uložit u sedmi trestných činů.

Trest dle § 51 se povětšinou bude ukládat pachatelům jakéhokoli zločinu podle tohoto zákona, byla-li takovým činem ohrožena nebo napadena *hospodářská soustava státu*. Ztrátu státního občanství bude dle důvodové zprávy soud ukládat jen tehdy, bude-li mít tato ztráta praktický význam; jen proti takovému státnímu občanu Československé republiky, který je mimo státní území. Uveřejnění rozsudku má mít značný morální význam a sloužit jako výstraha. Zákaz pobytu v některé části území republiky se ukládá v případě, že to vyžaduje zájem na státní bezpečnosti. Přikázání do donucovací pracovny bylo možné na dobu trvání od 6 měsíců do 5 let a nastupovalo až po odpykání hlavního trestu. Od tohoto ustanovení musíme odlišovat zařazení do táborů nucené práce - do těch byli lidé zařazováni rozhodnutím tříčlenné komise, jmenované krajskými národními výbory. Účelem obou těchto opatření bylo dané osoby izolovat a převychovat k užitečné práci.

3.4. Judikatura

Stejně jako v předchozí kapitole, i zde bych ráda poukázala na praktické uplatňování Zákona na ochranu lidově demokratické republiky v praxi. Nejprve připomenu často publikovaný proces Milady Horákové a tzv. „*Čihošťský zázrak*“. Poté zmíním několik zajímavých případů, které dobře ukazují dopad zákona na tehdejší společnost (našla jsem je v systému ASPI).

10. března 1948 byl v časných ranních hodinách nalezen mrtev pod okny svého bytu v Černínském paláci v Praze ministr zahraničních věcí ČSR Jan Masaryk. Právě toho dne se svého poslaneckého mandátu na protest proti stávajícímu násilí vzdala dr. Milada Horáková.¹²⁹

¹²⁹IVANOV, Miroslav. *Justiční vražda, aneb, Smrt Milady Horákové*. Praha: Betty, 1991. ISBN 80-900993-1-9., s. 13.

Milada Horáková byla českou právníčkou a političkou. Po svém návratu z koncentračního tábora se významně angažovala jako bojovnice za práva žen. Vždy poukazovala na nedemokratické metody komunistů. Své názory a politický postoj prosazovala při činnosti poslankyně strany národně socialistické.

Při jednom z jejích výslechů:

„Nepopírám, že moje činnost směřovala ku svržení dnešního lidově demokratického zřízení, poněvadž toto považuji za jistou formu diktatury, ne za demokracii ani za vládu lidu, ale za vládu jedné strany.“¹³⁰

Uplatňovala se rovněž v tzv. *šestce*, která zůstala věrna programu této strany, a odmítala uprchnout do zahraničí. Dne 27. září 1949 byla v 16.30 hodin zatčena na základě zákona č. 231/1948 Sb. a ve vykonstruovaném procesu odsouzena za údajnou velezradu a špionáž k trestu smrti. Popravena byla 27. června 1950.

Proces s Miladou Horákovou a jejími dvanácti obžalovanými kolegy probíhal od 31. května do 8. června 1950. Za ústřední postavu celého procesu byla nakonec vybrána Horáková, snad i proto, že pracovala v zahraničním výboru sněmovny. Politická koncepce procesu měla být zaměřena proti mezinárodní reakci.¹³¹ Rozsáhlá obžaloba vyčítala obviněným, že se pokusili zničit samostatnost republiky, zničit a rozvrátit její lidově demokratické zřízení a společenskou a hospodářskou soustavu zaručené ústavou, a k tomu cíli se spojili jednak navzájem, jednak s dalšími spolupachateli a vešli s cizí mocí a s cizími činiteli jednak ve styk přímý, jednak nepřímý. Konkrétněji se dr. Milada Horáková měla dopouštět vyzvědačství po delší dobu, ve větším rozsahu a způsobem zvláště nebezpečným.¹³²

Když do soudní síně vešlo 13 obžalovaných, ještě neznali ani žalobu ani své vlastní obhájce. Průčelí soudní síně, vyzdobené arzenálem nejrůznějších zbraní s hitlerovskou vlajkou s hákovým křížem, jen dodalo na dusné atmosféře. Nad soudní budovou dokonce kroužily dvě helikoptéry, do oken byly namířeny

¹³⁰IVANOV, Miroslav. *Justiční vražda, aneb, Smrt Milady Horákové*. Praha: Betty, 1991. ISBN 80-900993-1-9., s. 223.

¹³¹DVOŘÁKOVÁ, Zora. *Milada Horáková*. Praha: Středočeské nakladatelství a knihkupectví, 1991. ISBN 80-7057-040-7., s. 54.

¹³²RADOTÍNSKÝ, Jiří. *Rozsudek, který otřásl světem*. Praha: ČTK-Pressfoto, 1990. ISBN 80-7046-045-8., s. 16.

kulometry. Celý proces byl vysílán rozhlasem a jak uvedl dr. Kepák, z celé republiky chodilo spoustu rezolucí, jež požadovaly pro obviněné ty nejpřísnější tresty. Zde je patrné, jak KSČ dovedla ovlivňovat davy.

To, že obžalovaní uměli své výpovědi nazpaměť, je dnes již známou skutečností. Zemínová například ve své výpovědi k uspokojení předsedy uvádí, že po čas vazby se k nim všichni zaměstnanci věznice chovali korektně. Celé řízení postupovalo podle protokolů vytvořených na bezpečnosti. Kladly se předem připravené otázky, vytvářely se odpovědi, tyto protokoly se obžalovaní učili nazpaměť a byli z nich zkoušeni.

Obžalovaným se pokládaly otázky, kterými byly sledovány především výchovně politické cíle. Ty byly plněny například tím, že autobusy přivážely k procesu každý den stovky lidí z celé republiky, aby mohli všem ve svém okolí vylíčit, jak naše republika naloží s nepřáteli a zrádci. Rovněž noviny přinášely každý den obšírné několikastránkové zpravodajství z procesu.

Ze slov vyšetřovatele Horákové, Václava Peška:

„Je stejně jedno, jestli se přiznáš nebo ne, rozhodující je to, že to o Tobě říkají jiní.“¹³³

Pešek později rovněž připouští, že bylo mnoho způsobů, jak z člověka dostat všechno. František Přeučil po svém propuštění na svobodu uvedl, jak byl bit pouty do hlavy a jak po několika takových „speciálních lekcích“ prohlásil:

„Napište si, co chcete, já vám to podepišu, třeba že jsem zabil vlastní babičku, stejně mě pověsíte, tak už je to jedno.“¹³⁴

Podobně o těchto praktikách vypovídala paní Kleinerová. Uvedla také, jak u soudu předsedovi často odpovídala dřív, než dokončil otázku, v naději, že si toho lidé všimnou.

Jak jsem pročetla průběh procesu, soudní zapisovatelé upravovali odpovědi obžalovaných většinou právě v těch podstatných otázkách viny a trestu. Obžaloba vykonstruovala většinu „důkazů“, jediná událost, schůzka ve Vinoři, která se skutečně udála, byla nakonec překroucena – byla označena jako schůzka

¹³³RADOTÍNSKÝ, Jiří. *Rozsudek, který otřásl světem*. Praha: ČTK-Pressfoto, 1990. ISBN 80-7046-045-8., s. 21.

¹³⁴Tamtéž, s. 37.

k ustavení ilegálního mezistranického vedení. To, co Státní bezpečnost pokládala za důkazy dostatečné, bylo někdy až směšné, stejně jako výsledky obžalovaných. Obhájci obžalovaných byli ve velmi obtížném postavení, když se odvážili jen oponovat soudu, byli okamžitě napomínáni k pořádku.

Ráda bych jako zajímavost zmínila, že dr. Křížek, jenž byl posledním ze 13 obžalovaných a dříve vykonával funkci právního zástupce britského velvyslanectví, měl spojitost s procesem *Heliodora Píky*. Dr. Křížek byl v souvislosti se svou funkcí požádán, aby zajistil body Píkovy obžaloby. Prokurátorem to bylo poté kvalifikováno jako trestný čin. Absurdnost procesu můžeme spatřovat i v tom, že například dr. Křížek nikoho z ostatních spoluobžalovaných neznal a nikdy s nimi nepřišel do styku. Jako právní zástupce několika cizích zastupitelských úřadů byl režimu nepohodlný.

Výslech Milady Horákové se konal první den a její výpověď se vymykala předem připravovanému scénáři; byla obratná v argumentaci, vyvracela nařčení kladená jí za vinu a ohrazovala se proti nepravdivé obžalobě. Pravděpodobně ani ona sama do poslední chvíle nečekala trest smrti.

Státnímu soudu nakonec stačily tři hodiny, aby rozhodl o osudech třinácti obžalovaných, a vypracoval padesátistránkový rozsudek. Dle rozsudku Státního soudu ze dne 8. června 1950, č. j. Or I/VII 65/50, spáchali:

„I. všichni zločin velezrady podle § 1 odst. 2 (odst. 1 lit. a, c) zák. č. 231/1948 Sb. a podle § 1 odst. 2 lit. b) téhož zákona, Františka Zemínová, František Přeučil a Jan Buchal mimo to též podle § 1 odst. 3 lit. c) téhož zákona,

II. všichni zločin vyzvědačství podle § 5 odst. 1, odst. 2, lit. c) zák. č. 231/1948 Sb.,

dr. Milada Horáková, dr. Josef Nestával, dr. Jiří Hejda, František Přeučil, Antonie Kleinarová, dr. Oldřich Pecl a Závaš Kalandra též podle § 5 odst. 2, lit. d, e) cit. zák., dr. Jiří Hejda mimo to též podle § 5 odst. 2, lit. b) téhož zákona.“

Na základě rozsudku byly čtyři osoby včetně Milady Horákové odsouzeny na smrt. U všech obžalovaných se podle § 48 zák. č. 231/1948 Sb. vyslovila konfiskace celého jmění, podle § 52 téhož zákona ztráta čestných práv občanských, přičemž doba způsobilosti k nabytí těchto práv byla určena na dobu

10 let. Těm, které minul trest smrti, byl uložen podle § 47 také peněžitý trest. I ostatní tresty byly nepřiměřeně přísné, 4 doživotní tresty a 5 dlouholetých trestů. Odchod obžalovaných ze síně doprovázely výkřiky typu „Národní mučedníci“, smích, hrozby pěstí a nadávky. Odvolání byla zamítnuta, milost nebyla udělena, přitom přicházelo mnoho žádostí o omilostnění, především ze zahraničí. Poprava byla určena na 27. června 4.30 hodin. Proběhlo ještě 35 následných procesů ve spojitosti s Miladou Horákovou, kde bylo vyneseno 10 trestů smrti, zkrátka šlo o likvidaci opozice. Jak uvedl dr. Nestával:

„Proces byl sice prvním politickým monstrprocesem v oněch letech, Československo tak zahanbujících; před tím však již byly nezákonně odsouzeny řady lidí z politických důvodů. Po nás pak několik tisíc dalších v různých skupinách k těžkým trestům jen pro uměle vykonstruovanou „návaznost“ na skupinu dr. Horákové a spol.“¹³⁵

Obdobně jako v případě generála Píky byl rozsudek nad skupinou dr. Milady Horákové v červenci roku 1968 v plném rozsahu zrušen.

„K nejzávažnějším projevům perzekuce a masové nezákonnosti patřilo porušování svobody náboženského vyznání.“¹³⁶ Církevní politika komunistického režimu si dala za cíl oslabit vliv náboženství ve společnosti a církev si zcela podřídit. Snažila se tak například ukázat, jakých „odporných“ metod používá Vatikán a jeho diplomaté v Československu proti státu, a tím zároveň zhanobit domácí církevní hierarchii.¹³⁷ K tomu měly sloužit účelové procesy a jedním takovým měl být i „Zázrak v Čihošti“.

V Čihošťském kostele se dne 11. prosince 1949 během kázání Josefa Toufara rozkýval dřevěný oltářní kříž několikrát do stran, což pochopitelně vyvolalo u přítomných pozdvižení. Událost v Čihošti se roznesla po celých Čechách a sjíždělo se mnoho lidí, kteří žádali prohlídku kostela. Zpráva o zázraku brzy přitáhla pozornost StB. Bezpečnost označila úkaz za pokus vyrobit „zázrak“

¹³⁵RADOTÍNSKÝ, Jiří. *Rozsudek, který otřásl světem*. Praha: ČTK-Pressfoto, 1990. ISBN 80-7046-045-8., s. 24.

¹³⁶KAPLAN, Karel a Pavel PALEČEK. *Komunistický režim a politické procesy v Československu*. 1. vyd. Brno: Barrister & Principal, 2001. Poznávání komunistické minulosti. ISBN 80-85947-75-7., s. 31.

¹³⁷Tamtéž, s. 75.

a farář Josef Toufar byl v lednu roku 1950 obviněn z jeho zinscenování. Dne 28. ledna je zatčen a podroben brutálním výslechům. Pod nátlakem došlo k falešnému částečnému doznání, že „zázrak“ sestrojil on sám. Vždy se ale snažil vzdorovat tomu, že by tak učinil na podnět Říma po údajné návštěvě vatikánského diplomata de Livy, který byl vyslancem v Československu.¹³⁸

Rozpoutala se velká kampaň, o aféře se dokonce natočil dokumentární film *Běda tomu, skrze něhož přichází pohoršení*. Toufar se činu dle jeho výpovědi na základě tohoto dokumentu dopustil z nenávisti k lidové demokracii a na rozkaz Vatikánu a biskupů.

Josef Toufar byl následkem mučení v kritickém zdravotním stavu. Dne 25. února 1950 byl převezen do pražského sanatoria, kde zemřel. Na příkaz StB¹³⁹ byl v úmrtním listě jako důvod smrti zapsán prasklý žaludeční vřed.

Z méně známých případů bych jako první chtěla uvést rozhodnutí krajského soudu v Jihlavě ze dne 7. října 1949.¹⁴⁰ Krajský soud zamítl odvolání obžalovaného, jenž byl okresním soudem v Třešti uznán vinným přečinem hanobení spojeneckého státu podle § 42 zák. č. 231/1948 Sb. Toho se obžalovaný dopustil tím, že v předsálí biografu veřejně pronesl hanlivý výrok o V. I. Leninovi. V důvodech svého rozhodnutí okresní soud v Třešti uvádí, že výrok, jenž obžalovaný pronesl, naplňuje skutkovou podstatu hanobení spojeneckého státu dle zmíněného §. I když je Lenin již mrtev a není tedy přímým představitelem spojeneckého státu SSSR, vzhledem k tomu, co jeho osoba symbolizuje, je za něj stále považován. Jednání obžalovaného je tedy hanobením představitele spojeneckého státu SSSR, což je způsobilé ohrozit dobré vztahy republiky k tomuto státu. Tomu, že obžalovaný jednal v takovém úmyslu, přisvědčují i jeho ostatní výroky typu: „*co je komunistické, toho že má všeho dost*“. Sám navíc doznal, že si byl vědom toho, že Lenin je zakladatelem socialismu v SSSR.

¹³⁸KAPLAN, Karel a Pavel PALEČEK. *Komunistický režim a politické procesy v Československu*. 1. vyd. Brno: Barrister & Principal, 2001. Poznávání komunistické minulosti. ISBN 80-85947-75-7., s.75.

¹³⁹StB - Státní bezpečnost

¹⁴⁰Rozhodnutí Krajského soudu v Jihlavě ze dne 7. 10. 1949, sp. zn. To 237/49 (ASPI ID: JUD186956CZ).

Obžalovaný ve svém odvolání namítal, že Lenin není představitel SSSR ve smyslu § 42 zák. č. 231/1948 Sb., jelikož se zde mají mít na mysli pouze žijící představitelé spojeneckého státu. Krajský soud se však ve svém rozhodnutí ze dne 7. října 1949 ztotožňuje s odůvodněním rozsudku prvního soudu. *„Je v zájmu bezpečnosti republiky, aby nebyly ničím ohrožovány její dobré vztahy ke spojencům a aby se nedálo nic, co by mohlo u spojence vzbudit pochybnosti o opravdovosti přátelského, spojeneckého poměru republiky k němu. Proto zákon na ochranu lidově demokratické republiky stíhá v § 42 činy, jimiž se spojeneckému státu projevuje opovržení nebo jimiž se projevuje nepřátelské smýšlení o něm.“* Prostředkem zneuctění může být i hanobení jeho hlavy nebo jiného jeho představitele nebo zástupce, takovým představitelem může být i osoba, která v něm nemá oficiální funkci, avšak takový stát symbolisuje, tedy i osoba, která již nežije. *„Není pochybnosti o tom, že osobnost V. I. Lenina, tvůrce SSSR, symbolisuje Svaz sovětských socialistických republik.“*

Obviněný, který býval zaměstnán v kovoprůmyslu a též v průmyslu textilním, byl Státním soudem uznán vinným vedle zločinu velezrady podle § 1 odst. 1 písm. c), odst. 2 zák. č. 231/1948 Sb. též zločinem vyzvědačství podle § 5 odst. 1 tohoto zákona.¹⁴¹ Obviněný měl osobám, o nichž věděl, že patří k orgánům cizí zpravodajské služby, sdělit všechny poznatky o pracovních a výrobních faktorech, které učinil na svých pracovištích. Nejvyšší soud zamítl jeho odvolání a k námitce, že nejde o vyzrazení státního tajemství, protože tyto věci jsou známé i širší veřejnosti, uvedl:

„Je všeobecně známou skutečností, že zásadní kapitalistické mocnosti zaujímají krajně nepřátelský postoj vůči pokrokovému uspořádání lidské společnosti a že usilují o rozvrácení a zničení socialistických a lidově demokratických řádů. (...) K této své rozvratné činnosti potřebují znát podrobnosti politického a hospodářského života, a to i nejrůznější události a poznatky denního života, zprávy z pracovišť apod. Je jisté, že i sdělení takového druhu jsou vyzrazením státního tajemství, neboť jejich vyzrazením se ohrožují a poškozují důležité zájmy republiky na nerušeném budování socialismu. Státním tajemstvím jsou pak i skutečnosti, které zde ani utajeny být nemohou a jsou zde známé širší veřejnosti, ale jsou takové povahy, že je nezbytné, aby se o nich nedověděla cizí

¹⁴¹Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR – senátu ze dne 25. 9. 1950, sp. zn. 26/51 (ASPI ID: JUD23400CZ).

moc, neboť z údajů více osob o podobných jednotlivostech je možno si učiniti celkový obraz o hospodářských, politických a bezpečnostních poměrech státu.“ Obviněný tedy vyrazil skutečnosti a opatření, které – ve smyslu § 5 odst. 3 zák. č. 231/1948 Sb. – vláda tají v důležitém zájmu republiky, resp. které měly v takovém zájmu být utajeny před cizí mocí nebo cizími činiteli.

Zajímavým je rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 19. září 1950.¹⁴² Nejvyšší soud zrušil rozsudek krajského soudu, kterým krajský soud vyhověl odvolání veřejného žalobce, a vrátil mu věc, aby o odvolání znovu jednal a rozhodl.

Majitel rolnické usedlosti, pily a obchodu s dřívím otevřel v lednu za mrazivého počasí po ukončení jízdy traktorem výpustné kohouty u motoru a odešel, aniž by vyčkal, až voda z chladiče a bloku úplně vyteče. Voda v bloku zamrzla a blok praskl, traktor byl tedy vyřazen z provozu. Den předtím byl obviněný upozorněn, že traktor bude vykoupen státní strojní stanicí.

Obviněný byl Krajským soudem v Brně uznán vinným přečinem ohrožování jednotného hospodářského plánu z nedbalosti podle § 68 zák. č. 231/1948 Sb., na ochranu lidově demokratické republiky, spáchaný tím, že za uvedených okolností nevěnoval traktoru dostatečnou pozornost. Nejvyšší soud k tomu uvedl, že *„podle obsahu spisů jde o vesnického boháče, tedy podle zkušeností o příslušníka třídy lidí, jejíž příslušníci používají všech prostředků, aby zpomalovali a ztěžovali socialisaci vesnice. Jedním ze způsobů sabotáže je ztěžování plynulého provozu státních strojních stanic. Krajský soud se tedy měl zaměřit spíše na subjektivní stránku činu obviněného, totiž zda šlo o čin spáchaný z nedbalosti či o čin úmyslný, vykazující znaky zločinu sabotáže podle § 36 zák. č. 231/1948 Sb.*“ Mělo se vzít v potaz, že obviněný, mající rozsáhlé hospodářství, se nezapojil do budování lidově demokratického zřízení, dále také, že na osobním autě, které bylo v téže garáži jako traktor a z něhož obviněný současně vypouštěl vodu, mráz žádnou škodu nezpůsobil, že v traktoru bylo asi 15 l, že tedy stále mrzlo a zejména, že odvezení traktoru fotografoval. Krajský soud mohl dojít k závěru, že jednáním obviněného je naplněna skutková podstata zločinu sabotáže podle § 36 zák. č. 231/1948 Sb.

¹⁴²Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR – senátu ze dne 19. 9. 1950, sp. zn. Tz I 172/50 (ASPI ID: JUD157044CZ).

Nejvyšší soud svým rozhodnutím ze dne 15. března 1950 zamítl odvolání obžalovaného z výroku o vině.¹⁴³ Státní soud v Praze uznal obžalovaného vinným mimo jiné též zločinem velezrady podle § 1 odst. 1 písm. c) zák. č. 231/1948 Sb., na ochranu lidově demokratické republiky.

Obžalovaný, pastýřský kněz, přečetl z kazatelny pastýřské listy z června 1949 za doprovodu vlastních poznámek. Při rozhovoru s jednou příslušnicí římskokatolické církve o otázkách souvisejících s Katolickou akcí zjistil, že tato katolička sbírá podpisy pro tuto akci. Otázal se tedy: „*To jste katolická křesťanka?*“ Svědkyně odpověděla, že ano. V důsledku toho ji obžalovaný zakázal přístup do kostela a vyloučil ji z katolické církve.

Obžalovaný doznal, že mu byly známy arcibiskupský pastýřský list a list biskupů a ordinářů z června 1949, které jsou notoricky známé široké veřejnosti. Tyto listy obsahují prohlášení, že každá účast na katolické akci musí být stíhána církevními tresty a že každý, kdo k ní přistoupí, upadne do exkomunikace. Soud má tedy za prokázané, že svým jednáním obžalovaný úmyslně prováděl exkomunikační dekret církevní hierarchie, vydaný z podnětu a na příkaz Vatikánu – úmyslně prováděl politiku Vatikánu; a církevní hierarchie, kterou má být znemožněna dohoda mezi lidově demokratickou republikou a církví římskokatolickou.

Státní soud v Praze dále uváděl, že „*církevní hierarchie pod vedením Vatikánu sabotuje snahu vlády pod záminkou útisku církve a náboženství, pod záminkou, že hnutí Katolické akce je hnutí rozkolnické, které má přivést katolíky v republice k odpadnutí od církve katolické, a ačkoliv představitelé obrozené Národní fronty byli ochotni splnit požadavky církve katolické a kladli jako podmínku pouze prohlášení věrnosti a oddanosti církve nebude zneužíváno k rozvratným akcím protistátním, církevní hierarchie pod lichou záminkou další jednání zmařila. Plán církevní hierarchie na rozbití jednání a zmaření dohody ztroskotal zásluhou Katolické akce, v níž se sjednotila většina katolických duchovních a věřících celé církve, kteří stojí věrně za vládou. Proto jsou útoky církevní hierarchie proti Katolické akci, jejíž program není v rozporu s katolickou věroukou, ve skutečnosti útoky proti obrozené Národní frontě a jejich cílem je rozvracet klid a mír v republice, odvracet občanstvo od usilovné práce na*

¹⁴³Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR – senátu ze dne 15. 3. 1950, (ASPI ID: JUD200505CZ).

výstavbě republiky a plnění hospodářských plánů a zneprátenit katolický věřící lid s lidově demokratickou republikou a jejím režimem.“

V tom shledává Státní soud v Praze důkaz toho, že katolický lid nesouhlasí s budováním socialismu. Exkomunikační dekret i pastýřské listy znamenají proto pokus o zvrácení lidově demokratického zřízení a společenské a hospodářské soustavy republiky. Jednání obviněného, který jako katolický duchovní vykonával a prováděl příkazy hierarchie, naplňuje skutkovou podstatu zločinu velezrady podle § 1 odst. 1 písm. c) zák. č. 231/1948 Sb. po stránce objektivní i subjektivní.

Odvolání namítalo, zda byl obžalovaný oprávněn uložit kanonický trest exkomunikace, což Nejvyšší soud považuje pro výrok o vině za nerozhodné, stěžejní je sledovaný účel. Odvolatel též poukazyval na svůj poměr závislosti na církevních představených, jimž je povinen poslušnost i se zřetelem k ustanovením zákona č. 50/1874 ř. z. Ustanovení tohoto zákona však neopravňovala obžalovaného k tomu, aby byl svých církevních představených poslušen i v tom případě, kdy šlo o příkazy, jejichž provedení bylo podle zákonů republiky trestné.

Státní soud v Praze uznal obžalovaného vinným zločinem velezrady podle § 1 odst. 2 zák. č. 231/1948 Sb., na ochranu lidově demokratické republiky. Zločin dle daného § spáchal tím, že se ještě za platnosti zákona č. 50/1923 Sb. z. a n. spolčil s jinými k činnosti směřující k rozvrácení lidově demokratického zřízení a společenské a hospodářské soustavy republiky, které jsou zaručeny ústavou, a že za tím účelem vešel tehdy také ve styk s cizí mocí (s cizím činitelem). Za účinnosti zákona č. 231/1948 Sb. pokračoval obžalovaný v činnosti, která byla důsledkem tohoto spolčení, resp. tohoto navázaného styku.

Rozhodnutím Nejvyššího soudu ze dne 20. dubna 1950 bylo zamítnuto odvolání obžalovaného z výroku o vině.¹⁴⁴ Státní soud v Praze uznal obžalovaného vinným zločinem velezrady podle § 1 odst. 2 zák. č. 231/1948 Sb., na ochranu lidově demokratické republiky. Zločin spáchal tím, že ještě za platnosti zákona č. 50/1923 Sb. se spolčil s jinými k činnosti směřující k rozvrácení lidově demokratického zřízení a společenské a hospodářské soustavy republiky, které jsou zaručeny ústavou. Za tím účelem vešel ve styk s cizí mocí a za účinnosti zákona č. 231/1948 Sb. pokračoval obžalovaný v činnosti, jež byla důsledkem toho spolčení.

¹⁴⁴Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR – senátu ze dne 20. 4. 1920, (ASPI ID: JUD187602CZ).

Státním soudem byla jeho činnost podřazena pod ustanovení § 1 odst. 1 zák. č. 231/1948 Sb. V tom spatřoval odvolatel pochybení Státního soudu, neboť celá jeho činnost, zejména jeho pomoc při ilegálním přechodu manželů N. přes hranice, spadá do doby před účinností zákona č. 231/1948 Sb. Měla být tedy podle jeho názoru podřazena pod mírnější ustanovení § 2 zák. č. 50/1923 Sb. z. a n.

Nejvyšší soud ve svém rozhodnutí připomněl zjištění, že *„odvolatel i za účinnosti zákona č. 231/1948 Sb. opětně, totiž v prosinci 1948 v jednom případě a v roce 1949 ještě třikrát znovu přešel na území republiky, nepochybně za stejnými cíli jako předtím, tedy k provádění činnosti vyvěřající z jeho spolčení s týmiž a dalšími osobami a z navázaného styku s cizí mocí (s cizím činitelem) a směřující k rozvrácení lidově demokratického zřízení a společenské a hospodářské soustavy republiky.“*

4. Komparace obou zákonů

V této kapitole je mým cílem oba dva analyzované zákony porovnat a shrnout mé závěry. Ráda bych upozornila, že podrobnější komparaci jsem provedla již výše, v podkapitole věnující se analýze zákona na ochranu lidově demokratické republiky. Zákony mají mnoho společného – oba se soustředí na ochranu státu. Politické pozadí doby, ve které byly přijaty, se do nich ale promítlo takovou měrou, že jsou v závěru tyto dvě úpravy dosti rozdílné. Text zákona na ochranu republiky z roku 1923 byl rozdělen do 4 hlav a 44 paragrafů. Zákon na ochranu lidově demokratické republiky je mnohem rozsáhlejší, je členěn do 5 hlav a 72 paragrafů.

Již víme, že zákon na ochranu republiky byl přijat v souvislosti se vznikem nového československého státu. Nová demokraticko-republikánská forma státu proto potřebovala specifickou ochranu. Byť bylo vládnímu návrhu zákona namítáno mnohé, já jsem přesvědčena, že byl zákonem demokratickým, který nebyl namířen proti žádné straně ani skupině obyvatel a nesnažil se ztížit politický boj. Zajímavým je i fakt, že návrh zákona č. 50/1923 Sb. se začal projednávat až po 5 letech od vzniku naší samostatné Československé republiky. Oproti tomu KSČ potřebovala urychleně po převzetí moci zákon, na kterém by mohla stavět svou politiku, a proto byl Národním shromážděním republiky Československé schválen zákon č. 231/1948 Sb. již 6. října roku 1948, tedy jen pár měsíců po únorových událostech. Dalším faktem je, že projednávání vládního návrhu zákona č. 50/1923 Sb. z. a n. probíhalo demokraticky. Poslanci všech stran měli možnost se k návrhu vyjádřit a jak jsem citovala v jedné z podkapitol, někteří i dosti kriticky. Stenoprotokol z 13. schůze Národního shromáždění republiky Československé, svolané 6. října 1948, kde se projednával vládní návrh zákona č. 231/1948 Sb., ale nehovoří o žádných vystoupeních proti návrhu. Z toho dle mého vyplývá, že v době projednávání zákona již nebyl dán prostor opozici.

Zákon na ochranu lidově demokratické republiky nicméně v mnohém vychází z předešlé úpravy, kterou nahrazuje. Stejně tak, jako v roce 1923 potřebovala nová forma státu zákon pro její ochranu, i v roce 1948 se poukazovalo na potřebu přijmout zákon, který bude zaměřen na ochranu jejího nového lidově demokratického zřízení a hospodářské soustavy. Zákon č. 231/1948 Sb. je také výrazněji přísnější. Nápadné zvýšení trestních sazeb se

objevuje u většiny skutkových podstat. Hojně užívanými se staly majetkové tresty. Musím zmínit, že například peněžité trest mohl dosahovat výše až 5 000 000 Kčs, což je několikanásobné zvýšení oproti předchozí úpravě. Na rozdíl od svého předchůdce, který o trestu smrti vůbec nehovoří, zákon na ochranu lidově demokratické republiky jej připouští a to hned sedmkrát. Objevují se též nové tresty, které slouží účelům lidové demokracie – například *příkázání do donucovací pracovny* dle § 57. Také přebírá mnoho skutkových podstat z předchozí úpravy, ale koncipuje je mnohem obecněji. Důvodem je samozřejmě to, aby bylo postižitelné větší množství činů.

Každý ze zákonů obsahuje některá ustanovení, která jsou typická pro tehdejší státní zřízení. Společným znakem obou zákonů je i to, že kritizují předcházející režim. V případě zákona č. 50/1923 Sb. z. a n. jsou to ustanovení § 19 *Návrat členů bývalé panovnické rodiny nebo podpora takového návratu* a § 26 *Neodstranění nebo zřízení nedovolených pomníků*. U zákona č. 231/1948 Sb. jsou to především ustanovení ochraňující hospodářské zřízení. Objevuje se zločin *Podpory a propagace fašismu*. Přečin *Zneužití úřadu duchovního nebo jiné podobné funkce*, který trestá tuhým vězením ty, kteří měli zneužít své náboženské funkce k vykonávání vlivu na věci politického života ve směru nepříznivém lidově demokratickému řádu republiky.¹⁴⁵ Zcela nově je trestáno jako zločin *Neoprávněné opuštění území republiky a neuposlechnutí výzvy k návratu*. V souvislosti s naší příslušností k sovětskému mocenskému bloku se objevují nové trestné činy, které jsem již rozebírala. Hojně využívaným ustanovením byl právě § 42 *Hanobení spojeneckého státu*. Pro účely zákonů byl v obou případech zřízen Státní soud.

Když se ohlédneme do historie, každá změna politické situace s sebou nese spousty obětí. Za první republiky nicméně nebyl nikdo popraven z politických důvodů. Oproti tomu na základě zákona č. 231/1948 Sb. putovalo v následujících dvou letech rozhodnutím státních soudů do kriminálu a na popraviště tisíce lidí. Odsouzených mohlo být přes čtvrt milionu, popravených skoro dvě stě padesát a přinejmenším šest desítek lidí přišlo o život bez soudu.¹⁴⁶ Zákon č. 231/1948 Sb. byl dle mého názoru účelově koncipován tak, aby umožnil soudu rozhodovat

¹⁴⁵ § 28 zákona č. 231/1948 Sb., na ochranu lidově demokratické republiky.

¹⁴⁶ ČEKANOVÁ, Markéta. *S cejchem zákona 231*. 1. vyd. Plzeň: Miloslav Krist, c2008. ISBN 978-80-254-1213-8., s. 3.

o osudech daných osob, jak bylo zapotřebí. Pokud byla určitá osoba nepohodlná, vždy se našel nějaký paragraf, který by ji dovedl odstavit. Podle zákona č. 50/1923 Sb. z. a n. odsoudili komunisté nejvíc osob za přípravu úkladů o republiku (32,6 %), za rušení obecného míru (21,2 %), za šíření nepravdivých zpráv (17, 2 %) a za nepřekažení nebo neoznámení trestných činů (11, 9 %). Podle nového zákona č. 231/1948 Sb. odsoudili nejvíce lidí za velezradu (17, 4 %), za nezákonné opuštění republiky (16,0 %), za pobuřování proti republice (14, 9 %) a za šíření poplašné zprávy (9, 6 %).¹⁴⁷ Jak uvádí Houser, „...lidově demokratický stát používal k boji proti reakčním rozvratníkům do února 1948 zákona na ochranu republiky, ovšem podle zásad lidově demokratického zřízení, jak byly vytyčeny v Košickém a Budovatelském programu vlády. Tak zbraň, která byla ukuta buržoasnými zákonodárci proti dělnictvu, byla obrácena proti vykořisťovatelům.“¹⁴⁸ Mnoho z procesů tohoto období bylo motivováno čistě politicky. Zákon č. 50/1923 Sb. z. a n. možná omezoval některé svobody, ale jen v nezbytně nutné míře, v případech, kdy to vyžadoval vyšší státní zájem. To se bohužel u zákona č. 231/1948 Sb. tvrdit nedá.

¹⁴⁷KAPLAN, Karel a Pavel PALEČEK. *Komunistický režim a politické procesy v Československu*. 1. vyd. Brno: Barrister & Principal, 2001. Poznávání komunistické minulosti. ISBN 80-85947-75-7., s. 41.

¹⁴⁸HOUSER, Jaroslav. K dějinám teroristického zákona na ochranu republiky. *Právník*. 1953, roč. 92, č. 1-2, s. 507. ISSN 0231-6625.

Závěr

Cílem mé práce bylo soustředit se na ochranu státu v československém trestním právu. Zaměřovala jsem se tedy na dvě významné trestněprávní normy 20. století, které měly tuto ochranu poskytovat, a snažila jsem se poukázat na jejich odlišnosti. Jak jsem již mnohokrát zmínila, oba zákony byly velkou měrou ovlivněny politickým pozadím doby, ve které byly přijaty. Zákon na ochranu republiky č. 50/1923 Sb. z. a n. měl být prostředkem k upevnění pluralitní parlamentní demokracie, státní samostatnosti a měl poskytovat ochranu ústavním činitelům. Jeho potřeba byla odůvodněna absencí obdobného zákona, který by odpovídal novým poměrům. Účelem zákona bylo posílit autoritu státu a zavést pořádek.

Obdobné zákony poskytující ochranu státnímu zřízení navíc nebyly v tehdejší Evropě vzhledem k poválečným poměrům ničím výjimečným. U nás byl proces přijetí takového zákona urychlen atentátem na Aloise Rašína. Atentát ale samozřejmě nebyl jediným impulsem k jeho přijetí. Uvnitř politického života panovaly neshody, objevovaly se problémy s německou menšinou, nevyřešené otázky ohledně autonomie Slovenska a rozmach fašismu. Jak řekl posl. dr. Patejdl:

„Přijetí zákona na ochranu republiky bylo logickým článkem v řetězu státoporných snah pro vybudování a upevnění československé, demokratické republiky.“¹⁴⁹

Dospěla jsem k názoru, že Zákon na ochranu republiky plnil dobře svůj účel, ke kterému byl určen, až do doby jeho nahrazení. Situace byla taková, že vláda neměla jinou možnost, jak se tehdy vypořádat s aktuálními problémy. Podobně se k tématu vyjadřoval při projednávání zákona v poslanecké sněmovně dr. Kramář. Zde bych znovu ráda připomněla jeho výrok, že pod slovem "svoboda" si nemůžeme představovat zvlášť a nepořádek. Zastávám postoj, že když nejsou stanoveny žádné hranice a pravidla, společnost má tendenci sklouznout k anarchii.

¹⁴⁹Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna. *Stenoprotokol ze 194. schůze poslanecké sněmovny ze dne 6. 3. 1923* [online]. © 1995 – 2018. Poslanecká sněmovna, Stenoprotokoly [cit. 14. 2. 2019]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/stenprot/194schuz/s194006.htm>

Roku 1948 ale došlo k hluboké společenské přeměně. Z dosavadního demokratického systému se stala diktatura se všemi jejími důsledky. Československo bylo izolováno od vnějšího světa a demokracií. Zákon č. 231/1948 Sb., na ochranu lidově demokratické republiky, byl prostředkem k omezování demokracie a lidských práv pro účely tehdejšího režimu. Mnohá činnost, která byla dříve naprosto běžná, byla nyní postihována jako protistátní. S tím souvisí i podstatné zvýšení sankcí a nové tresty.

Ráda bych na závěr jako zajímavost uvedla, že koncem roku 2016 rozvířily živé diskuze ve veřejném prostoru úvahy o tom, zda by Česká republika neměla obnovit trestný čin *urážky hlavy státu*.¹⁵⁰ Příslušný návrh nakonec nezískal dostatečnou podporu, vláda také upozornila na nebezpečí potlačování politické opozice. Autorka článku *Urážka hlavy státu jako trestný čin?* si stejně jako já pokládala otázku, zdali si hlava státu zaslouží zvýšenou ochranu, protože je symbolem země, či nikoliv. Obě se přikláníme k tomu, že jako veřejný činitel musí počítat s tím, že bude často předmětem kritiky. Ve státech autoritářského typu se ale obdobná úprava stále těší velké oblibě.

Vzhledem k problémům současného světa, jako například migrace, otevřenost hranic apod., mají ustanovení poskytující ochranu státu velké opodstatnění. Pokud se ponaučíme z historie, musí být tato ustanovení založena na čistě demokratických principech. Špatný příklad toho, jak může být zákona zneužito, jsme mohli sledovat právě v případě zákona č. 231/1948 Sb.

¹⁵⁰Bílková, Veronika. *Urážka hlavy státu jako trestný čin?*. Právník. 2018, roč. 157, č. 3, s. 169-186. ISSN 0231-6625. (zákony č. 50/1923 Sb. a 231/1948 Sb. – s. 171-2).

Resumé

The topic of this thesis is the protection of the state in the Czechoslovak criminal law with a focus on the Act on the Protection of the Republic No. 50/1923 Coll. Acts and Provisions in comparison with the Act on the Protection of the People's Democratic Republic No. 231/1948 Coll. The thesis describes historical events contributing to the adoption of these two regulations of the criminal law and its aim is to analyse both these laws and to compare them.

The first chapter introduces the state protection laws in the period of 1848-1918. At first, attention was paid to the Penal Code No. 117 of 1852, which provided increased protection to the state and its authorities.

In connection with the establishment of the new Czechoslovak state in 1918, it was no longer possible to use the regulations that protected the monarchist regime to protect the republic form of the state. Therefore, in 1923, the Act on the Protection of the Republic was adopted, which had to provide protection for our new system of government and strengthen the state's position in post-war Europe. In the chapter dedicated to this law, historical background of the time is referred to, the process of adopting the law, its analysis and examples of applying the law in practice.

Next chapter focuses on the Act No. 231/1948 Coll., On the Protection of the People's Democratic Republic. Its adoption was influenced by the political background of the time, as in the case of Act No. 50/1923 Coll., especially by the transition of democracy to totalitarian regime. The attention was drawn to the event of February 1948, when the Communist Party of Czechoslovakia definitively took power. An attempt to analyse the Act No. 231/1948 Coll. was also made with the emphasis on the changes between individual provisions of this Act and Act No. 50/1923 Coll., one of the sub-chapters that deal with the case-law points in primarily to the political processes that are specific to this period of our history.

In the last chapter, my findings of both laws are summarised and compared.

Seznam použité literatury a pramenů

Monografie

BALÍK, Stanislav aj. *Kodifikace - mezníky právních dějin*. 1. vyd. Praha: Právnická fakulta Univerzity Karlovy, 1994. 126^s. Prameny a nové proudy právní vědy; Sv. 14. ISBN 80-85889-00-5.

BENČÍK, Antonín a RICHTER, Karel. *Vražda jménem republiky: tragický osud generála Heliodora Píky*. 2. vyd. Praha: Krutina Jiří - Vacek, 2014. 533 s. ISBN 978-80-87493-65-6.

ČEKANOVÁ, Markéta. *S cejchem zákona 231*. 1. vyd. Plzeň: Miloslav Krist, 2008. 72 s. ISBN 978-80-254-1213-8.

DVOŘÁKOVÁ, Zora. *Milada Horáková*. Edice KDO JE... Praha: Středočeské nakladatelství a knihkupectví, 1991. 64 s. ISBN 80-7057-040-7.

GRÍVNA, T. Trestní právo hmotné. BOBEK, Michal, MOLEK, Pavel a ŠIMÍČEK, Vojtěch. *Komunistické právo v Československu: kapitoly z dějin bezpráví*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2009. 1005 s. ISBN 978-80-210-4844-7.

ILLÝOVÁ, Zuzana a MALATINSKÝ, Michal. *Dva procesy s Vojtechom Tukom*. Praha: Wolters Kluwer, 2017. 180 stran. ISBN 978-80-7552-896-4.

IVANOV, Miroslav. *Justiční vražda aneb Smrt Milady Horákové*. Praha: Betty, 1991. 300 s. ISBN 80-900-993-1-9.

JÁNOŠÍKOVÁ, Petra, KNOLL, Vilém a RUNDOVÁ, Alena. *Mezníky českých právních dějin*. 3. rozš. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010. 215 s. Vysokoškolské učebnice. ISBN 978-80-7380-251-6.

KALLAB, Jaroslav, ed. a HERRNRITT, Vilém, ed. *Trestní zákony československé platné v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Praha: Československý kompas, 1923. 743 s. Komentované zákony Československé republiky; Sv. VIII.

KAPLAN, Karel a PALEČEK, Pavel. *Komunistický režim a politické procesy v Československu*. 1. vyd. Praha: Barrister & Principal, 2001. 253 s., xvi obr. příl. Poznávání komunistické minulosti. ISBN 80-85947-75-7.

KLIMEK, Antonín a ZELENKA, Jaromír, ed. *Velké dějiny zemí Koruny české. Svazek XIII., 1918-1929*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2000. 821 s. ISBN 80-7185-328-3.

KOCIAN, Jiří a kol. *České průšvihy, aneb, Prohry, krize, skandály a aféry českých dějin let 1848-1989*. Vyd. 1. Brno: Barrister & Principal, 2004. 360 s. ISBN 80-86598-87-X.

- KUKLÍK, Jan a kol. *Dějiny československého práva 1945-1989*. Vyd. 1. Praha: Auditorium, 2011. 426 s. ISBN 978-80-87284-17-9.
- KUKLÍK, Jan a kol. *Vývoj československého práva 1945-1989*. Praha: Linde, 2009. 727 s. ISBN 978-80-7201-741-6.
- KUKLÍK, Jan a SKŘEJPKOVÁ, Petra. *Kořeny a inspirace velkých kodifikací: příspěvek k aplikaci "Principů" E. F. Smidaka*. Vyd. 1. [Praha]: Havlíček Brain Team, 2008. 198 s. Avenira. ISBN 978-80-87109-07-6.
- LEPŠÍK, Josef. *Zákona na ochranu republiky s důvodovou zprávou*. 1. vyd. Praha: Fr. Borový, 1923, 173 s.
- MALÝ, Karel. *České právo v minulosti*. 1. vyd. Praha: Orac, 1995. 269 s., 15 listů obr. příl. ISBN 80-85903-01-6.
- MALÝ, Karel a kol. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 4. přeprac. vyd., (v nakl. Leges 1.). Praha: Leges, 2010. 640 s. Student. ISBN 978-80-87212-39-4.
- OLIVOVÁ, Věra. *Dějiny první republiky*. Vyd. 1. V Praze: Karolinum, 2000. 355 s. ISBN 80-7184-791-7.
- PACNER, Karel. *Osudové okamžiky Československa*. Čtvrté, doplněné a rozšířené vydání. Praha: Plus, 2018. 741 stran. ISBN 978-80-259-0871-6.
- PEROUTKA, Ferdinand. *Budování státu*. Vyd. 4. Praha: Academia, 2003. 961 s. ISBN 80-200-1122-6.
- RADOTÍNSKÝ, Jiří. *Rozsudek, který otřásl světem*. Praha: ČTK-Pressfoto, 1990. 94 s. ISBN 80-7046-045-8.
- VIESKA, Juraj. *Ochrana lidově demokratické republiky: (Komentář k par. 78-129 trestního zákona č. 86/50 Sb.)*. 1. vyd. Praha: Orbis, 1950. 295, [3]^s. Komentované zákony.
- VIESKA, Juraj. *Zákon na ochranu lidově demokratické republiky*. Praha: Naše vojsko, 1949. 103, [1]^s.
- VOJÁČEK, Ladislav, SCHELLE, Karel a KNOLL, Vilém. *České právní dějiny*. 3. upravené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2016. 694 stran. ISBN 978-80-7380-575-3.

Odborné články

BÍLKOVÁ, Veronika. Urážka hlavy státu jako trestný čin?. *Právník*. 2018, roč. 157, č. 3, s. 169-186. ISSN 0231-6625.

HOUSER, Jaroslav. K dějinám teroristického zákona na ochranu republiky. *Právník*. 1953, roč. 92, č. 1-2, s. 499-512. ISSN 0231-6625.

KALLAB, Jaroslav. Zákon na obranu republiky. *Lidové noviny*. 1923, roč. 31, č. 10 (8. 1. ráno), s. [1]. ISSN 1802-6265.

KALLAB, Jaroslav. Zákon na ochranu republiky. *Lidové noviny*. 1923, roč. 31, č. 78 (14. 2. ráno), s. [1]. ISSN 1802-6265.

MIŘIČKA, [August] a MILOTA [Albert]. Zákon na ochranu republiky. *Národní listy*. 1923, roč. 63, č. 52 (23.2), s. [1]. ISSN 1214-1240.

NEJEDLÝ, Zdeněk. Ochrana republiky. *Var.* 1923, roč. 2, č. 6, s. [161]-167. ISSN 2336-8632.

Materiály ze Státního oblastního archivu v Plzni

Státní oblastní archiv v Plzni, fond KS Plzeň, Spisy trestní věci proti Janu Grömmerovi, značka spisová TkX 187/24.

Státní oblastní archiv v Plzni, fond KS Plzeň, Spisy trestní věci proti Ondřeji Hassoldovi a spol., značka spisová: TkX 144/24.

Státní oblastní archiv v Plzni, fond KS Plzeň, Spisy trestní věci proti Josefu Kraftovi, značka spisová TkX 199/24

Státní oblastní archiv v Plzni, fond KS Plzeň, Spisy trestní věci proti Josefu Polaneckému, značka spisová TkX 793/24

Státní oblastní archiv v Plzni, fond KS Plzeň, Spisy trestní věci proti Martinu Štychovi, značka spisová TkXI 2097/94

Internetové zdroje

Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna. *Vládní návrh zákona na ochranu republiky ze dne 12. 2. 1923* [online]. © 1995 - 2018. Poslanecká sněmovna, Tisk č. 3996 [cit. 30. 1. 2019]. Dostupné z: http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/T3996_01.htm

Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna. *Stenoprotokol ze 194. schůze poslanecké sněmovny ze dne 6. 3. 1923* [online]. © 1995 – 2018. Poslanecká sněmovna, Stenoprotokoly [cit. 14. 2. 2019]. Dostupné z:

<http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/stenprot/194schuz/s194001.htm>

Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna. *Zpráva ústavně-právního výboru senátu o usnesení poslanecké sněmovny o vládním návrhu zákona na ochranu republiky ze dne 15. 3. 1923* [online]. © 1995 – 2018. Senát, Tisk č. 1588 [cit. 14. 2. 2019]. Dostupné z:

http://www.psp.cz/eknih/1920ns/se/tisky/t1588_00.htm

Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna. *Stenoprotokol ze 13. schůze Národního shromáždění ze dne 6. 10. 1948* [online]. © 1995 - 2018. Poslanecká sněmovna, Stenoprotokoly [cit. 28. 2. 2019]. Dostupné z:

<http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/013schuz/s013001.htm>

Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna. *Důvodová zpráva k Zákonu na ochranu lidově demokratické republiky.* [online]. © 1995 - 2018. NS RČS 1948-1954, Tisky [26. 2. 2019]. Dostupné z:

http://www.psp.cz/eknih/1948ns/tisky/t0094_01.htm

RADOVAN, Novotný. Alois Rašín: Chtějme silnou korunu! In: *Investujeme.cz* [online]. 20. 4. 2015 [cit. 26. 12. 2018]. Dostupné z:

<https://www.investujeme.cz/clanky/alois-rasin-chtejme-silnou-korunu/>

KREJČIŘÍK, Milan. Proces s Heliodorem Píkou - První poúnorová justiční vražda. In: *Totalita.cz* [online]. [cit. 13. 12. 2019]. Dostupné z:

http://www.totalita.cz/proc/proc_pikah.php

Proces s vedením záškodnického spiknutí proti republice (proces s Miladou Horákovou a spol.) [online]. Tomáš Vlček: © 1999 – 2019 [cit. 15. 2. 2019]. Dostupné z: http://www.totalita.cz/proc/proc_horakovam.php

Běda tomu skrze něhož přichází pohoršení [dokumentární film]. Režie Přemysl FREIMAN, Československo, 1950. V digitalizované podobě dostupný prostřednictvím YouTube z: <https://www.youtube.com/watch?v=msGdYUMZiNA>

ŠKARDA, Jakub. *Sbírka ZÁKONŮ RAKOUSKÝCH.: Svazek první: Obecný zákon trestní* [online]. Praha: I. L. Kober, 1875 [cit. 17. 10. 2018]. Dostupné z: <https://books.google.cz/books?id=M7iuqUu1PSsC&printsec=frontcover&hl=cs#v=onepage&q&f=false>

Právní předpisy

Zákon č. 117/1852 ř. z., o zločinech, přečinech a přestupcích

Zákon č. 50/1923 Sb. z. a n., na ochranu republiky

Zákon č. 51/1923 Sb. z. a n., o státním soudě

Zákon č. 231/1948 Sb., na ochranu lidově demokratické republiky

Zákon č. 232/1948 Sb., o Státním soudu

Zákon č. 121/1920 Sb., kterým se uvozuje Ústavní listina Československé republiky

Zákon č. 130/1936 Sb., jímž se mění a doplňuje zákon na ochranu republiky

Ústavní zákon č. 150/1948 Sb., Ústava Československé republiky

Judikatura

Rozhodnutí Nejvyššího soudu Československé republiky ze dne 2. 9. 1925
sp. zn. Zm II 264/25, Vážný, čís. 2071

Rozhodnutí Nejvyššího soudu Československé republiky ze dne 3. 3. 1926
sp. zn. Zm I 592/25, Vážný, čís. 2304

Rozhodnutí Nejvyššího soudu Československé republiky ze dne 21. 7. 1927
sp. zn. Zm I 42/27, Vážný, čís. 2850

Rozhodnutí Nejvyššího soudu Československé republiky ze dne 12. 5. 1934
sp. zn. Zm I 221/34, Vážný, čís. 5015

Rozsudek Státního soudu v Praze ze dne 28. 1. 1949
sp. zn. Or I. 38/49

Rozsudek Státního soudu v Praze ze dne 8. 6. 1950
č. j. Or I/VII 65/50

Rozhodnutí Krajského soudu v Jihlavě ze dne 7. 10. 1949
sp. zn. To 237/49 (ASPI ID: JUD186956CZ)

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR – senátu ze dne 25. 9. 1950
sp. zn. 26/51 (ASPI ID: JUD23400CZ)

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR – senátu ze dne 19. 9. 1950
sp. zn. Tz I 172/50 (ASPI ID: JUD157044CZ)

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR – senátu ze dne 15. 3. 1950
(ASPI ID: JUD200505CZ)

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR – senátu ze dne 20. 4. 1950
(ASPI ID: JUD187602CZ)

Přílohy

Příloha č. 1: Spisy trestní věci proti Ondřeji Hassoldovi a spol., značka spisová TkX 144/24

Příloha č. 2: Spisy trestní věci proti Josefu Polaneckému, značka spisová TkX 793/24

Příloha č. 3: Rozsudek ve věci Martina Štycha, značka spisová TkXI 2097/24

Příloha č. 1: Spisy trestní věci proti Ondřeji Hassoldovi

Zemské četnické velitelství pro Čechy.-
čís.jedn. 605.-
Hassold Ondřej a Hassold Josef Viktor ze Stříbra,
přechin zákona na ochranu republiky a přestupek
tiskového zákona.-

Oddělení v Plzni čís. 5.
Stanice ve Stříbře č. 17.

1

OKRESNÍ SOUD V STŘÍBRĚ
DOŠLO 25 II. 1924
KRÁT PŘÍLOH
RUBRIK
Okresnímu soudu
ve

147.d.1913.1923.50.

Tv 33 / 24

Ve Stříbře, dne 23.února 1924. Stříbře.-

I Hassold Ondřej, narozený 6.listopadu 1860 ve Schwachbachu, Mittelfrenken v Bavorsku, syn Viléma a Amalie, příslušný do Stříbra, ve Stříbře čís. 71 bydlící, ženat, majitel tiskárny, čtení a psaní znalý, evangelík, německé národnosti, majetný, krajským soudem v Chebu a Plzni dvakrát dle zákona o tisku trestán.-

II Josef Viktor Hassold, narozený 31.prosince 1890 ve Stříbře, do Stříbra příslušný, syn Ondřeje a Anny, ve Stříbře čís. 71 bydlící, spolumajitel tiskárny, ženat, čtení a psaní znalý, evangelík, německé národnosti, majetný, udánlivě netrestaný.-

V noci ze dne 6. na 7. září 1923 bylo v Nýrsku a okolních německých vesnicích neznámým pachatelem rozházeno po ulicích několik set kusů protičeských letáků s následujícím obsahem:

Svůj k svému! trotz auf Trotz! Deutsche! Meidet die Geschäfte: Seltenhofer, Greisler, Kríž, Satler, Weiner, Trafik, Kolář, Spengler, Goppolt, Anstreicher, Šabatzký, Messerschmied.
Wer zum Verräter wird, kommt an der Pranger! Endlich muss die doch ein Licht aufgehen.-

Leták ten byl pod číslem 829 pres. ze dne 21. září 1923 okresní politickou správou v Klatovech dle § 487 trestního řízení zabaven, ježto z obsahu jeho shledává se skutková podstata přecinu dle § 14 zákona na ochranu republiky.-

Četnická stanice v Nýrsku požádala nás přípisem ze dne 4. ledna 1924 č.j. 165 dův. 23 a 16 dův. 24 - ježto k vypátrání pachatelů klade se se strany správních úřadů velký důraz - o šetření zda-li

řecené letáky byly tištěny ve stříbřské tiskárně Ondřeje a Viktora Hassolda, popřípadě komu.-

za příčinou úspěšnějšího setření vyžádal jsem si od četnické stanice v Nýřsku jeden leták s nímž jsem zahájil pátrání u sazečského dělníka tiskárny Hassolda ve Stříbře.-

Dne 20. února 1924 po 5 hodině ukázal jsem leták jednomu sazeči z tiskárny Hassolda v soukromém bytě tohoto sazeče, právě když týž po skončení práce v tiskárně sekal si na dvorku doma dříví a otázel jsem se jej zda-li leták byl v tiskárně Hassolda ve Stříbře tištěn.-

Dotyčný sazeč si leták prohlédl a prohlásil mně ihned, že leták v tiskárně Ondřeje a Viktora Hassolda ve Stříbře tištěn je a udal dále, že ho jako sazeč v tiskárně Hassolda sám k tisku připravil, vztážmo sázel.-

Odebral jsem se se sazečem do jeho pokoje, kdež si týž ještě jednou při lampě důkladně leták prohlédl a udal mně následující:

V roce 1923 na měsíc a den se již upamatovati nemůže - bylo to asi snad ještě v letních měsících - přinesl mu jeho šef Viktor Hassold do tiskárny obsah letáku napsaný na papíře a nařídil mu aby ho sázel.-

On (sazeč) leták sestavil a dal ho v tiskárně na určité místo k tisku, načež leták tiskař Josef Schusser z Kosolup, okres Planá, zaměstnaný v tiskárně Ondřeje a Viktora Hassolda, na stroji tiskl.-

V jakém množství letáky byly tištěny a pro koho byly určeny to dotyčný sazeč pravě neví.-

Sazeč jevil při výpovědi velký strach aby se to jeho šef Hassold nedověděl a přislíbil jsem mu, že ho neprozradím a tudíž jméno sazeče ježto by mohl býti propuštěn z práce neuvádím.-

Josef Schusser tiskař ve Stříbře č. 269 bydlící, mnou dne 20. 2. 1924 po 18 hod. tázán zda letáky dle mu ukázaného vzoru tiskl, usmíval se jen při prohlížení letáku a odpověděl konečně, že mu nemohu nic dokázati, ježto na letáku žádná firma se nenalezá.- Při dalším výslechu zapíral Schusser, že by letáky tiskl a řekl abych se šel na to ptáti redakce.-

Dne 21. února 1924 o 18 hod. byl Ondřej Hassold a jeho syn Viktor Hassold v přítomnosti strážníka Eduarda Effenbergera mnou tázáni pro koho byly tyto letáky v jejich tiskárně tištěny, udali oba krátce, že o tom ničeho neví.-

Když jsem si nechal knihu o objednávkách a účetní záznamy za účelem nahlédnutí do nich, zda by tam o objednavce letáků nebylo něco uvedeno ^{nahlédnutí} oslovil mě Ondřej Hassold ostrým tonem. "A máte-li pak k tomu právo knihy moje prohlížeti" .-

Vysvětlil jsem Hassoldovi, že se jedná o trestní čin a pak-li nemíni nahlédnutí do knih dovoliti, že se předají soudu, načež byl pak s nahlédnutím do knih svolný.-

V záznamech o objednávkách letáků jsem ničeho nenalezl jelikož Hassoldové objednávku těchto letáků do záznamů patrně zjistě příčiny nezanесли.-

Ondřej a Josef Viktor Hassold jsou vydavatele známého štravého časopisu "Wacht an der Mies" a ježto se dopustili tištěním těchto protičeských letáků - aby nebylo kupováno od českých obchodníků - přečinu dle § 14 na ochranu republiky a přestupku tiskového zákona, činím o tom oznámení.-

Leták příkládám, prosím však po skončení trestního řízení o jeho vrácení, by mohl býti četnické stanici v Nýrsku zase vrácen.-

1. příbalník 2. Právní strážník:
Jan Kubicki

Adresy
B. H. 1524
W. M. M. M.

Svůj k svému!
Trotz auf Trotz!

Deutsche! Meidet die Geschäfte:

Seltenhofer, Greisler.	Hauner, Trafik.
Kříž, Sattler.	Kolař, Spengler.
Witak, Seiler.	Goppolt, Anstreicher.
Weiner, Buchdrucker.	Šabatzy, Messerschmied.

Wer zum Verräter wird, kommt an den Pranger!
Mich!! Endlich muss dir doch ein Licht aufgehen!

Zdroj: Státní oblastní archiv v Plzni, fond KS Plzeň

Příloha č. 2: Spisy trestní věci proti Josefu Polaneckému

Policejní ředitelství v Plzni.
Č.j.43713.

Státní zastupitelství v Plzni.
dost: - 3. XI. 1924

Dne 30.října 1924.

St 4038 / 24

Státnímu zastupitelství
v Plzni.

Polanecký Josef,
nar. 24.IV.1864 v Třebízi, okr. Slaný, do Plzně přisl., ženatý, vrátný
Škod. závodů, syn zemřelých Václava a Marie, roz. Líšňanské, nár. české,
ř. katolík, vych. 2 tř. obec. školy, nemajetný, udánlivě zachovalý,
stará se o manželku a 2 děti, bytem v Plzni, Rožmberská ul. č. 12.
Dne 28. října 1924 oznámil vydavač nástrojů, zaměstnaný ve
Škod. závodech, bytem Karlov, Na Pomezí č. 20, že téhož dne o 8. hod.,
když šel se svou manželkou Marií do města prodlouženou Borskou ul. a
přišli k bráně Škod. závodů č. 5 v téže ul, slyšeli jak na vojenském
cvičišti na Borech dělostřelci na eslavu střílí, zastavili se před
zmiňovanou branou, odkud vyšel Polanecký, který pronesl následující
výrok: „Tohle je nějaká republika, takovou republiku patří rozstřílet.“
Polanecký výrok, kterým potupil jméno republiky, doznává
a nedovede je žádným způsobem omluviti.

KRAJSKÝ SOUD V PLZNI.
Dost. - 4. XI. 1924
Vkládáno K. D. v. o. c. l. s. n.

Za policejního ředitele :
J. Janáček

Panu vyšetřujícímu soudci
navrhují, aby zavedl příjavné vyhledávání
vztahující proti Josefu Polaneckému
pro spáchání dne 28. října 1924 z. p. n. na rebi. za.

Státní zastupitelství v Plzni.
4/11/24
rož

Tkx 793 / 24

Zdroj: Státní oblastní archiv v Plzni, fond KS Plzeň

Příloha č. 3: Rozsudek ve věci Martina Štycha

- 1 -

Tk XI 2097/24-19

Rozsudek :

J M Ě N Ě M R E P U B L I K Y !

Krajský soud v Plzni uznal dnes po hlavním pře-
líčení takto právem :

Martin ŠTYCH, dne 17.10. 1878 v Zeměticích roze-
ně, ženatý, horník v Líně, jest viněn, že dne 30. června
1924 v Líně veřejně způsobem surovým a štvavým hanobil re-
publiku tak, že to může snížit vážnost republiky, čímž
spáchal přečin § u 14 č. 5 zákona ze dne 19.3. 1923 č. 50
sb. z. a n. a odsuzuje se dle § 14 č. 4 zák. ze dne 19./3.
1923 č. 50 sb. z. a n. za použití § 266. a 260 b. tr. z.
do vězení na 5 dnů, 1 postem zostřeného a dle §u 389.tr.ř.
k náhradě nákladů řízení trestního.

Obžalovanému povoluje se podmíněný odklad trestu
se zkušební dobou 2 let.

D ů v o d y :

Přísežnou výpovědí svědků Josefa Skály a Václava
Hoffmanna jest prokázáno, že obžalovaný dne 30.6. 1924 v Lí-
ně přišel na slavnost, pořádanou "Národní jednotou Pošumav-
skou", nechtěl zaplatiti vstupné, choval se výtržně a když
byl napomenut řídícím učitelem Václavem Hoffmannem, aby se
choval slušně, počal veřejně křičeti : " Žě Národní jednotu
Pošumavskou neuznává, že ji nepotřebuje, že se má republika
sama starat o školy, že máme republiku, že však je to repu-
blika špinavá a zlodějská, že on tu republiku do smrti uzná-
vat nebude a že se na ni vyse.... ". Jest zjištěno dále, že

výrok ten slyšelo více účastníků slavnosti, zejména také školní děti. Jest zjištěno také, že obžalovaný byl tehdy v podnapilém stavu.

Obžalovaný popírá sice, že by se byl tak vyjádřil, jak oba shora uvedení svědci udali, a vedl celou řadu svědků vývodních o tom, že výroky inkriminovaných neučinil. Z těch pouze synové obžalovaného Karel a Josef potvrdili, že v kritickou dobu u otce stáli a že výroky, za vinu mu kladených, nepronesl, ostatní svědci vývodní nepotvrdili nic určitého, odvolávajíce se na to, že přišli na místo činu, kdy obžalovaný již se s řídícím učitelem hádal a že nemohou potvrditi, co se vše řeklo, ježto tomu ani pozornost nevěnovali. Svědectví svědků Karla Štycha a Josefa Štycha, ježto jsou to právě synové obžalovaného, nemůže mítí té váhy, co svědectví soukromých osob cizích Josefa Skály a Václava Hoffmanna, proti nimž obžalovaný ničeho namítati nemůže a proto soud má na základě těchto výpovědí svědeckých za prokázané skutečnosti jimi potvrzené.

V jednání obžalovaného založena jest skutková povaha přečinu § 14 č. 5. zákona z 29.3. 1923 č. 50 sb. z. a n. a bylo jím obžalovaného uznati vinným.

Trest vyměřen dle §u 14. č. 4. cit. zák.

Obžalovanému přitěžuje, že jednáním jeho dána byla příčina k veřejnému pohoršení /: § 263 h tr. z. :/, polehčuje mu dosavadní zachovalost /: § 264 b tr. z. :/ a prudké hnutí mysli následkem použití většího množství alkoholu /: § 264 e tr. z. :/

Vzhledem na tyto polehčující okolnosti, z nichž důvodně dá se souditi na to, že se obžalovaný polepší, použito § 266 tr. z. a vzhledem k zaměstnání a nevinné rodině obžalo-

vaného, jež by delším trestem mohla přijíti v úpadek neb
aspoň v nepořádek, použito také §u 260 b. tr. z.

Obžalovaný při svém stáří 46 let byl dosud zachovalým, dle zprávy obecního úřadu v Líně požívá dobré pověsti, čin spáchal v napilosti a činí na soud dobrý dojem. Za těchto okolností má soud za to, že obžalovaný povede řádný život i bez výkonu trestu, a že výkonu trestu není třeba. Byl proto obžalovanému povolen podmíněný odklad trestu se zkušební dobou na 2 roky /: § 1. zák. ze 17.10. 1919 č. 562 sb. z. a n.:/.

Výrok o útratách spočívá na § 389 tr. ř.

Krajský soud v Plzni, odd.XI.,

dne 4. listopadu 1924.